WIDENER LIBRARY
HX KLY1 /

Google

Arc 1825.24.5

TRANSFERRED TO
FINE ARTS LIBRARY

Harvard College Library

BOUGHT WITH THE GIFT
RECEIVED FROM
JAMES LOEB
(Class of 1888)
OF NEW YORK
FOR THE PURCHASE OF LABOR PERIODICALS

From the
Fine Arts Library
Fogg Art Museum
Harvard University

FREDERIK POULSEN

DIPYLONGRAVENE
OG
DIPYLONVASERNE

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
KØBENHAVN OG KRISTIANIA
1905

FRA FORFATTEREN.

DIPYLONGRAVENE
OG
DIPYLONVASERNE

FREDERIK POULSEN

DIPYLONGRAVENE

OG

DIPYLONVASERNE

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
KØBENHAVN OG KRISTIANIA
1904

Arc 1825.24.5

Harvard College Library
Gift of
James Loeb,
May 7, 1909

BOUND APR 5 1910

Denne Afhandling er af det filosofiske Fakultet antaget til at forsvares for Doctorgraden.

10. Marts 1904.

Fr. Buhl,
d. A. Dekan.

KØBENHAVN. — GRÆBES BOGTRYKKERI

INDHOLD.

Side

I. Del: Dipylongravene.

Første Kapitel: Mykenisk Gravkultus og Sjæletro 1
Andet Kapitel: Ligbrændingen 14
Tredie Kapitel: Dipylongravene 25

II. Del: Dipylonvaserne.

Henvisninger 143

FØRSTE DEL:

DIPYLONGRAVENE.

L'humanité est composée de morts et de vivants.
Les morts sont de beaucoup les plus nombreux.
AUGUSTE COMTE.

I.

Mykenisk Gravkultus og Sjæletro.

Lamarck opstillede i sin Tid en Hypotese om Eksistensen af forhistoriske Hesteracer med tre og med fem Tæer[1]. Denne „Rekonstruktion“ slog til paa en Prik. Fund i Europa og Asien fra Pliocæn og Miocæntiden bragte de første for Dagen, langt rigere nordamerikanske Fund ydede Heste fra Eocæntiden med fire Tæer og tydeligt Rudiment af den femte.

En saadan Træfsikkerhed, uløseligt knyttet til faa og faste Love, naaes vanskeligt og sjældent i de Videnskaber, der beskæftiger sig med Mennesket, dets Tanker og Handlinger. Bekendtest er vel de lignende Rekonstruktioner af tabte Kunstværker, som Julius Lange med Rette har haanet[2]. Nutildags smiler man ved Tanken om, at de Quincy, Blouet, Strack, Ottfried Müller og Welcker har ligget i Fejde angaaende Gavlgrupperne fra Zeustemplet i Olympia, som de vilde rekonstruere alene med Pausanias som Udgangspunkt.[3] Og dog er det intet at regne mod Bruno Sauers senere Forsøg paa at fylde Theseions Gavle med fantasiløse Kompositioner ud fra Standsporene alene[4]. Sligt vidner om en fad Tro paa kunstneriske Naturlove, mens Sandheden er den, at vi selv i de Tider, da Individualiteten traadte mest i Skygge for Tradition og Typer, aldrig kan beregne de tusinde Nuancer, som ydre, ofte rent tekniske Forhold medfører.

---

[1] Hoernes: Urgeschichte des Menschen. Wien 1892. S. 48.

[2] Breve fra Julius Lange, udg. af P. Købke. København 1902. S. 300.

[3] Curtius: Studien über die Tempelgiebel von Olympia. Sitzungsberichte der Berl. Akademie. Phil.-hist. Klasse. 5. Juli 1883.

[4] B. Sauer: Das sogenannte Theseion und sein plastischer Schmuck. Leipzig 1899.

Ikke meget heldigere har Rekonstruktionsforsøgene været i sammenlignende Religionshistorie.[1] Ogsaa her har man underkendt den menneskelige Fantasi, naar man troede at kunne føre alle religiøse Fænomener tilbage til faa, simple Formler eller konstatere absolut Lighed mellem de forskelligste Folks Forhold til det overnaturlige. Hvad enten Sprogene, Himmellegemerne og Naturkræfterne, Barnets Leg eller Overtroen har været Udgangspunktet, altid har man anset Forholdene for at være alt for simple og har draget uberettigede Slutninger af ringe Analogier. Et typisk Eksempel i den nyeste Tid, hentet fra den folkloristiske Metode, er Arthur Evans' Artikel: Mycenaean tree and pillar cult.[2]

Alligevel er der et enkelt Felt af Religionshistorien, hvor Forsøgene har været heldige baade i Henseende til Love og Analogislutninger, nemlig hvor Talen er om primitive eller halvciviliserede Folks Forhold til deres Døde og dermed deres Opfattelse af Livet efter Døden. Her har Folkepsykologien aabenbaret overraskende Ligheder. Ensartetheden i Gravskikke og dermed ogsaa i Sjæletro hos Folk, mellem hvilke gensidig Paavirkning er udelukket, er genialt set og fremstillet af Edv. B. Tylor i hans Værk: Primitive Culture (London 1871). Han er den egentlige Opdager af Animismen, selv om Ordet i og for sig allerede idligere var kendt.[3] Tylor selv bruger Udtrykket i ret vid Betydning, baade om Troen paa Naturaander[4] og om Forholdet til de Afdødes Aander. Mere og mere er Animismen bleven Benævnelsen paa dette sidste alene[5]. Dens Art og Væsen kan udtrykkes paa følgende Maade: Familiens Hoved og Hersker dør. Døden er for den Vilde ikke noget naturligt, men et Under, han aldrig bliver klog paa, og som fylder ham med Uhygge og Usikkerhed, saa tit han end har set det ske. Er alt forbi, har alle Evner og Drifter forladt det kraftløse Legeme? Den Vilde kan ikke tro derpaa, at han, hvis Kraft var alles Skærm og Tilflugt, nu med et skulde have ophørt at være til. Og han bestyrkes i sin Tro gennem Drømme, hvor han ser den Døde lyslevende for sig[6]. Drømmenes Betydning for Sjæletroen er allerede rigtigt opfattet af Cicero, og senere Forskere har føjet rigeligt Bevismateriale til.[7] Epikur vilde jo endog fra Drømme slutte sig til Gudernes Natur[1]). I Religion som i Kunst er Hypnos og Thanatos nær forbundne.

---

[1] Sml. Rohde: Die Religion der Griechen. Kleine Schriften II, 317.

[2] Journal of hellenic studies. XXI, 99 ff.

[3] Prim. Cult. I, 384 ff.

[4] Prim. Cult. II, 168 ff.

[5] Gomperz: Griechische Denker. Leipzig 1896. S. 416.

[6] Se Beskrivelsen af Patroklos' Genfærd i Iliad. XXIII, 65 ff. Sml. Pindar fr. 131.

[7] Cic.: De divinatione I, 63 og Tusc. disp. I, 29. H. Spencer: Principles of sociology. Rohde: Psyche^2 I, 6 ff. Gomperz: Griech. Denker I, 15 f og 417.

Saa tager da den Vilde Liget og bisætter det i en Gravbolig, udstyret med alt, hvad der omgav den Døde i Livet. Og ikke blot det, men ogsaa senere hen vedbliver han at bringe Levnedsmidler og Gaver til Graven, for at den Døde ikke skal lide Mangel.

Denne Ahnekultus og den dertil knyttede Aandetro har Tylor med stort etnografisk Materiale paavist hos de forskelligste Folk. Fra Japan til Peru, fra Ægypten til det nordligste Skandinavien optræder den, selvstændig eller som Led i andre Religioner. Vi kender Folk baade i Fortid og Nutid, der ingen saadan særlig Omsorg viser deres Døde.[2]) Men det er Undtagelserne. Animismen er Verdensreligion som ingen anden. De Dødes Boliger lige fra Ægyptens Pyramider til de nordiske Dysser har, byggede af det fasteste, uforgængeligste Materiale, Sten, i Aartusinder overlevet Datidens virkelige Bopladser, og deres Indhold alene giver os et Indblik i en fjærn Fortids Liv. Utallige er Animismens Traade slyngede ind i Folkenes Tankesæt og Udvikling. Vel har Bestræbelserne for at udlede Gudeforestillingerne i Almindelighed fra Ahnekultus vist sig forfejlede.[3]) Her spiller mange Faktorer en Rolle med. Men der bliver nok tilbage alligevel. Tylor har med Skarpblik set, hvorledes Familieliv og Familieret, Samfund og Moral og Love har deres Rod i Animismen, hvorledes dens Indflydelse rækker midt ind i Civilisationen, ja visse Former af den lever endnu. Og blandt de Folk, fra hvilke han henter sine Eksempler, er ogsaa Grækerne. Han ser i den græske Religion en Udvikling analog med andre Folkeslags.

Men her havde en Franskmand, Fustel de Coulange, allerede før gjort den samme Opdagelse uden at kende Begrebet Animisme og uden nogensomhelst etnografiske Kundskaber. Hans Bog „La Cité antique" fra 1866 virker ligefrem profetisk i dens Anelser om græsk Urreligion. Fustel indsaa, at baade de religiøse Institutioner og hele det græske Familielivs Ordning forudsatte ældre Forestillinger om Sjælenes Videreliv og andre Gravskikke end de homeriske. Han opstiller nu ud fra Rudimenterne i den litterære Overlevering en Række Teorier om de førhomeriske Grækeres Sjæledyrkelse og Tro paa, at den Døde bor i Graven og lever videre der med sine tidligere jordiske Fornødenheder uforandrede.[4])

---

[1]) Zeller: Philosophie der Griechen III, 1, 396,

[2]) F. Eks. de palæolitiske Folk. Weddaerne paa Ceylon, Bantu-Folkene.

[3]) Rohde: Kl. Schriften II, 319.

[4]) Allerede rigtigt opfattet af Ussing: De nominibus vasorum. København 1844. Side 5 ff.

Deraf udviklede sig Gengangertroen, der gennemtrænger hele Oldtiden og f. Eks. forklarer Athenernes Raseri mod Feltherrerne, der undlod at „redde“ Ligene efter Slaget ved de arginussiske Øer.[1] Ogsaa Menneskeofringerne hører med til Fortidens Gravskikke, for at den Døde ikke i Graven skal savne den vante Betjening. Mange af Fustels Teorier om det hele Statslivs Udvikling paa dette Grundlag er utvivlsomt rigtige, selv om vi endnu ikke altid kan bevise deres Rigtighed. Hans Systematik fører ham dog ogsaa ofte til Unøjagtigheder. Dette og saa den gammeldags Metode, at han behandler Grækere og Romere under et, fremdeles at han intet andet Folk benytter til Parallelisering end Inderne, har bevirket, at denne Bog, der i Frankrig udkommer i Oplag paa Oplag,[2] i Udlandet har fundet ringere Paaagtning.[3] Naar Forudsigelsen er gaaet i Opfyldelse, taber Interessen for den videnskabelige Profet sig hurtigt, hvis han ikke har andre Livsbetingelser.

Videnskaben var saaledes vel forberedt paa de forhistoriske, de „mykeniske“ Grave. Schliemann derimod troede, da han i 1876 aabnede de fem Skaktgrave paa Mykenais Borgplateau, endnu sikkert, at alt her maatte stemme med Homer, og konstaterede derfor Ligbrænding i disse Grave.[4] Dertil hidrog den Omstændighed, at han ikke tvivlede om her at have fundet Agamemnons og hans Fællers Grave, samt at der virkeligt var tydelige Røg- og Brandspor, undertiden endog Askerester tilstede. At Ligene trods det var saa vel bevarede, forklarede Schliemann ved, at Forbrændingen kun havde været partiel, hvilket kom af Skødesløsheden ved Begravelsen af den dræbte Konge.

Senere Fund af mykeniske Grave har nu aflivet enhver Tvivl om Bisættelsens Eneherredømme i mykenisk Tid. Brandsporene stammer fra Offerilden her som i de nordiske Jættestuer.[5] Lolling, Helbig, Tsuntas o. m. a. har gjort sig fortjente af Opklaringen af dette og en Mængde lignende Spørgsmaal.[6]

De ældste græske Grave, vi kender, er de stenklædte Skaktgrave fra Kykladerne. Dümmler var den første, der tog dem under Behandling; senere er vort Kendskab til dem bleven betydeligt forøget ved Tsuntas' Udgravninger paa Amorgos, Paros, Antiparos, Despotikos og Siphnos.[1]) Det er smaa Grave, sjældent over en Meter lange og i Reglen næppe en halv Meter dybe. Siderne bestaar af Stenplader, sjældent af solterrede Lersten, Gulvet er ligeledes tildels bedækket med et Stenlag; under Ligets Hoved ligger næsten altid en særlig Hovedpudesten, og Gravens Loft dannes af en eller flere Plader. Paa Grund af Rummets Lidenhed kunde Liget ikke ligge udstrakt, men var, som Tsuntas med overvældende Materiale har paavist, anbragt paa Siden med stærkt optrukne Knæ, den ene Haand under Hovedet, den anden ofte udstrakt efter en af de Skaale, der indeholdt Levnedsmidler. Den Døde anbringes altsaa i Graven som til Maaltid, dette udtrykkes ved Gestus, som vi ogsaa kender det andetsteds fra, f. Eks. fra de kaldæiske Grave[2]), og de i Graven nedsatte Kar har indeholdt Fødevarer, som der endnu ofte er Rester af.[3]) Desuden medgav man den Døde Stenredskaber, undertiden ogsaa Smykker og Marmoridoler (Amuletter), Tatoveringsredskaber med Farve i en Skaal, sjældent Vaaben af Sten eller Bronce[4]). Graven var Ligets Bolig. Stensætningen skulde hindre Jorden i at trykke den Døde, en Anskuelse der er uadskillelig fra Animismen[5]). De var i Reglen Enkeltgrave, sjældnere fandt man flere Lig — indtil fem — i dem, i enkelte Tilfælde fandt Tsuntas Dobbeltgrave i to Lag med flere Lig i hver[6]). Altid beroede Ligenes Anbringelse paa praktiske Hensyn, enten Terrænforhold, idet man naturligvis, hvor Gravens Gulv skraanede, anbragte Liget med Ryggen opad, de optrukne Ben nedefter, eller Pladshensyn, saa flere Lig i én Grav havde Hoved og Ben i modsat Retning.

---

[1] Sml. Tylor: Prim. Cult. II, 25.

[2] I 1879 syvende, i 1890 trettende o. s. v.

[3] Sml. dog Rohde: Psyche I, 166 Anm. 2 og 253 Anm. 2 (Citaterne af Psyche altid efter anden Udg.).

[4] Schliemann: Mykenae. Leipzig 1878. Side 181, 192, 241, 247, 391. Sml. Schuchhardt: Schliemanns Udgravninger, oversatte af Ludvigsen. Side 200 f.

[5] Sophus Müller: Nordische Altertumskunde. Strassburg 1897, I, 100 ff.

[6] Helbig: Hom. Epos^2 51 ff. Tsuntas i *Ἐφημερὶς ἀρχαιολογική* 1888, 131 ff. Tsuntas-Manatt: The Mycenaean Age. 1897, 83 ff. Lolling: Ausgrabungen am Palamidi i Athenische Mitteilungen V. 133. Sml. allerede Köhler i: Das Kuppelgrab am i5Muedi 4 ff.

Disse Øgrave kan vi ikke datere nærmere end til Broncealderen. Stenredskaberne er endnu i Overvægt. Ved de allerede omtalte mykeniske Skaktgrave staar vi paa sikrere Grund, idet Forbindelsen med Ægypten giver os et nogenlunde kronologisk Holdepunkt. De ældste mykeniske

---

[1]) Dümmler i Athen Mitt. XI, 15 ff. Blinkenberg: Præmykeniske Oldsager. Aarb. for nord. Oldkyndighed 1896, 1—64. Tsuntas i *Ἐφημ. ἀρχ.* 1898, 137 ff og 1899, 73 ff. Ogsaa i Zakro paa Kreta, Annual of the British School VII, 1900—01, 143.

[2]) Maspéro: Histoire Ancienne de l'Orient Classique I (Les Origenes), 686. Sml. Zakrogravene.

[3]) Blinkenberg anf St., Side 7.

[4]) Tsuntas i *Ἐφημ. ἀρχ.* 1898, 150 f.

[5]) Schuchhardt: Schliemanns Udgr. fig. 144, Side 204. Kr. Bahnson: Gravskikke hos amerikanske Folk. Aarb. for nordisk Oldk. 1882, 146.

[6]) *Ἐφημ. ἀρχ.* 1898, 143 ff.

Fernisvaser, de saakaldte Kamaresvaser, kendte fra IV Skaktgrav[1] og nu navnlig fra de kretiske Fund, er nemlig ogsaa fundne i Ægypten, hvortil de importeredes allerede i 12te Dynasti. Dertil kommer endydermere Vaseafbildninger paa Keftiureliefferne fra Thutmes den tredies Tid (ca. 1500). Alt dette fører os til Tiden fra 2000 til ned mod 1500 f. Kr.[2] Skaktgravene i Mykenai er naturligvis ganske anderledes storstilede end Øgravene. Det er Kongegrave og det er Familiegrave. Den største, fjerde Grav, er 8 Meter lang, 6 Meter bred og omtrent 3 Meter dyb og indeholdt fem Lig, tre med Hovedet mod Øst, to med Hovedet mod Nord, ogsaa her af Pladshensyn. Femte Grav, den mindste, var 4 Meter lang, 3 Meter bred og knap 1 Meter dyb, men var alligevel rigelig stor, da den var den eneste Grav med kun et Lig. Den var indvendigt beklædt med Kalkpuds, alle de andre var stensatte med mægtige Kvadre og dækkede med Bjælker og Sten. Man betænke det dobbelte Arbejde, først at hugge Skakten ind i Klippen, saa at bygge Murene omkring! Dertil svarer Ligenes Udstyrelse. I de fem Grave fandt Schliemann Guldsager til en Vægt af 100 Pund.[3] De Døde har lyst af Guld, da de gravlagdes. Foruden Smykker og Klæder fik Mændene tillige deres Vaaben med. Der slagtedes ikke blot Offerdyr til Ære for den Døde, men ogsaa Slaver til hans Opvartning i det andet Liv, som Jordlagene over Gravene viser.[4] Over Graven anbragtes en Stele, snart med, snart uden Reliefudsmykning, alt eftersom det var Mands- eller Kvindegrave[5]. Og her møder vi nu ogsaa et synligt Tegn paa den fortsatte Gravkult, nemlig et Hulalter *ἐσχάρα*, muret over fjerde Grav[6]. Gennem dette kunde man lade Fødemidlerne strømme umiddelbart ned til den Døde i Graven. Denne Skik, der har mangfoldige Paralleler hos andre Folk, holdt sig, som vi skal se, meget længe i Grækenland. Hulaltret selv findes ved en af Blisnitzagravene i Lilleasien fra fjerde Aarhundrede f. Kr.[1]. I Heroskultus blev det ligefrem typisk[2].

---

[1] Furtwängler & Loeschcke: Mykenische Thongefässe, Tavle VI.

[2] Furtwängler: Antike Gemmen. III. Bind. 1900. Side 17 ff. Myres: Proceedings of Soc. of Antiqu. 2 Serie XV. Tavle 1—4. Mariani i Monumenti antichi dei Lincei VI, Tavle IX—XI. Petrie: Illahun, Kahun and Gurop, Tavle 27. Journal of hell. stud. XXI, Tavle VI—VII.

[3] Schliemanns Mykenae 248 o. a. Sml. engelsk Udgave, Index: gold.

[4] Athen. Mitt. I, 312. Schuchhardt: Schliem. Udgr. 260 f.

[5] Schuchhardt: Anf St. 222—260. Sml. 214 og 277. Schliemann: Mykenae 176 og 180.

[6] Schliemann: Mykenae 246 og Plan F. Perrot & Chipiez: Histoire de l'art dans l'Antiquité VI, fig. 102—104.

Denne Gravform, der er den naturligste og udbredt hos alle Folk, holdt sig under hele den mykeniske Tid og bliver paany den almindeligste ved andet Aartusindes Slutning i Overgangstidens Grave paa Salamis, ved Assarlik, i Eleusis o. a. Ellers er det en anden Gravform, der dominerer i anden Halvdel af Mykenæertiden, en Periode vi paa lignende Maade daterer ved Forbindelsen med Ægypten, især ved Fund af mykeniske Vaser af tredie og fjerde Stil i Kongepaladserne i Theben og Tell-Amarna, og hvis Varighed omtrent gaar fra 18de til 20de Dynasti, d. v. s. fra 1600—1200[3]. Det er Grave, hulede ud i Klippen, men med Indgang fra Siden, Gravkamre og Kuppelgrave, der i denne Periode spiller Hovedrollen. Man har været i Tvivl om, hvorvidt denne Gravform var importeret eller opstaaet i Landet selv. Paa Forhaand maatte det sidste synes det naturligste. Gravkamre, hulede ud i Bjærgsider, kendes baade fra Japan og Meksiko[4] og forklares naturligt som Efterligninger af Klippebuler, der af primitive Folkeslag ret ofte benyttes som Grave[5]. Mere Tvivl kunde man nære om Kuppelgravene, storslaaede Anlæg i Klippens Indre med Korridor: Dromos, med mægtig, dristig Hvælving, Nischer og undertiden Siderum[6]. Men Tsuntas' Udgravninger paa Kykladerne har fastslaaet deres græske Oprindelse og deres Ælde, idet han paa Syros fandt to store Nekropoler med lutter Miniaturkuppelgrave, byggede af ubearbejdede Sten uden Lerfylding i mange forskellige Façoner, blandt hvilke foruden den rektangulære allerede Rundgraven (Tholos) med Hvælving gør sig stærkt gældende[7]. Gravene er saa godt byggede, at Jorden fra Bjerget, i hvilket de anlagdes, ofte ikke er trængt ind. De har, saa smaa de er — og de er i Diameter aldrig over 1½ Meter, ofte langt mindre, og i Dybde fra 60—80 Cm. — næsten alle en Døraabning paa den ene Side, der, saa godt den end er konstrueret, ikke kan have spillet nogen faktisk Rolle, da den var for lille til at bringe Liget ind ad og oftest er lukket indefra, hvilket viser, at man har nedlagt Liget i Graven fra oven som i en Skaktgrav og derefter lukket Døren til og fuldendt Hvælvingen og Tildækningen af Graven. Tsuntas har derfor sikkert Ret i, at denne Bygning med Dør skulde efterligne et virkeligt Hus[1]). Saa meget mere som der i enkelte er fundet Nischer, i hvilke Gravgodset er hensat. Det bekræftes ogsaa ved de nye Udgravninger i Orkomenos[2]). Kuppelgraven er altsaa en ældgammel, primitiv Husform, der er bleven staaende. Med Datidens virkelige Huse har de mykeniske Fyrstegrave intet at gøre. Ligenes Stilling i Graven, Gravgodsets Art og Anbringelse o. a. var i Syrosnekropolerne ikke forskellig fra Forholdene i de andre Øgrave[3]).

---

[1] Helbig: Zu den homerischen Bestattungsgebräuchen. Sitzungsberichte der bayr. Akademie. Phil-hist. Kl., 1900, 244 ff.

[2] Rohde: Psyche I, 35, 148 f., 160 ff.

[3] Furtwängler: Gemmen III, 23 og 26. Archäologischer Anzeiger XIV Bd., 57.

[4] Montelius: Orienten och Europa i Antikvarisk Tidsskrift for Sverige XIII, 7 ff, 53 ff og 61 f.

[5] Soph. Müller: Nord. Altert. I, 74 og 201.

[6] Tsuntas-Manatt: The Mycenaean Age 115 ff.

[7] *Ἐφημ. ἀρχ.* 1899, 79 ff og Tavle 7.

De græske Gravkamre og Kuppelgrave er kendte, saa vidt som den mykeniske Kultur rækker. Kun paa Kreta har man mærkeligt nok før de allernyeste Udgravninger i Agia Triada ikke set stort til dem tidligere end fra den sentmykenisk-geometriske Periode[4]). Alene i Mykenæs nærmeste Omegn er fundne over 60 Gravkamre, Familiegrave alle i Modsætning til Syrosgravene og anlagte sammen i Grupper, sagtens efter Fyler eller Stammer. Foruden disse, de jævne Borgeres Grave er Fyrstehuset repræsenteret med 8 større og mindre Kuppelgrave[5]). De store Fyrstegrave er næsten alle plyndrede[6]), men alene Navnet Skatkamre, der i Oldtiden anvendtes paa dem, er betegnende for de Rigdomme, de har indeholdt[7]). De var uden Tvivl Helligdomme, hvor Familien kunde samles til Dødningefest. Med disse mægtige Bygninger for Øje, hvis Indre har straalet af Metalrosetter[8]), og med Henblik paa de yderst faa Mindelser om egentlige Templer og Helligdomme, tør vi nok sige, at Ahnekultus har været den væsentligste Side af Datidens Religion.

Den Døde hviler her i Reglen udstrakt paa Ryggen; dog forekommer ofte ogsaa den siddende Stilling[1]). I enkelte Kuppelgrave, f. Eks. i Menidi, var Liget anbragt paa en Kline af Teglsten[2]), en Skik der senere holdt sig i Lilleasien og Etrurien og først ca. Aar 400 trænger ind i Hellas paany[3]). Ellers var Ligene anbragte paa et Underlag af Flintesten, men ved Massebegravelsen kunde naturligvis Uorden ikke undgaas, idet man her som i Danmark og andetsteds ubarmhjærtigt skubbede ældre Lig tilside for nye eller dyngede Ligknoglerne sammen i en Hob[4]). Paa Kreta, ved Palæokastro har man ligefrem Benhuse, et stort Anlæg med fem Rum, i hvilke Knoglerne ligger sirligt ordnede som i Paris' Katakomber med Hjærneskallen ovenpaa[5]).

---

[1]) Sml. Sarkofager i Husform, Dragendorf i Hiller von Gaertringen: Thera II Bd. 90.

[2]) Runde præmykeniske Huse er fundne af Furtwängler dér ved Udgravningerne i Foraaret 1903, og Begravelserne fandtes i Husene selv.

[3]) Se Tsuntas anf. St. Tavlen til Side 88

[4]) Monum. antichi dei Lincei VI, 169. Annual of the British School 1899—1900, 82 ff. Fortegnelse over de vigtigste Gravkamre og Kuppelgrave i Tsuntas-Manatt: The Myc. Age 116 og 131.

[5]) Tsuntas i Ἐφημ. ἀρχ. 1888, 119 ff. Tsuntas-Manatt: The Myc. Age anf. St. Sml, Thera II, 98 ff.

[6]) Tsuntas-Manatt: The Myc. Age. 130 f.

[7]) Paus II, 16, 5 og IX, 38, 2.

[8]) Tsuntas-Manatt: The Myc. Age 120 og 129.

Selvfølgeligt er Udstyrelsen højst forskellig i disse Grave, alt efter de Afdødes Kaar. Konger og fornemme Herrer har alt, hvad de kan ønske, af Vaaben og Smykker og Madvarer og Parfume i „Bejlekanderne". Alene Traktementet er i Sandhed kongeligt. Rester er fundne af Tyre, Faar, Geder, Hjorte, Vildsvin, Fjerkræ, Æg og Østers[6]). De fattige Fiskere i Nauplia maa nøjes med hilligt Stads af Perler og Glas og med Gedekød[7]). De Rige faar det bedst i det andet Liv, som de har haft det her, en Anskuelse, der er ret udbredt blandt primitive Folk. Polynesierne tror endog, at kun de Fornemme har Sjæl[8]). Man forstaar det ubarmhjærtigt aristokratiske i dette, naar man genkalder sig den oprindelige Betydning af Ordet Heros, der er rent social. De fyrstelige Herrer, der i Livet kaldes *ἥρωες*, bliver efter Døden *ἡμίθεοι*[9]). Og i selve Heroskultus'en er der sikkert mange Træk bevarede af den mykeniske Gravkult, foruden Hulalteret bl. a. Balsameringen, som Mykenæerne sandsynligvis har praktiseret med deres Kongelig, saa godt de kunde, d. v. s. som f. Eks. Peruanerne[10]). Mens selve Gravkultus, om end langsomt, omformes efter Tidens Behov, er Heroskulten altsaa bleven staaende omtrent paa det gamle Trin. Ogsaa Kongebegravelserne i Sparta indeholder sikkert meget gammelt[1]).

---

[1]) Tsuntas i *Ἐφημ. ἀρχ.* 1888, 132 og 1889, 149. Tsuntas-Manatt: The Myc. Age 139. Sml. for Norden Soph. Müller: Nord. Altert. I, 58 og 107.

[2]) Vollmoeller: Griechische Kammergräber mit Totenbetten. Bonn 1901. 7—8. Athen. Mitt. XII, 136 ff.

[3]) Vollmoeller auf St. 52.

[4]) Kuppelgrab v. Menidi 54. Lolling fra Palamidigr. Athen. Mitt. V. 153 o. m. a. Soph. Müller: Nord. Altert. I, 58, 104 f og 112 f.

[5]) Journ. of hell. stud. XXII, 386 f.

[6]) Rohde: Psyche I, 34. Athen. Mitt. II, 84 og 262. XI 437. XII, 138 o. s. v.

[7]) Athen. Mitt. V, 155 ff.

[8]) Tylor: Prim. Cult. II, 78. Kr. Bahnson: Etnografien I, 69.

[9]) Kallinos fr. 1, 19. Rohde: Psyche I, 152, Anm. 2.

[10]) Herod. IX, 120. Helbig: Hom. Bestattgbr., 218 ff. Bahnson: Amerik. Gravsk. 140 ff. Sml. Maspéro: Histoire Ancienne I, 689 om de kaldæiske Kongers Balsamering.

Om udviklede Samfundsforhold af ret aristokratisk Præg vidner ogsaa Menneskeofringerne, af hvilke der er fundet Rester ikke blot i Lagene over enkelte af Skaktgravene, men ogsaa i Dromos til Kuppelgravene. Der er her ofte begravet fem til seks Lig samtidigt, uden Gravgods, et Fænomen der ikke tillader nogen anden Tydning, end at man har slagtet Slaver til Herrens Opvartning i det andet Liv[2]). Vi kan heller ikke vente andet, saa talrige er Eksemplerne paa Menneskeofringer i den senere Tid, mest bekendt vel Achilleus' Ofring af 12 trojanske Fanger ved Patroklos' Ligbegængelse[3]). Netop til Heroerne ofres der undertiden Mennesker i senere Tid for at vinde dem[4]). Menneskeofringerne viser, at vi har virkelige Samfund for os i mykenisk Tid med Slavehold og Forrettigheder for Herskeren og hans Hird. I en Stamme hæver Høvdingen sig ikke saa meget over sine Omgivelser, at han kan stille den Slags Fordringer[5]).

Om ogsaa Hustruerne undertiden ofredes for at følge deres Husbond i Graven, kan vi ikke eftervise. Men det er ret sandsynligt; i hvert Fald omtaltes det ogsaa i senere Tid med megen Anerkendelse, at Hustruen fulgte Manden i Døden, som Tilfældet var med Euadne og de tre messeniske Kvinder[6]). Først med dette for Øje forstaar man rigtigt Historien om Enken fra Efesus, der indelukkede sig i sin Mands Gravkammer for at dø Hungersdøden, men lod sig besnære af en Soldat, der tilfældigt kom til[7]).

Forekommer Mykenæerne os her at staa lavt, sammenlignede især med Ægypterne, der lod sig nøje med billedlige Efterligninger i Stedet[8]), er de paa den anden Side ret „moderne" deri, at de begraver deres Kvinder med ligesaa stor, ja næsten større Prunk end Mændene. Kun Guldmaskerne og Reliefstelerne synes at have været Mændenes Prærogativ. Hvad dette betyder, forstaar man først ved Sammenligning med andre Folk, f. Eks. Indianerne, der aldeles negligerer Kvindernes Død og Grave[1]. Men det stemmer med, hvad vi ellers kan slutte os til om Kvindens høje Stilling i kretisk-mykeniske Samfund[2]. Den var vel den samme som senere hos Lyderne, der tildels levede efter de gamle kretiske Love[3].

---

[1]) Paul Stengel: Festschrift für Friedländer. Leipzig 1895, 414 ff. Rohde: Psyche I, 163 ff.

[2]) Tsuntas i *Ἐφημ. ἀρχ.* 1888, 130 f.

[3]) Il. XXIII, 175 f. Andre Ekspl. i Tylor: Prim. Cult. I, 419. Diels: Sibyllinische Blätter 72.

[4]) Plut. Pelop. 21 f. Philop. 21. Rohde: Psyche II, 352.

[5]) Kr. Bahnson: Amerik. Gravskikke 193 f.

[6]) Paus. IV, 2, 7.

[7]) Petron. Satyr c. 111.

[8]) Perrot & Chipiez I, 149 ff.

Selv efter at Graven definitivt var lukket, vedblev Slægten, undertiden vel ogsaa „Klanen“ og Folket at bringe Dødningeofre i Dromos. I Kuppelgraven i Vafio findes foran Indgangen en to Meter dyb Grav, bestemt til Offergaver[4]. Hvor længe Traditionen under særlige Omstændigheder kunde holde sig, viser Kuppelgraven i Menidi, i hvis Dromos Gravkulten er forsat helt ned i de rødfigurede Vasers Tid[5]. Af disse Ofre afhang Sjælens Velbefindende. Sjælene er altsaa ikke udødelige i vor Forstand, men deres Eksistens afhang af Slægtens[6]. Heller ikke deler de sig i gode og onde Sjæle, men de er gode mod de Efterlevende, naar disse husker dem; glemmes de derimod, kan de komme med strænge Straffe og Hævn over Slægten. Det moralske Skel mellem hvide og sorte = gode og onde Sjæle er noget sekundært, selv om det forefindes allerede paa et tidligt Trin[7].

Man hører ofte fremhævet, selv af de ypperste Kendere, Animismens Uhygge og Sjælenes hadefulde Karakter[8]. Gruppe, Animismens ivrigste Modstander, har benyttet dette Forhold til et Angreb paa Ahnekultteorien som kakodæmonistisk[9]. Men man glemmer, at vi ikke kender Animismen i Grækenland uden gennem dens Efterliv. Er dens Rudimenter end talrige nok, som navnlig Rohde klart har eftervist, saa er den dog traadt tilbage i anden Rang for nye religiøse Former, ligesom Ahnekulten allerede i Jødernes ældste Skrifter er i Tilbagegang overfor Jahvedyrkelsen[10]. Og det er altid misligt at bedømme en Religion efter dens

---

[1] Bahnson: Amerik. Gravskikke 134.

[2] Wolters i Arch. Anz. XV, 146 f. Zahn i Berl. philol. Wochenschr. 1901, 797. Furtwängler: Gemmen III. 48.

[3] Herodot I, 173.

[4] Perrot & Chip. VI, 407 f. Ἐφημ. ἀρχ. 1889, 143. Arch. Anz. V, 102.

[5] Derom mere senere.

[6] Tylor: Prim. Cult. I, 451 og II, 19. Rohde: Psyche I, 230 ff og 246 Anm. 4. Sml. Behandlingen af Alkmæonidernes Forfædre, der blev kastede ud af Gravene, Aristoteles: Ἀθηναίων πολιτ. 1. Thuk. I, 126.

[7] Miss Harrison i Journ. of hell. stud. XIX, 210.

[8] Stengel: Chtonischer und Totenkult, Festschrift f. Friedländer. Artiklens Slutning. Rohde: Psyche I, 21.

[9] Gruppe: Griech. Kulte und Mythen. Leipzig 1887. I, 241 f.

[10] Schwalli: Das Leben nach dem Tode nach den Vorstellungen des altes Israels. Giessen 1892.

„Ueberbleibsel“. Vil man bedømme den retfærdigt, maa man søge den paa et tidligere Trin hos et Folk, der besad baade Kultur og Skriftsprog og derved giver os Midler til ogsaa at bedømme den psykologiske Side af Sagen. Et saadant Folk er Ægypterne. Og her ser vi tydeligt Familieliv, Moral, Arveret og Statsret i nejeste Sammenbæng med Gravkultus[1].

Rædselsfuldt er ganske vist den Dødes Lod, naar ingen Efterlevende tager sig af ham. Hen over Markerne vandrer han lysende ved Nattetid, søgende Smuler, i Nødsfald fortærende Ekskrementer eller kastende sig som hadefuld Vampyr over de Levende[2]. Men det undgik man ved at efterlade sig Velstand og Arvinger. Det er Sønnernes Stolthed at holde Ahneherrerne godt og rigeligt, at det samme kan vederfares dem selv efter Deden. Var der ingen Sønner — en Ulykke for en Ægypter som for en Israelit[3] — saa stod Adoption tilbage. Adoptionens Betydning kan bedst udtrykkes ved Foiniks' Ord til Achilleus: „Men jeg gjorde dig til min Søn, for at du engang kan afværge mig den bitre Undergang[4].“ Sjælene er i Grunden ikke heller absolut ondartede selv i senere græsk Tid. Tværtimod synes de ofte mere hjælpsomme og godmodige end Guderne[5]. Endog det moderne Grækenlands βρυκόλακες, som Gejstligheden i Aarhundreder har benyttet som Skræmmebilleder, er undertiden et Forsyn for de gode i Slægten ligesom Folkevisens Helvig[6].

Alle disse Tankers Bestaaen gennem Oldtiden kan ikke undre os, da vi rundt om hos Europas Folk finder mangfoldige Rester af hine gamle Forestillinger, ikke blot hos Spaniere, Russere, Litauere[7], men endog midt i vort eget Land, navnlig hos Jyderne[8]. Mærkeligt nok er det især i Slutningen af Oldtiden, det gamle dukker op paany. Lærerigt er i saa Henseende det lukianske Skrift περὶ πένθους. Der siges her etsteds:[9] „Hvor mange slagtede ikke tillige Heste og Medbustruer, ja undertiden Mundskænke, og brændte eller nedgravede Klædninger og anden Stads sammen med de Døde i den Tro, at de vilde faa Brug derfor og nyde det dernede[1]).“ Det ser ud som en Kommentar til en mykenisk Kongebegravelse. Lærerig er ogsaa Animismens Tillempning efter de nye, folkelige Forestillinger. Platon lader kun de urene Sjæle flagre om Gravpladsen[2]). I Følge Lukian er det hverken de særligt gode eller de onde Sjæle, der nyder godt af den fortsatte Gravkultus, thi de første var i Elysion, de sidste paa Pinslernes Sted. Men det er den store Hob, der sulter i Underverdenen, naar de Paarørende glemmer dem[3]).

---

[1] Her. II, 171. Perrot & Chipiez I, 136 ff. Erman: Aegypten und aegyptisches Leben. Tübingen 1885. 226 og 430 ff.

[2] Maspéro: Histoire Ancienne I, 111 ff, 191 ff, 198 ff.

[3] Schwalli: auf St. S. 59 ff.

[4] Il. IX, 494 f. Sml. om Adoption hos Grækerne, Rohde: Psyche I, 251 Anm. 3.

[5] Rohde: Psyche I. 246 ff. Kl. Schriften II, 323 f.

[6] B. Schmidt: Das Volksleben der Neugriechen. Leipzig 1871, 166.

[7] Tylor: Prim. Cult. II, 31 ff.

[8] Fejlberg: Kulturminder. Jysk Stævne 1902. 53 ff.

[9] § 14.

Vi skal i det følgende se Eksempler nok paa Folketroens Konservatisme og Inkonsekvens. Ogsaa i den Henseende er Ægypterne det typiske Folk. I Moral, Tænkning og Tro naaede de i Grunden langt ud over Animismen. Men det, der umuliggjorde alt virkeligt Fremskridt hos dette ellers saa begavede Folk, var netop hin Vedhængen ved det gamle, som man aldrig kunde slippe, var det end nok saa taabeligt[4]). Dette var Kærnen i den ægyptiske „Visdom“. Men samme Art Visdom er forøvrigt international ligesom den ægyptiske Øjensyge.

---

[1]) Sml. Petron 71 og 78.

[2]) Phaidon 81. Sml. Matthæus Evang. 8, 28.

[3]) *περὶ πένθους* 9. Sml. Choephorerne 482 ff. Isæus 2, 47. Rohde: Psyche I, 257 Anm. 1.

[4]) Sml. Maspéro: Etudes de mythologie et d'archéologie égyptiennes. Paris 1893. I, 47–52.

II.

Ligbrændingen.

Det er vanskeligt for det moderne Menneske at forstaa, hvad det var for en Storbedrift, da Menneskene første Gang tog Ilden i deres Tjeneste. Det betegner en Overvindelse af alle Instinkter, der i Virkeligheden er næsten gaadefuld. Dog endnu ufatteligere synes det, naar man kender Animismens Udbredelse og Sejghed blandt primitive Folk, at man har kunnet komme ind paa at overgive sine Afdøde til Flammerne. Thi de Instinkter, der her skulde besejres, sad dybere end de andre, saa dybt, at de endnu den Dag i Dag lægger Hindringer i Vejen for Ligbrændingen[1]). De kunde ikke, som de første, bortjages ved et eller to heldige Eksperimenter.

Og dog er Ligbrændingen opstaaet og trængt igennem hos en Mængde forskellige Folk[2]). Den Ensartethed og Uafhængighdd, der ogsaa paa dette Punkt gør sig gældende, ægger til at forsøge at finde Motiverne.

Vi møder Ligbrændingen som eneste Bisættelsesmaade i de ældste Værker af græsk Litteratur, vi besidder, de homeriske Digte. Vi kender den nu tillige fra samtidige Nekropoler i Lilleasien og paa Thera som ene herskende Skik. Vi kan datere disse Nekropoler dels ved Jærnredskaberne, der allerede her er i Overvægt, mens de i mykenisk Tid var yderst sjældne, dels ved Vaserne, der fuldbyrder Overgangen fra sentmykenisk til geometrisk Stil[3]). For alle disse Graves Vedkommende er

---

[1]) Bonald i „Le divorce“ om Ligbrændingens Forfærdelighed.

[2]) Af Oldtidsfolkene var kun Ægypterne ganske utilgængelige for Ligbrænding. Sml. Her. III, 16 om en Ligbrænding hos dette Folk.

[3]) Om Nekropolen ved Assarlik i Karien: Paton i Journ of hell stud. VIII, 64 ff. Dümmler: Athen Mitt. XIII, 273—280 og 301. Helbig: Göttinger gelehrte Nachrichten. Phil.-hist. Kl. 1896, 233—252. Theranekropolerne ved Dragendorf i H. v. Gaertringen: Thera II, 83 ff og Pfuhl i Athen. Mitt. XXVIII, 1 ff.

Fremgangsmaaden ved Bisættelsen den samme. Ligene brændes paa en aaben Plads, derefter samles Benene eller — hvor Forbrændingen er fuldstændig — Asken omhyggeligt og nedlægges i et Kar, en Skaal eller en Kiste. Alle disse Enkeltheder skal senere blive udførligere behandlede. De stemmer neje med homerisk Brug. Dog kender Homer kun *φιάλη* og *λάρναξ*, som naturligt er, da han alene skildrer fornemme Herrers Begravelse[1]).

I Assarliknekropolen i Lilleasien, hvor Ligbrændingen er helt trængt igennem, findes nu tre forskellige Gravformer. Først smaa, stenklædte, runde Skakter, lig de italiske tombe a pozzo, naturligt formede til deres Bestemmelse at optage Urnen. Men ved Siden af findes lange mykeniske Skakter, indvendigt beklædte med Terrakottaplader, og Gravkamre, byggede af svære Sten, over hvilke man har opdynget en Høj. I disse stod Terrakottasarkofager med Askerester i Bunden[2]). Denne sidste Art Grave er noget nemmere at anlægge, men ikke væsensforskellige fra de mykeniske Kuppelgrave[3]). Vafiograven selv hører til samme Kategori[4]). Det interessante er altsaa, at man her i en lilleasiatisk Nekropol, om hvis „Græskhed" der ikke kan næres berettiget Tvivl[5]), sammen med Ligbrændingen og de nye Bisættelsesmaader finder de to kendte mykeniske Gravformer bevarede med al unødig Omhu for Beklædning og Soliditet. Dümmler har sikkert Uret, naar han tror, at Udviklingen gaar den modsatte Vej, at Folket fastholder som det oprindelige Ligbrændingen og kun modtager de nye Gravformer fra Mykenæerne Det viser bedst de nye vigtige Fund paa Thera, hvor ogsaa Ligbrændingen er gennemgaaende, mens samtidigt de gamle Former: Gravkamre og Kuppelgrave bevares helt ned i VI Aarh.[6]). Helbig havde ogsaa rigtigt anført en af Brandgravene fra Syrakus, der var 2,05 Meter lang, en ganske overflødig Udstrækning for en Brandgrav[7]).

Paa samme Tid finder vi Ligbrændingen i Færd med at vinde Terræn ogsaa paa andre Steder. Der er nu først de stenklædte Skaktgrave fra Salamis, der efter de i dem fundne Vaser at dømme tilhører mykenisk Tids Slutning ligesom Assarlikgravene, men til Forskel fra dem endnu intet Jærnredskab indeholder[1]. Af de i 1893 aabnede 100 Grave indeholdt 2 Urner med Aske og brændte Knogler[2]. Langt mere fremskreden er Udviklingen paa Kreta, hvor Ligbrændingen i det IX og VIII Aarhundredes geometriske Grave er hyppigere end Begravelsen[3]. Ogsaa Dipylongravene vidner om, at Ligbrændingen var kendt og udbredt i Begyndelsen af første Aartusinde f. Kr., de homeriske Digtes Samtid.

---

[1]) Thera II, 89—92.

[2]) Sml. Patroklos' Gravhøj Il. XXIII, 255 ff.

[3]) Sml. derimod Thera II, 102.

[4]) *Ἐφημ. ἀρχ.* 1889, 136 f. Maaske ogsaa Menidigraven.

[5]) Perrot & Chipiez VII, 50, Anm. 1. Sml. Athen Mitt. XII, 19 og Arch. Anz. IV, 49.

[6]) Thera II, 92—103. Pfuhl i Athen Mitt. XXVIII 241 ff og 248. Lignende primitive Kuppelgrave paa Kreta i sentmykenisk Tid. American Journ. V, 271 ff.

[7]) Sml. Orsi: Notizie degli scavi 1895, 10 og 1893, 461. Helbig: Gött. Nachr. 242 ff.

Men det, der vilde interessere os, var at forfølge, om Skikken var ældre hos visse Stammer i Grækenland. Dens konsekvente Gennemførelse hos Homer kunde tyde derpaa. Desværre leverer Lilleasien selv intet Materiale til Bedømmelse heraf. Gravberetningerne fra Troja er altfor usikre at bygge paa[4]. Saa er der et Par Tilfælde fra det græske Fastland, som vi maa omtale. Hollænderen Vollgraff fandt ved Aabningen af en Kuppelgrav i Argos forkullede Ligrester ovenpaa Resterne af et regulært Baal[5]. Brændingen var her uomtvistelig, og lige saa uomtvistelig var Tidsalderen, idet der paa Baalet kun fandtes Vaser af mykenisk tredie og fjerde Stil. Derimod var Kuppelgraven sikkert ikke bygget til denne Ligbrænding, thi under Baalet fandtes en Skaktgrav, som Tilfældet ofte er ogsaa i andre Kuppelgrave[6]. Den var tom og plyndret, men havde vel indeholdt Gravens oprindelige Beboer[7].

Endnu ældre vilde den Brandnekropol være, Skias i 1895—1898 udgravede i Eleusis under de geometriske Grave[8]. Med Undtagelse af 2 Barnegrave, i hvilke Ligene var begravede, skulde de andre Grave være Brandgrave, 26 ialt, og, som deres Vasefund viste, gaaende fra præmykenisk ned i mykenisk Tid. Disse Grave vakte stor Opsigt ved deres Ælde, og Helbig sluttede af dem, at Grækerne, da de indvandrede i Landet, havde ført Ligbrændingen med sig som ældste Skik[9].

Rent bortset fra, at disse Grave ingenlunde var ældre end Gravene i Aphidna og i Thorikos[1], hvor Ligbrænding aldrig fandtes, eller Kykladegravene, hvis hele Bisættelsesmaade genfindes i præmykeniske Grave paa Akropolis i Athen[2], saa er det et sørgeligt Vidnesbyrd om Arkæologiens videnskabelige Umodenhed, at Dogmet saaledes straks er tilrede. Man faar ofte en stærk Mistanke om, at Udgraverne ud fra dogmatiske Forudsætninger begaar Schliemanns Synder om igen og enten forvrænger eller forsømmer nærmere Undersøgelser[3].

---

[1] Prøver paa Vaserne i Perrot & Chipiez VII, 208—209.

[2] Kawwadias: Catalogue des Musées d'Athènes 1894, 25 f.

[3] Orsi i American Journal I, 263 ff. Halbherr i American Journ. V, 290 og Taramelli sst 300 f.

[4] Doerpfeld: Troja und Ilion II, 536.

[5] Foreløbig Beretning i Arch. Anz. XVIII, 45.

[6] Tauntas-Manatt: The Mycenaean Age 136.

[7] Sml. Stamatakis' Beretning fra Heraiongraven, Athen. Mitt. III, 277, som man ikke har villet tro.

[8] *Ἐφημ. ἀρχ.* 1898, 51—76 og 81.

[9] Helbig: Hom. Bestattungsgebr. Sitzungsber. der bayr. Akad. Phil.-hist. Kl. 1900, 199.

Desværre staar Skias' Brandnekropol overhovedet ikke til at redde. Tsuntas og Dragendorf har begge haft Ret i deres Mistro til Beretningen[4]. Godt en Meter under præhistoriske Husmure ligger der et Askelag af større eller mindre Dybde. Skias paastaar, at Asken undertiden fandtes i Gruber. Det er ikke længere til at se, men vilde forøvrigt ikke være et Bevis, naar ikke andet kom til. Doerpfeld, der i slige Ting er fordomsfri, har ingen Grave kunnet se ved et Besøg under Udgravningerne selv. Skias har heller ikke kunnet eftervise, at de smaa Leraltre, der fandtes, var Hulaltre, der stod i Forbindelse med disse Grave[5], ikke heller har han fundet en eneste brændt Menneskeknokkel, og de faa Dyreknogler i Asken er altid ubrændte. Den kemiske Undersøgelse af Kalkdelene i Askelaget er heller ikke overbevisende[6]. Hvad det er, der her er fundet, kan naturligvis ikke med Sikkerhed siges. Et saadant Askelag, ujævnt fordelt, kan stamme fra meget. Sandsynligvis har vi dog Rester af afbrændte Træhytter for os, lig dem, som Stais har fundet i Thorikos[7]. Askemængden er selvfølgeligt minimal mod den i Troja II.

Noget, der kan give Homerkritiken faste Holdepunkter, en Baggrund for Digtenes Ligbrænding af høj og lav har Udgravningerne altsaa endnu ikke ydet, væsentligst vel fordi vi saa godt som ingen ældre og samtidige lilleasiatiske Nekropoler kender. Gaar vi til de Par senere Nekropoler, vi kender i Lilleasien, er Homers Skildringer endnu gaadefuldere. I den samiske Nekropol fra 6te Aarhundrede fandtes kun 2 Brandgrave af 161, og Gravgods var der i de fleste, om end i Reglen tarveligt[8]. Den fortsatte Gravkultus er i visse Tilfælde sandsynlig[9].

---

[1] Wide: Aphidna in Nordattika. Athen. Mitt. XXI, 385 ff

[2] *Ἐφημ.ἀρχ.* 1902, 125 f.

[3] Sml. f. Eks. Wides Omtale af Knoglerne i Grav I og III i Aphidna.

[4] Thera II, 85.

[5] *Ἐφημ.ἀρχ.* 1898, 49 f.

[6] *Πρακτικά* 1898, 76 og 84 f.

[7] *Ἐφημ ἀρχ.* 1895, 229 ff.

[8] Boehlau: Aus jonischen und italischen Nekropolen. Leipzig 1898. 13 ff.

[9] Anf St. 23 f.

Ved den senere joniske Nekropol fra Blisnitza, nær Oldtidens Phanagoria, er den sikret ved det omtalte Hulalter. Af de fire Grave her var kun én Brandgrav, de andre indeholdt jordfæstede Lig, i en af dem havde man endog efter ældgammel Skik givet den Døde hans Vaaben med[1]). Hvad enten dette nu, som Boehlau mener, skyldes ægyptisk Paavirkning, eller, vel snarere, er Reaktionen af gammel mykenisk Gravtro, saa er det i hvert Fald ret ejendommeligt i de homeriske Digtes Hjemstavn. Thi naar Agamemnon i Ilias minor lader Ajas, Telamons Søn, begrave, ikke brænde, saa sker det som Straf, paa Grund af Kongens Vrede[2]).

Men hvorledes er Ligbrændingen overhovedet opkommet i Grækenland? Plinius afleder Ligbrændingen fra Frygten for, at Ligene skulde blive krænkede under Krige og Oprør[3]). Dette kan maaske i enkelte Tilfælde have haft nogen Betydning, men forklarer ikke helt en saa gennemgribende Ændring. I Fredstider vilde man da vende tilbage igen til den gamle Skik. Lige saa lidet vægtig er en Forklaring, man ofte hører fremsat af moderne Videnskabsmænd[4]), at Vandringer skulde spille en Rolle, idet Folkene saaledes løsreves fra Fædrenes Grave og dermed fra gammel Sæd og Tro. Det benyttes oven i Købet som Bevis for, at Jonerne i Lilleasien er indvandrede mykeniske Folk. Men foruden andre Svagheder ved denne Teori[5]) maatte man ogsaa vente, at Ligbrændingen saa tillige var i Overvægt i Kolonierne. Det er ikke Tilfældet. Orsi fandt i Megara Hyblæa 89 Grave med Ligbrænding mod 354 Begravelser, i Syrakus henholdsvis 30 og 332[6]).

Man har ogsaa tænkt paa fremmed Indflydelse. Paa Indien holder ingen længere[7]), men derimod er Mesopotamien ikke uden Grund bleven nævnet som Ligbrændingens Hjemsted[8]). I Kaldæa er Ligbrændingen ældgammel, og, hvad der er endnu ejendommeligere, Forestillingerne om Hades ligner i høj Grad de homeriske[9]). Skulde der sammen med den kunstneriske ogsaa have fundet en religiøs Paavirkning Sted i mykenisk Tid? Spørgsmaalet lader sig ikke let besvare paa Videnskabens nuværende Standpunkt. Foreløbigt synes det dog rimeligere at antage, at

---

[1]) Helbig: Hom. Bestattungsgebr. 244 ff.

[2]) Epicor. graecor. fragmenta ed. Kinkel I, 40, 3.

[3]) Nat. hist. VII, 187.

[4]) Helbig: Hom. Bestattungsgebr., Indl.

[5]) Perrot & Chip. VII, 39 f.

[6]) Mon. dei Lincei I, 774. Notizie degli scavi 1895, 109 ff.

[7]) Montelius: Die Bronzezeit im Orient und in Griechenland. Archiv für Anthropologie XXI, 1 ff.

[8]) Rohde: Psyche I, 32, Anm. 2.

[9]) Maspéro: Histoire Ancienne de l'Orient I, 684 ff.

Ligbrændingen er opstaaet i Grækenland uden ydre Paavirkning, saadan som den vitterligt er det hos flere indianske Stammer[1]. Og det ligger da nær at søge universelle Grunde.

Mest Bifald har Erwin Rohdes Antagelse vundet, at man ved at overgive Legemerne til Ilden tilsigtede en Fjærnelse, en Forvisning af Sjælene fra de jordiske Egne[2]. De efterlevende kunde da roligt leve deres Liv videre, ingen Sjæle kom med Krav og Rædsler. Der er Vidnesbyrd nok om, at denne Tro forbindes med Ligbrændingen hos mange forskellige Folk: Islændere, Slaver, Nygrækere o. s. v. Navnligt Vampyrer affinder man sig med paa den Vis. Men atter her er der noget undtagelsesvist, der gør én mistroisk. Hvorfor skulde man pludseligt ville fjærne alle de Sjæle, som man tidligere havde underholdt? Er det en pludselig Pietetløshed, der bryder ind? Eller er det en Aandsoverlegenhed, begrundet i højere Kultur? Dette sidste synes at være Rohdes Mening for de homeriske Herrers Vedkommende. Men det hjælper os, som Dragendorf rigtigt har set, ikke til at forklare Ligbrændingens Udbredelse hos det menige Folk[3]. Her var alt for mange Fordomme at udrydde. Eller hvorledes forklare dens Udbredelse til de nordiske Barbarer i Broncealderen? Rohde har overhovedet mere Blik for Resultatet af Ligbrændingen end for Aarsagerne dertil. Det er naturligt, da han arbejder med en afklaret, højt udviklet Litteratur. Men vi søger Løsningen hos infima plebs.

Der er da kun et at gøre, at gaa frem med Etnografien som Hjælpemiddel. Ensartede Fænomener hos de forskelligste Folk giver os Retten dertil. Her er et Gebet, hvor Dristighed sømmer sig og lønner sig.

Det er store Fordringer, den fortsatte Gravkultus stiller til de Efterlevende. Lad gaa med de øjeblikkelige Ofre ved Begravelsen. Langt værre er den fortsatte Vedligeholdelse og Bespisning. Noget hjalp det, at Gravene i mykenisk Tid i Reglen var Familiegrave, saa man kunde ofre til flere Afdøde under ét. Det er sikkert ogsaa af Hensyn hertil, at de er det.

Og dog er det en slem Udskrivning, om de Døde skal beværtes Dag ud, Dag ind som i levende Live. Kun faa Folkeslag holder ud at stille de Døde tilfreds ved daglige Maaltider eller bekvemmer sig til at give dem hele deres Habengut med, som Albanerne, „der derfor ogsaa altid er fattige“[4]. Selv Ægypterne, der dog vilde sørge for den Døde til evige Tider, kunde ikke gennemføre det. Efter et Par Generationer opgav man Ævret og vendte sig til de sidst Afdøde[1]). I Almindelighed indrettede man sig praktisk med Terminsofre. I historisk Tid bragte man i Athen Dødningeofre paa den tredie og niende Dag efter Begravelsen (*τρίτα καὶ ἔνατα*), fremdeles Maanedsdagen efter, undertiden vel ogsaa i længere Tid maanedlige Ofre. Samme Skik var kendt i Sparta, kun var der Sørge- og Offertiden 11 Dage. I det moderne Grækenland er der Mindefest med Bespisning den tredie, niende og fyrretyvende Dag, ligesaa i Rusland[2]). Meget almindeligt fejrede man i Grækenland og Rom den Dødes Fødselsdag med Bespisning. Det er endnu Skik i Litauen, hvor der ved den Lejlighed dækkes med en Kuvert til den Døde. Dertil kommer saa de almindelige, aarlige Sjælefester, kendte baade hos Grækere, Romere, amerikanske Folk, Litauere o. s. v., hvor man bringer Mad og Drikke ud paa de Dødes Grave[3]).

---

[1] Bahnson: Gravskikke 178.

[2] Rohde: Psyche I, 31 ff. Sml. Perrot & Chip. VII, 44.

[3] Thera II, 87 ff.

[4] Strabo XI, 503. Rohde: Psyche I, 25, Anm. 1. Bahnson: Gravskikke 171.

Mere primitiv end denne modus vivendi i Forholdet til de Døde er flere Indianerstammers Fremgangsmaade, idet man plejer at afbryde Ofringerne efter en vis Tids Forløb[4]). Undertiden var dette Tidsrum bestemt: et Aar, en Maaned, nogle Dage, men ofte beregnedes det efter, om de hensatte Levnedsmidler stod urørte eller ej. Og her møder vi nu en Forestilling fast knyttet til denne Skik, den om Sjælens Rejse. Denne Tillempning af de religiøse Forestillinger er ganske naturlig. Dermed motiverer det primitive Menneske, at han afbryder Forbindelsen med den Døde. Offertiden og Rejsens Varighed staar i nøjeste Sammenhæng, som vi bedst ser det med Irokeserne, der før antog, at Rejsen varede et Aar, senere af praktiske Grunde nedsatte den til tre Dage. Gaverne og Levnedsmidlerne, der nedlægges i Graven, bliver da Udstyr for Rejsen. Begravelsen selv bliver Hovedsagen.

Men der var andre indianske Folk, der havde et andet Kriterium for Rejsens Varighed, nemlig Ligenes Tilstand. De tænkte sig Rejsen endt, naar Kødet faldt fra Benene[5]). Saa var alle Pligter for de Efterlevende bortfaldne. Sjælen havde overstaaet Rejsen til de Dødes Land. Det var da ogsaa en meget udbredt Skik i tidligere Tid hos flere amerikanske Folk — i Brasilien, Guyana, Nordamerika — at man nogen Tid efter Begravelsen gravede Ligene op igen, naar man formodede, at Forraadnelsen var fuldbyrdet. Sad der da endnu lidt Kød tilbage, blev det skrabet af Benene og i Reglen brændt. Derefter begravedes Liget for anden Gang med Knoglerne i Hob og Kraniet ovenpaa, og nu var alt Samkvem afbrudt mellem Døde og Levende, med Undtagelse af enkelte Sjælefester, der sejgt holdt sig[1]).

---

[1]) Maspéro: L'Archéologie égyptienne. Paris 1887, 118. Erman: Aegypten und aegyptisches Leben. 438.

[2]) Rohde: Psyche I, 233 ff. Wachsmuth: Das alte Griechenland im neuen, 80 og 122. Tylor: Prim. Cult. II, 32. Tretallets Hellighed se Diels: Sibyllinische Bl. 40. Anm. 1.

[3]) Isæus 2, 46. Plut. Arist. 21. Bahnson: Gravskikke 165. Mickiewicz har benyttet dette Motiv i sit store Digt: Dziady (Alneherrerne).

[4]) Bahnson: Gravskikke 171 ff.

[5]) Bahnson: Gravskikke 174.

Sophus Müller benægter, at en lignende Behandling af Knoglerne har fundet Sted i den nordiske Stenalder, saaledes som andre Forskere har antaget[2]). I Grækenland kender vi derimod Ossilegier allerede i mykenisk Tid paa Kreta. Vi kender dem ogsaa i den senere Tid fra Megara Hyblæa, fra den samiske Nekropol, fra Kerameikosgravene. Selv om Orsi maaske har Ret i, at det barbariske Benskraberi var Grækerne fremmed, er Ligheden alligevel mærkelig. Knokkelrester, med Kraniet ovenpaa, ef uden Hylster nedgravede i Jorden, undertiden er et Par Vaaeskaar fulgt med[3]). Selv i vore Dage plejer man i Grækenland at grave Liget op, naar det har ligget tre Aar i Jorden. Er der endnu Kød paa Knoglerne, graver man det straks ned igen. I modsat Fald vaskes Benene, lægges i en Bronceurne og bisættes i et Kapel. Og Graven kan benyttes paany.

Men allerede naar de nordiske og mykeniske Folk skubbede ældre Ligs Knogler til Side for at skaffe Plads, maa de have tænkt sig noget derved, forudsat det var den gamle Slægtsgrav. Man maa have tænkt sig, at Ahneherren ikke længere behøvede samme Hensyn. Enten kunde man da antage Sjælens Død eller Sjælens Rejse til Dødsriget eller Sjælevandring. Forstaaeligt nok vælger Folkene aldrig det første, og af Sjælevandring findes der intet Spor i oprindelige græske Religioner[4]). Hadestroen er derimod sikkert ældgammel og har mange Træk, der minder om andre Folks Forestillinger[5]).

Et Vidnesbyrd om de Vanskeligheder, de nye Tanker har haft at overvinde, ligger maaske i de Forestillinger, vi møder hos mange Folk, om Farer og Mejsommeligheder paa Rejsen til Dødsriget, der gaar over høje, knivskarpe Bjærge, svimlende Afgrunde, over skrøbelige Broer eller et stort, uhyggeligt Vand, Anskuelser, der deles af Grækere, Romere, Ægyptere, Litauere, nordamerikanske Folk o. s. v. Det er Forklaringen, man har udtænkt sig. Men i Virkeligheden tøvede man af gammel Angst med at afbryde Forbindelsen med de Døde. Efterhaanden som disse Tanker trængte igennem, maatte det da blive de Efterlevendes Pligt at gøre Rejsen let og hurtig. Det gøres paa hundrede Maader: ved en Vejviser, der medgives, som f. Eks. den ægyptiske Dødebog, ved godt Fodtøj, Befordringsmidler, Proviant o. s. v.[1]) Men det sikreste og radikaleste Middel var dog at fjærne Kødet fra Knoglerne. Og her var Ilden bedre og renligere at anvende end Benskraberiet. Saa siger da den kaliforniske Indianer: „Uden at Legemet bliver brændt, kommer Sjælen aldrig til de Dødes Land". Eller: „Naar det sprutter i Baalet, glæder Sjælen sig over sin Befrielse".[2]) „Begrav mig (ɔ: brænd mig), for at jeg saa hurtigt som muligt kan passere Hades' Porte", siger Patroklos. Og Odysseus' Moder taler om de Dødeliges Lod, at den stærke Ild fortærer Kød og Ben og Sener, saa snart Livet har forladt de hvide Ben, og Sjælen er fløjet bort som en Drøm.[3]) Man ser her tydeligt, at Ligbrændingen er en Pietetsakt,[4]) blot knyttet til andre Forestillinger end de mykeniske.

---

[1]) Bahnson: Gravskikke 165 ff.

[2]) Soph. Müller: Nord. Altert. I, 102 f. Bahnson: Gravskikke 218.

[3]) Boehlau: Aus jonischen und italischen Nekropolen 13 og 18. Orsi i Mon. dei Linc. I, 775. Athen. Mitt. XVIII, 79 og 166.

[4]) Gomperz: Griech. Denker, I, 100 ff.

[5]) Sml. Schøning: Dødsriger i nordisk Hedentro. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning Nr. 37. Forf. tager intet Hensyn til Præhistorien og forstaar derfor ikke helt Udviklingen, heller ikke Karakteren af Hels Skyggerige, der minder baade om Kaldæernes og Grækernes.

Ogsaa andre Forhold kan have spillet en Rolle med, klimatiske Forhold, der umuliggjorde længere Konservering af Ligene i græsk Jordbund saaledes som i Ægyptens. I det mindste har det sikkert i Kaldæa været Hovedaarsagen til Ligbrændingens hurtige Opkomst, at al Omsorg for de Døde var frugtesløs i Eufratdalens varme, fugtige Jord.[5]) Og den olympiske Gudetros Udbredelse fra Thessalien over Hellas kan have stillet Ahnekulten i Skygge som Jahvedyrkelsen i det gamle Palæstina. Men alt dette er kun sekundært.

Langsomt gennem Tiderne har de nye Tanker sneget sig ind. Sejret helt har de aldrig. Animismen, der ved sin Uigennemførlighed skulde synes paa Forhaand dødsdømt, er den modstandskraftigste af alle Religioner. Begge Begravelsesmaader gaar stadigt Side om Side, som allerede Stackelberg og Ross saa.[6]) Og selv hvor Ligbrændingen anvendes, blandes gamle Skikke ind deri, endog den fortsatte Gravkultus er ikke uforenelig hermed. Homer betegner trods alle sproglige og faktiske Rudimenter, som Rohde med Skarpsind har paavist, næsten det mest konsekvente Standpunkt, vi kender fra Oldtiden. Om virkelig fortsat Gravkultus er der i hvert Fald aldrig Tale, den Døde ved ikke engang Besked med Hensyn til de Levende[1]. Al Vægten ligger paa Begravelsen. Efter den er Spøgelsefrygt udelukket. Dette Standpunkts forbausende Konsekvens vil blive os endnu mere indlysende, naar vi i det følgende tager Nekropolerne for. Selv i det gamle Kaldæa levede Vampyrtroen trods Ligbrændingen videre. Redskaber, Vaaben og Levnedsmidler medgives den Døde som før, men nu maa de selvfølgeligt undergaa samme Proces som Liget selv[2]. Det kendes ogsaa hos andre primitive Folk. De eneste, der mig bekendt har begrundet det, er Algonkinfolkene i Nordamerika, der antog en „Genstandssjæl“[3].

---

[1]) Maspéro: Histoire Ancienne de l'Orient I, 182 f. Bahnson: Gravskikke 137. Aage Meyer: Et Folk, der vaagner, 52. Lukian: *περὶ πένθους* 3.

[2]) Bahnson: Gravskikke 175 og 179 f.

[3]) Il. XXIII, 71 ff. Od. XI, 218 ff.

[4]) Se ogsaa Il. VII, 410 og Od. XI, 74.

[5]) Maspéro: Histoire Ancienne I, 685 ff.

[6]) Stacketberg: Gräber der Hellenen 13 Ross Inselreisen I, 66 f. Sml. Rohde. Psyche I, 225, Anm. 4.

Vi har talt om, at Forestillingen om den besværlige Rejse til Dødslandet muligt genspejler de Vanskeligheder, de nye Tanker har haft at kæmpe med. Ogsaa i en anden Henseende mærkes det, at man ikke ustraffet har brudt med det gamle, nemlig i Forestillingerne om Hades selv. I mykenisk Tid maa sikkert i hvert Fald de rige og fornemme have nydt Saligh·dens Glæder i deres prægtigt udstyrede Grave. Man tænke blot paa de Dødes Smausen paa de spartanske Gravrelieffer eller de etruskiske Askekister for at forstaa det. Hos Homer er Hades et Ulykkens Sted for Kong Achilleus saa godt som for den useligste Stymper. Samme triste Karakter bar Kaldæernes Underverden, som især Beskrivelsen af Istars Helvedesfart viser, Nordboernes Hel og Jødernes Scheol[4]. Sjælenes Hjælpeløshed og Svaghed beror paa Bruddet med Jorden og dens Goder. Men paa den anden Side medfører dette en demokratisk Udjævning i det mindste efter Døden, som Fortiden ikke har kendt. Vel byder af og til det gamle endnu igennem, i Odysseen med Menelaos[5], der ved sin høje Stilling som Zeus' Svigersøn har Elysion i Vente, ligesaa ved enkelte kaldæiske Konger. Men det har ringe Betydning. Da i Tidens Løb Folketroen sætter nyt Skel for det andet Liv baade i Kaldæa, Judæa og Hellas, da er den hinsides Lykke ikke længere betinget af Rigdom og Afkom, men af Tilslutning til et Trossamfund eller — naar det kom højest — af sædelig Vandel og gode Gerninger[1]. Det modsatte, Straffen for Syndere, møder vi allerede i de yngste Partier af Odysseens Nekyia[2].

---

[1] Rohde: Psyche I, 10 f. Her synes Sørensen: Festskrift til Ussing 235 ff. mærkeligt nok af en anden Mening. De anførte Steder er dog uden Værd. Sml. Od. IV, 197. Od. XI, 457. Il. XXIII, 46, 75 f. Om Odysseus' Løfte til Teiresias Rohde: Psyche I, 58.

[2] Od. XI, 74. Il. VI, 417 f. Især Herod V, 30. Diels: Sibyll. Bl. 71.

[3] Tylor: Prim. Cult. I, 432 f og II, 349.

[4] Maspéro: Histoire Ancienne I, 696 ff. Schwalli: Das Leben nach dem Tode. 100 ff. Schoning: Dødsriger 5 ff og 50.

[5] Od. IV, 563.

Som Homer i denne Henseende danner Indledningen til det „moderne“, saaledes ogsaa i Gravens Indretning. Før havde Gravens indre Udstyrelse været Hovedsagen. Den homeriske Helt tænker først og fremmest paa det ydre Tegn, der kan bevare ham i Efterkommernes Erindring, paa Monumentet[3].

---

[1] I Norden som bekendt af Tapperhed og Heltedød. Samme Træk i senere hellensk Herostro. Rohde: Psyche I, 182 ff. Aristoteles: Ἀθην. πολιτ. LVIII.

[2] Od. XI, 576—600. Sml. I. L. Heiberg: Det græske Helvede. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning Nr. 45, 8 f. Antydninger af Straf for Mened i ældre Partier af Iliaden.

[3] Perrot & Chipiez VII, 45 f. Psyche I, 62.

III.

Dipylongravene.

Det var de saakaldte Dipylongrave, vi nærmere skulde tage i Øjesyn. De har faaet deres Navn efter det gamle Athens nordvestlige Port, Dipylon- eller Dobbeltporten, der i Følge Livius var major aliquanto patentiorque quam ceterae[1]). Gennem den bøjede to store Hovedlandeveje, fra Eleusis og Piræeus, ind i Staden. Portens Beliggenhed er eftervist i nyere Tid, sit Navn kan den først have faaet ved Ombygningen paa Perikles' Tid[2]). Nord og nordøst for den bredte sig det ydre Pottemagerkvarter med det gamle Athens Kirkegaard, der naaede helt ind under den themistokleiske Mur og i Følge den litterære Overlevering var i Brug allerede før Perserkrigene[3]).

Herude i Kerameikos saa da ogsaa Fauvel i Begyndelsen af forrige Aarhundrede nogle højst mærkelige Grave, hvis Vaser især fyldte ham med Forundring. Hans Beskrivelse fra 1812 lyder saaledes[4]): „il en a été fait d'autres (nl. fouilles) vers la porte Dipylon, et à vingtcinq pieds de profondeur on a trouvé de beaux vases, et surtout des vases, qui paraissent phéniciens“. I 1813 tilføjer han yderligere[5]): „A la même profondeur (à la porte de Dipylon, à trente pieds sous terre) j'ai trouvé beaucoup de vases usuels, et une urne ronde de deux pieds de diamètre remplie d'ossemens brûlés. Cette urne est d'un genre phénicien: elle est ornée de méandres. On voit des chevaux dans les compartimens et des cochons sous les anses“.

---

[1]) XXXI. 24.

[2]) v. Alten i Athen. Mitt. III, 32 f og Curtius: Stadtgeschichte von Athen Side 118 og 178 f og Tavle 4.

[3]) Paus. I, 29, 4

[4]) Magazin encyclop. 1812. II. 103.

[5]) Sammesteds 1813. V. 367. Begge Beretninger aftrykte af Ross i Archäologische Aufsätze. 1855. I, Side 33.

At disse Vaser, som Fauvel betegner som fønikiske, virkeligt maa henregnes til den saakaldte geometriske Stil, kan vi med Sikkerhed sige, i hvert Fald for den store Urnes Vedkommende. Denne kom nemlig med Fauvel til Paris og gik senere over i Cabinet des médailles' Samling[1]. Den er afbildet hos Stackelberg: Gräber der Hellenen, Tavle IX.[2] De to mindre Stykker, der er afbildede paa samme Tavle, stammer vel ogsaa fra de Fauvelske Udgravninger[3]; Bægeret er omtrent samtidigt, Kanden hører allerede til en noget senere Klasse, de ungattiske Vaser, eller nøjagtigere til Faleronkanderne.

Hvad selve Gravenes Dybde angaar, saa stemmer den godt med senere Opgivelser: 8—12 Meter, men giver ellers intet sikkert Holdepunkt[4]. Jordoverfladen var nemlig, som senere Udgravninger har vist, den samme i Dipylontiden og senere hen, i hvert Fald i VI—IV Aarhundrede, og Gravene ligger alle i samme Hejde. Først i en sen Tid, vistnok efter Sulla, har man kørt Fyld paa for igen at benytte Pladsen til Kirkegaard og har kun fjærnet Gravstenene. Paa den Maade er denne gamle Kirkegaard og med den et Stykke attisk Kulturhistorie bleven bevaret til vore Dage[5].

I Følge Fauvels Beretning var altsaa Ligbrænding her anvendt og Knoglerne bisatte i den omtalte Gravurne. Mærkeligt nok har vi en anden omtrent samtidig Beretning, ligesaa usikker, om lignende Fund ved Athen, nemlig et Brev fra den italienske Maler Lusieri, Lord Elgins Ven og Ledsager, meddelt af Walpole, hvori det hedder[6]: „Dans ces mêmes excavations j'ai trouvé de grands vases, avec des ornements peints au dehors, fermés par une tasse de cuivre, qui contenoient des ossemens et armes brûlés, qu'on avait pliés expressement pour les placer dans les vases". Der vil senere hen fremkomme Enkeltheder, der vil gøre det sandsynligt, at vi her virkeligt har geometriske Askeurner for os. Baade Kobber- eller vel snarere Broncebægret i Halsen og de ved Ligresterne nedlagte Vaaben tyder stærkt derpaa, desuden den Omstændighed, at Karrene synes kun at have været ornamentalt forsirede.

---

[1] Nu i Louvre.

[2] Afb. ogsaa hos Conze: Anfänge der Kunst (se nedenfor) Tavle IX, 1. Begge Steder sikkert med gal Gengivelse af de ornamentale Enkeltheder.

[3] I det mindste i Følge Stackelberg. Conze antager det kun for den store Vase, om hvilken det i hvert Fald er sikkert. Conze: Anfänge der Kunst Side 11.

[4] Athen. Mitt. XVIII, Side 78 ff.

[5] Doerpfeld mener, at Floden Eridanos ved sine Lagdannelser ogsaa har haft en stor Andel i Bevarelsen.

[6] Se herom Wolters i Arch. Jahrb. XIV, Side 127, Anm. 22.

Alexander Conze, der har Fortjenesten af som den første at have henledet Opmærksomheden paa Vaserne af geometrisk Stil og gjort dem til Genstand for indgaaende Undersøgelse[1], siger udtrykkeligt om de Fauvelske tre Vaser, at man kender deres Findested, nemlig ved den hellige Vej, Eleusisvejen, i det underste af tre Gravlag[2]. Men ellers var man i 1870 ikke kommet videre i Kundskab om Fundomstændighederne.

Allerede Aaret efter, 1871, paabegyndtes der Udgravninger under Ledelse af den græske Arkæolog Johannes Palæologos nordøst for Dipylonporten, lige under den themistokleiske Mur, i den nuværende Piræusgade, nær Vestsiden af „Frihedspladsen“ (dengang endnu „Ludvigspladsen“). Efter disse Udgravninger, ved hvilke ikke faa Grave aabnedes, blev Benævnelsen Dipylongrave, snart ogsaa Dipylonvaser almindelig. Den officielle Beretning ved St. Kumanudis er, i hvert Fald hvad Bisættelsesmaaden angaar, ret tarvelig. „Enten er de ligefrem begravede i Jorden eller nedlagte i Lerurner efter Brændingen“, hedder det[3]. Lidt udførligere skildres disse Udgravninger af Hirschfeld, der selv overværede Aabningen af to Grave[4]. Den ene af dem indeholdt et velbevaret Skelet, hvis Kranie blev indlemmet i Berlins anthropologiske Samling, desuden et rigeligt Gravudstyr, navnlig af Vaser. I den anden fandtes derimod kun Kul og Aske, Spor af Ligbrænding, men intet Vaseskaar, der tillod Slutninger om Gravens Alder[5]. At de to Grave laa i samme Plan, beviser, i Følge det der ovenfor er sagt, intet om deres Samtidighed, paa den anden Side er der heller intet til Hinder for, at de kan være det.

Disse to Kilder, Palæologos og Hirschfeld, var i lange Tider de eneste, man havde at ty til, og efter disse var altsaa Bisættelsesmaaden i Dipylongravene blandet: Begravelse og Ligbrænding. Saaledes fremstilles det f. Eks. af Rayet og Collignon i Histoire de la Céramique[6] med Henvisning til Hirschfeld, som de imidlertid ikke synes at have læst, da Henvisningen baade i Sidetal og i Realiteten er gal. I Følge

---

[1] Zur Geschichte der Anfänge griechischer Kunst. Sitzungsberichte der Wiener-akademie. 1870. Band 64. Side 505. Er ogsaa udkommen for sig i Særtryk. Wien 1870. Sidetallet vil i det følgende altid blive givet efter Særtrykket og Titlen som allerede ovenfor: Anfänge der Kunst.

[2] Side 11.

[3] *Πρακτικά* 1873–74, Side 17. Sml. *Ἀθηναίον* I, 395.

[4] Annali 1872. Side 131 ff: Vasi arcaici Ateniesi.

[5] Anf St. Side 135 og 167. Sml. Athen Mitt. XVIII, 148 f.

[6] Side 23.

Perrot & Chipiez[1]) var Rayet da ogsaa paa den Tid i Athen og har vel sin temmeligt udførlige Beretning fra Palæologos selv. Man vilde i Grunden helst, i Tilknytning til Homer, antage Ligbrændingen for at være overvejende, og Helbig erklærer det rent ud for at være Tilfældet[2]). Dümmler forsøgte at slaa fast, at de kæmpemæssige, elegante Amforer, der fandtes ved disse Grave, var Askeurner[3]).

Drøftelsen af disse Spørgsmaal fik et noget fastere Grundlag ved det Materiale, som Udgravningerne i Firserne i Eleusis leverede. Her havde Grækeren Philios først i 1884, senere og navnlig i 1888 paa Sydsiden af Akropolis aabnet flere Grave med Dipylonkeramik[4]). Dette Udtryk brugtes nu, hvor man kendte ogsaa andre lokalt-geometriske Stilarter i Grækenland, alene om de attiske Vaser.

Philios sammenfattede Resultatet af sine Udgravninger i Afhandlingen: *Ἀνασκαφαί ἀρχαίων τάφων ἐν Ἐλευσῖνι. Ἐφημερίς ἀρχαιολογική* 1889. Side 171—187[5]). Med Hensyn til Bisættelsen slog Philios fast, at Begravelsen langt var i Overvægt[6]). Af Ligbrænding fandt han kun to Gange Spor, brændte Knogler i Urner, nedsatte i Grave, og han fremsatte derfor den Forklaring, at det skulde være tidligere Beboere af en Grav, som man paa den Maade vilde fjærne eller gøre uskadelige[7]).

Vi har allerede haft at gøre med tre forskellige Bisættelsesmaader: 1) ligefrem Begravelse, 2) Ligbrænding med Bensamling og Bisættelse i en Urne, 3) Brænding i Graven selv. Som fjerde Fremgangsmaade kan tilføjes Bisættelsen af Smaabørns Lig i store Forraadskar, Pithoi, som Philios konstaterede i Eleusis[8]).

Men en mere indgaaende og paalidelig Fundberetning blev først givet af de to tyske Arkæologer A. Brückner og E. Pernice, der i Foraaret 1891 fik Lov at overvære de store Udgravninger, som den græske Regering lod foretage under Ledelse af Stais nordøst for Dipylonporten, paa en Plads der ligger ved Sydsiden af Piræeusgaden lige overfor Vajsenhuset og kun 300 Meter fra den gamle Udgravningsplads[9]). Deres Iagttagelser fra denne Udgravning foreligger i den udmærkede Artikel:

---

[1]) VII, 54, Anm. 3.

[2]) Hom. Epos² Side 75.

[3]) Athen. Mitt. XIII, 296.

[4]) *Πρακτικά* 1884 Side 83 ff.

[5]) Denne Afhandling, til hvilken vi hyppigt vender tilbage, vil i det Følgende for Nemheds Skyld blive citeret med: Philios og Sideantallet.

[6]) Philios 186.

[7]) Philios 179, 181 og 186 Anm. 3.

[8]) Philios 175 og 186.

[9]) Sml. den officielle Beretning i *Δελτίον* 1892, Side 6 ff.

Ein attischer Friedhof i Athen. Mitt. XVIII, Side 73—191[1]). Det var ikke hovedsageligt Dipylongrave, der ved denne Lejlighed kom for Lyset. Fra Slutningen af sjette til langt ned i fjerde Aarhundrede var samme Plads igen stærkt i Brug som Kirkegaard, og de gamle Dipylongrave, der allerede laa Aarhundreder tilbage, er ved den Lejlighed blevne skaanselslest tilintetgjorte, for at man kunde faa Plads til de nye. Det forklarer, at kun et forholdsvis ringe Antal, nemlig 19 af 231, hører ind under vor Kategori[2]). Til Gengæld fik de 19 Dipylongrave den omhyggeligste Undersøgelse af alle. Af disse fandtes der kun i én en Bronceurne med brændte Knogler[3]), i alle de andre var Begravelsen anvendt, deraf to Gange Pithosbisættelsen[4]).

For at forstaa Betydningen af disse Tal maa vi et Øjeblik standse og betragte Tidsalderen, til hvilken disse Grave hører. Til Fastsættelsen af deres Kronologi tjener her som altid ved Gravfund Vaserne. Dipylonvaserne skal senere blive indgaaende behandlede. Her er det tilstrækkeligt at vide, at de ved deres geometriske Ornamentik, deres Teknik, deres Former o. s. v. ganske skarpt og tydeligt adskiller sig fra de forskellige mykeniske Fabrikata. Og nu findes Dipylonvaserne aldrig i de mykeniske Skakt- eller Kuppelgrave, derimod vel i Dromos til Kuppelgraven i Menidi, hvor der har været fortsat Kultus lige ned til de rødfigurede Vaser[5]). Og ved alle senere Fund har det kunnet paavises, at de tilhører den eftermykeniske Tid. Paa den anden Side er Overgangen til senere Vasestilarter, i Attika til de proto- eller ungattiske Vaser, ganske jævn og sikker[6]). Baade ved at regne nedefter fra den mykeniske og tilbage fra den klassiske Tid faar vi altsaa samme Resultat: de første Aarhundreder af Aartusindet før Kristus. Hermed stemmer, at de i Dipylongravene fundne Vaaben er af Jærn[7]), mens den mykeniske Tid er en ren Broncetid, idet Jærnet først dukker op hen imod dens Slutning[8]). Forbindelsen med Ægypten giver derimod ikke nær saa gode Holdepunkter i denne som i den mykeniske Tid, idet selvfølgeligt intet af de langt tarveligere geometriske Produkter er bleven importeret dertil[1]). Og de ægyptiske Skarabæer og Porcellænssager i Dipylongravene hjælper os ikke meget[2]). I en af de omtalte Grave, den saakaldte Grav XII, i Kerameikos fandtes to smaa Lever af Porcellæn med utydelige Hieroglyfer under Fodstykket. En fransk Ægyptolog Edouard Naville kunde læse lidt af Indskriften paa den ene og mente efter Bogstavernes Karakter at kunne henføre den til de saitiske Kongers Tid[3]). Men det giver til Resultat det 7de Aarh. f. Kr. og strider ganske mod Brückners Ansættelse af Dipylontiden til det 8de, der ganske sikkert ogsaa er rigtigere[4]). At enkelte Dipylonvaser ogsaa langt senere kan have været i Brug, er naturligt nok, men spiller ingen Rolle for den egentlige Datering[5]).

---

[1]) Vil i det følgende blive citeret med Forfatternes Forbogstaver: Br. og P. og Siden.

[2]) Br. og P. 78 ff. At der var flere Dipylongrave, ved hvilke Fundomstændigheder ikke konstateredes, fremgaar af Fundlisten i *Δελτίον*.

[3]) Br. og P. 104.

[4]) Br. og P. 118, 133 og 148.

[5]) Das Kuppelgrab v. Menidi, Side 5—10 og 48—50. Wolters i Arch. Jahrb. XIII, 13 ff og XIV, 127 ff.

[6]) Se bl. a. Perrot & Chipiez VII, 162. Skal senere blive behandlet. Særligt tydelige er Fundomstændighederne i Perserlagene paa Akropolis.

[7]) Br. og P. 139.

[8]) *Ἐφημ. ἀρχ.* 1888, 135 og 1891. 26. Tsuntas-Manatt: The Myc. Age 321 f.

Men disse Aarhundreder var i hvert Fald de samme, i hvilke de homeriske Digte bundfældedes af den rige æolisk-joniske Heltepoesi. Hvor gennemgaaende Ligbrændingen dér er, har vi allerede set. Dipylongravene derimod med deres Lig, omgivne af Husgeraad, Vaaben og Smykker, og med deres fortsatte Gravkult syntes at staa uberørte heraf. Alt viste her tilbage til den mykeniske Tid og Animismen. Saa mægtigt virkede det, at man næppe vilde tro paa det enestaaende Tilfælde med Ligbrænding i Grav III[6]). Alle tidligere Vidnesbyrd forsvandt som Taage for Solen, græske Lokalantikvarer forsikrede, at de heller aldrig havde set Spor til Ligbrænding i eller paa geometriske Vaser, og Palæologos desavouerede fuldstændigt Rayet-Collignon[7]).

Dog allerede i samme Aargang af Athenische Mitteilungen bliver Talforholdet — 1 mod 18 — lidt forrykket ved Fundet af en Trefod med en Bronceurne, der ogsaa har indeholdt brændte Knogler[8]). Og den Mulighed forelaa, at en ved Enden af Grav XV funden Bronceurne med brændte Knokkelrester tilhørte samme Tid. Men selv med denne ringe Usikkerhed i Statistiken mente man dog at kunne fastslaa, at Begravelsen ikke blot var i Overvægt, men ogsaa var ældste Skik i Attika, hvilket stemmer med Ciceros Udtalelse i de legibus II, 25, 63. Først senere hen var Lighrændingen trængt ind, sagtens fra Jonien, og dog opviste de yngre Kerameikosgrave kun 45 Grave med Lighrænding af 186[1]).

---

[1]) Furtwängler: Antike Gemmen III Band, 1900, 57.

[2]) Br. og P. 131 og Philios 175, Anm. 2 Arch. Jahrb. I, 117. Milchhoefer: Anfänge der Kunst 45. Furtwängler: Gemmen III, 63 f.

[3]) Bull. de corr. hell. 1893, 189.

[4]) Br. og P 135 f.

[5]) Se Graef: Arch. Anz. VIII, 17 om Fund i Perserlagene paa Akropolis.

[6]) Brückner i Arch. Anz. VII, 19 f.

[7]) Br. og P. 148.

[8]) Brückner i Athen. Mitt. XVIII, 414.

Alt dette rokkedes paany, da Skias i Aaret 1895 genoptog Philios' Udgravninger i Eleusis og fortsatte dermed mere metodisk og i langt større Omfang til 1898. Hans Publikation vidner om den heldige Indflydelse, Brückners og Pernices bar haft, selv om den dvæler for meget ved uvæsentlige Terrain- og Højdeforhold. Skias' Hovedfortjeneste ligger dog i hans fortræffelige Ordning af Fundene i Eleusismusæet, idet hver Gravs Indhold er bevaret samlet, saaledes at senere Kontrol og Bearbejdelse er mulig. Afhandlingen selv er god som Materialsamling, fordi Forfatteren sjældent fremkommer med noget personligt Synspunkt, men fordomsfri regner Fakta op, for saa vidt ban har iagttaget dem. Den bærer Titlen; *Παναρχαία ἐλευσινιακὴ νεκρόπολις* og findes i *Ἐφημερὶς ἀρχαιολογική*. 1898, Side 29—122[2]). Den suppleres af nogle Bemærkmærkninger i *Πρακτικά* 1898, Side 73 ff.

Det var en imponerende Kirkegaard, der her blev afdækket, og den havde den store Fordel fremfor Gravpladsen ved Dipylon, at den ikke havde været synderligt i Brug siden de geometriske Vasers Tid[3]).

Gravpladsen ligger paa Akropolis' Sydskraaning og gennemskæres paa tværs af en senere romersk Kanal, paa langs af en romersk Afløbskanal fra Akropolis[4]). Imod Øst, hvor Skias troede at have fundet de forhistoriske Brandgrave, vi allerede har omtalt, var der ingen geometriske Grave, derimod fandtes enkelte geometriske Skaar i de øverste Jordlag, spredte mellem Murrester og hørende til dem. Af disse Murrester udmærker sig særligt et større, halvkredsformet Anlæg af svære Kvadersten, paa hvilke vel Lermure har rejst sig. Alle tilhører de som sagt Dipylontiden, og Skias forklarer dem som Indhegninger om Gravpladser, især nu, da han aldeles benægter Huses Eksistens paa Sydskrænten af Borghøjen[5]). Herimod taler Murværkets Sværhed og den Omstændighed, at vi overhovedet ikke kender saadanne Ringmure omkring Dipylongrave[6]). Tydeligt er Forholdet især ved Grav 19, der dog paa tre Sider er omsluttet af Mure[7]). Langt troligere har vi her Husanlæg for os, samtidige med de geometriske Grave mod Vest[1]. De Levendes og Dødes Boliger laa saaledes nær hinanden. Det stemmer godt med Overleveringen om ældre Tiders Brug. Oprindeligt skulde de Døde være begravede i deres Huse[2]. Det er virkeligt Tilfældet med de præhistoriske Grave i Thorikos og i Orkomenos[3]. I Eleusis er Udviklingen noget videre fremskreden, men de Døde er dog i hvert Fald begravede inde i Byen selv, saaledes som det ogsaa i senere Tider brugtes i doriske Byer som Sparta og Tarent[4]. Der kan paa hele Gravpladsen sondres ialt seks Lag af Bebyggelse, af hvilke i det mindste de tre bevisligt er ældre end de geometriske Grave[5]. Disse var nemlig anlagte over og imellem dem, ganske som det kunde træffe, og i flere Tilfælde vilde en Rekonstruktion af et saadant Hus ligefrem partere den overliggende Grav[6].

---

[1] Br. og P. 78 f.

[2] Den vil i det Følgende blive betegnet ved Skias og Sidetal

[3] Skias 31 og 39.

[4] Skias Tavlen Side 32 og *Πρακτικά* 1898, 74.

[5] Skias 37—38 og 54—60.

[6] Skias 86.

[7] Skias 82.

Disse Mure forvirrede naturligvis til at begynde med Udgraverne og besværliggjorde stadigt Arbejdet[7]. Dertil kom Gravenes overordentlige Tæthed, der bevirkede, at Skillerummene ofte væltede, før man kunde faa Tid at gøre Iagttagelser, og fremdeles, hvad der var værre endnu, at Gravene var anlagte det ene Lag over det andet, i Reglen tre, etsteds — over den saakaldte Isisgrav — fire parallele Lag[8]. Og Mellemrummet mellem to Lag var i Tidens Løb ved Trykket ofte blevet minimal, indtil 10 Centimeter[9], undertiden var Gravene styrtede sammen. Det gjaldt særligt Brandgravene, men ogsaa af de andre var ikke faa kun simple Jordhuller uden Modstandskraft.

Men trods alt det var Materialet her baade rigere og mere afvekslende end ved nogensomhelst anden Dipylonnekropol. Der konstateredes ialt 115 geometriske Grave, og for dem giver nu Skias følgende Statistik[10]: 1) 27 Kargrave — Ligene nedlagte ubrændte i Pithoi eller andre store Kar. 2) 59 Skaktgrave med Ligbegængelse, Siderne stenklædte eller nøgne. 3) 19 Brandgrave, hvor Ligene var brændte i

---

[1] At den runde Husform endnu skulde bestaa, er slet ikke utænkeligt. Sml. Thera II, 99. Den er almindelig endnu i vore Dage i Syditalien mellem Brindisi og Foggia.

[2] Pseudopl. Minos 315 D.

[3] Stais i *Ἐφημ. ἀρχ.* 1895. 232.

[4] Rohde: Psyche I, 228 f. Særligt typisk i det præmykeniske Dimini, hvor Skakter af blaa Skiferbreccia ligger lige ved Husene.

[5] Skias 46 ff.

[6] *Πρακτικά* 1898, 74 ff.

[7] Ogsaa Philios taler derom. Philios 188.

[8] Skias 30.

[9] Skias 35.

[10] Skias 76 f

Graven selv. 4) 10 Grave med Askeurner af Ler eller — i et Tilfælde — af Bronce. Skaktgrave er de naturligvis alle og indrettede til enkelte Lig.

Det giver altsaa 29 Tilfælde af Ligbrænding mod 86 Begravelser, et ganske anderledes gunstigt Talforhold for Ligbrændingens Vedkommende. Og disse Eleusisgrave var ældre end de atheniske Dipylongrave. Det skal blive bevist senere ud fra Gravfundene selv. Thi de af Erman og v. Bissing foretagne Undersøgelser af nogle i de dybereliggende Grave fundne ægyptiske Skarabæer er mere end værdiløse, da de kun har Fotografier til Udgangspunkt. Den for Kronologien vigtigste Skarabæ[1]) bærer Indskriften: Ra-men-cheper, et Tilnavn, som ikke mindre end tre Konger bar. Skias vælger naturligvis den ældste, der tilhører allerede 11te Aarh., men v. Bissing selv var tilbøjelig til at holde paa en Hersker, hvis Tid falder efter Midten af 8de Aarhundrede[2]). Det kan, som Skias rigtigt siger, næppe være muligt, thi selv om man ingenlunde antager Udviklingen for parallel i de to Nekropoler, kan de dog daarligt være samtidige.

De ved *Πρακτικά* 1898 tilkomne nye Grave er fundne i September samme Aar; af dem var de vigtigste de fem under Lægen Morfopulos' Hus, 20 Skridt vest for den romerske Kloak. Heraf indeholdt en et Lig, to Urner med brændte Knogler, og to var Brandgrave[3]). De andre var tre Barnegrave med Begravelse og en større Brandgrav[4]).

I Athen selv er der i de senere Aar aabnet Dipylongrave paa Skraaningen mellem Akropolis og Areopag. Foreløbigt foreligger om disse Fund kun en Notits[5]), men Zahn forbereder en Publikation. Ligbrændingen var her, saa vidt jeg ved, udelukkende anvendt. Alene ved deres Beliggenhed maatte man formode, at disse Grave var ældre end Kerameikosgravene, og det bestyrkes, som vi i det følgende skal se, baade ved Fundomstændigheder og ved Indholdet. Det er de ældste endnu kendte Dipylongrave. Ogsaa de maa, ligesom Eleusisgravene, have ligget inde i Byen, nær Husene.

Endnu maa det bemærkes, at der foreligger en Notits om en enkelt Stenkistegrav ved Ilissos, i hvilken i sin Tid et Sværd og et Par Lansespidser af Dipylontypen er fundne, der nu befinder sig i Prinsens Palæ i København[1]).

---

[1]) Skias Tavle VI, 2.
[2]) Skias 120.
[3]) *Πρακτικά* 1898, 86 f.
[4]) Anf. St. Side 83 f.
[5]) Berl. philol. Wochenschrift 1898, Side 318.

Til yderligere Forstaaelse af Enkelthederne i Dipylongravenes Indretning og Udstyr maa vi ligeledes tildels drage andre samtidige Gravanlæg ind under vor Undersøgelse. Saadanne geometriske Grave kendes især i Bøotien og paa Thera. Om bøotiske Gravfund giver Wolters' Artikel: *Βοιωτικαὶ ἀρχαιότητες* i *'Εφημ. ἀρχ.* 1892, Side 213 ff. nogle Oplysninger. De theræiske Grave, som vi allerede har nævnet, er ypperligt behandlede af Dragendorf i andet Bind af Hiller v. Gaertringens Thera[2]). Vi har allerede talt om, at de tildels bevarede mykeniske Gravformer. Dog er Skaktgravene ogsaa her i Overtal[3]). At Ligbrændingen paa Thera er gennemført, har vi ogsaa omtalt. Kun Barnelig begraves[4]). Alle disse Enkeltheder er yderligere bekræftede ved senere Udgravninger af Pfuhl sammesteds[5]). Dragendorfs og Pfuhls fine og omhyggelige Iagttagelser lader én bittert føle Manglerne ved de for Dipylongravene foreliggende Fundberetninger.

Heldigt nok har Skias' præhistoriske Brandnekropol i Eleusis vist sig at være Fantasi, saa vi behøver ikke at tvistes om, hvad der er ældst, Begravelse eller Ligbrænding. De sikre mykeniske Grave i Eleusis viser alle Begravelse. Bekendtest er den store, af Philios fundne Skaktgrav med Familiebegravelse, tilhørende sentmykenisk Tid, hvad baade en Jærnkniv og Vaserne selv noksom viser[6]). Skias fandt ogsaa Spor af mykeniske Grave, ødelagte ved Anlæget af de geometriske. Etsteds laa endog fem mykeniske Vaser i samme Højde og paa samme Underlag som en geometrisk Barnegrav, uden at dog dette berettiger til at antage Samtidighed[7]).

Men bortset herfra fristes man til at sige, at for de geometriske Graves Vedkommende er Virvaret nu større end nogensinde. Kun saa vidt er vi naaede, at alle de fire Fremgangsmaader, som allerede de ældre Beretninger havde ladet os ane, nu er sikrede ved talrige Eksempler. Men ved Anvendelsen af disse synes ved første Øjekast at herske den største Vilkaarlighed, navnlig i den eleusinske Nekropol. De første tre af de ovennævnte Bisættelsesmaader er anvendte lige godt i alle tre Gravlag, derimod findes den fjerde: Ligbrænding med Bisættelse i Urne næsten udelukkende i nederste, altsaa ældste Gravlag og kun i et Tilfælde i midterste[1]). Saa er den altsaa ældre, senere gjorde man sig ikke den Ulejlighed at samle Benene? Jo, denne Fremgangsmaade er anvendt i den eneste Ligbrændingsgrav, som Brückner og Pernice konstaterede ved Dipylon, i Grav III[2]). Ligesaa synes de store Pithoi, naar de benyttes som Ligkar, kun at indeslutte Barnelig, eller i hvert Fald endnu ikke fuldvoksne Personer, at dømme efter Eleusisfundene[3]). Men fra en athenisk Dipylongrav kender vi et Eksempel paa, at en Voksen er bleven bisat i Pithos, i Grav XIX[4]). Derimod fandtes Pithoi kun anvendte ved Barnelig i de senere Kerameikosgrave fra femte Aarhundrede[5]).

---

[1]) Undset: Die ältesten Schwertformen. Zeitschrift für Ethnologie 1890, 1. Études sur l'âge de bronze de la Hongrie 150.

[2]) Berlin 1903. Vil i det følgende blive citeret ved Thera II og Sidetal.

[3]) Thera II, 92.

[4]) Thera II, 83.

[5]) Athen. Mitt. XXVIII, 1–288.

[6]) Philios 189 ff.

[7]) Skias 83 ff. Sml. Skias 90.

Skias' Beretning giver en god Forestilling om, hvilken Forvirring der raader med Hensyn til Gravformerne i Eleusisnekropolen[6]). Tydeligst bliver det ved Betragtning af Grave, der ligger parallelt, den ene over den anden. Ofte var Begravelsesmaaden forskellig i alle tre Lag. Etsteds ligger saaledes everst et Lig i en stenklædt Grav, derunder et Lig i en simpel Grav, saa følger et Lag Aske uden Ben, sagtens stammende fra Brandofre, og derunder en stor Brandgrav med stenklædte Sider og Menneskeknogler i Asken. Nær ved den, men noget dybere stod der en Amfora med de brændte Ben af en voksen Person. Undertiden er Rækkefølgen den modsatte, øverst Ligbrænding, længere nede Gravene med bisatte Lig. Dette og saa den Omstændighed, at disse over hinanden liggende Grave ofte var forskelligt orienterede og helt afvigende med Hensyn til rigere eller fattigere Udstyrelse, godtgør med absolut Sikkerhed, at de ikke staar i nogetsomhelst indbyrdes Forhold, men er anlagte saa at sige hinanden uafvidende. Det bekræftes ved den mærkelige Respektløshed for Næstens Gravfred, der ofte kan paavises. Et Sted er Fødderne skaaret af et Lig ved Anbringelsen af en ny Grav, et andet Sted er kun Laarbenene tilbage i en stensat Grav, mens den øvrige Plads indtages af en ny Grav, der brutalt har sprængt den gamle, og begge har lige respektløst gjort det af med en endnu ældre Brandgrav. Ja, i et Tilfælde var endogsaa Resterne af to eller tre Kranier blevne klemte ned i et Barneligkars Munding, mens de tilhørende Skeletdele laa slængte hen rundt omkring[1]). En saadan Brutalitet undrede os mindre paa Kerameikoskirkegaarden, hvor man ved Gravanlæg ikke betænkte sig paa at tilintetgere to Hundrede Aar ældre Grave. Det er heller ikke mærkeligt her i Eleusis at finde ødelagte mykeniske Grave under og ved Siden af de geometriske[2]). Ogsaa Ægypterne, det mest pietetsfulde af alle Oldtidsfolkene, slængte ubarmhjærtigt ældre, ukendte Lig ud af Mumiekisterne for at benytte disse paany, idet de saa naturligvis raderede det gamle Navn ud og satte det ny i Stedet[3]). Men her i Eleusis skulde man synes, at Forholdet var et andet. Thi langt kan Tidsrummet mellem de tre Gravlag ikke have været, derom vidner Gravfundenes mærkelige Ensartethed. Og de er jo da ogsaa kun adskilte ved en Haandsbred Jord. Etsteds, hvor fire Grave ligger over hverandre, nemlig ved den saakaldte Isisgrav, var Afstanden fra Bunden af nederste til Bunden af øverste Grav kun 1,80 Meter[4]). Forholdene paa denne Kirkegaard godtgør da, at selv om der har været en fortsat Gravkultus, saaledes som der bevisligt har, saa har hverken denne eller Gravfreden overhovedet været af nogen lang Varighed. Og det samme har været Tilfældet paa Dipylonkirkegaarden. Saaledes gennemskæres Grav V af Grav VI[5]). Men da bliver rigtignok Philios' Hypothese saare tvivlsom, at man for at kunne benytte en Grav paany har brændt den tidligere Indehaver[6]). Saa megen Ulejlighed har man næppe gjort sig, og ingen af de fundne Urner staar i noget Forhold til begravede Lig.

---

[1]) Skias 78.
[2]) Br. og P. 92 f. og 104 ff.
[3]) Skias 89 f. Philios 174 og 186.
[4]) Br. og P. 133.
[5]) Br. og P. 164 og 184.
[6]) Skias 79 ff.

Kun dette er sikkert, at vi her har en for Datiden karakteristisk Bynekropol for os, hvor Forholdene i meget kan minde om dem paa vore Storbyers Kirkegaarde. Ja, Gravfreden har sandsynligvis næppe engang været saa langvarig. Ogsaa i det moderne Grækenland er Gravfreden utrolig kort, kun tre Aar[7]). Og selv om en nyanlagt Grav undertiden lader en ældre ubeskadiget, især som oftest naar den ligger dybere, saa afskærer jo selve den nye, øvre Grav fra al Forbindelse med den nedre. Denne Art Nekropoler staar i en mærkelig Modsætning til de mykeniske Klippegrave, der familievis er anlagte ude i de nærliggende

---

[1]) Skias 80 f. og 105.

[2]) Skias 83 ff.

[3]) En saadan Mumiekiste i Ny Carlsberg Glyptothek.

[4]) Skias 105 f.

[5]) Br. og P. 107.

[6]) Philios 186, Anm. 3.

[7]) Wachsmuth: Das alte Griechenland im neuen 124.

Bjærges Sider. I geometrisk Tid[1]) forefindes saadanne Familiegrave egentlig kun paa Thera[2]). De eleusinske Smaaborgere lægger deres simple Gravhuller tæt ved Husene, og naar Pladsen er optaget, ødelægger de hellere hensynsløst gamle Grave, end de gaar længere bort. I bedste Tilfælde synes de at have kørt Fyld paa de gamle Grave og i dette Fyld at have anlagt de ny. Man vil ellers ikke kunne forklare de mange Lag Grave, thi at Terrænet i kort Tid ved Forvitring skulde have hævet sig saa meget, er ganske udelukket. Dertil kommer, at man mellem Lagene finder betydelige Bunker af Havsand, enkelte Gange ogsaa Flodsand. Skias sluttede deraf[3]), at man havde anlagt smaa Sandtumuli over Gravene, som ogsaa vi dynger en lille Jordbanke op paa vore, og som man vitterligt har gjort det med de nordiske Stenkister[4]). Men vi kender ellers intet til Tumuli fra denne Periode, paa Athens Kirkegaard findes de aldrig[5]). Og Skias slutter til disse Tumuli alene af Sandet selv. Men her synes det dog naturligere at antage, at man ligesom langt senere paa Kerameikoskirkegaarden har kørt Sand paa de ældre Gravanlæg for at kunne vedblive at benytte Stedet.

Men har man da ikke forsøgt at værne om Gravene ved ydre Foranstaltninger, der kunde advare senere Tilkommende og hindre dem i at forstyrre de Dødes Fred?

En enkelt Gang er der i Eleusis funden en Stensætning omkring en Grav[6]), bestaaende af Stenbrokker, anbragte i Rækker og dannende to Figurer: en Firkant paa 1,60 Meters Længde og Bredde, og en Rektangel, parallel med Firkantens ene Side og 60 Cm. bred. En lignende Stensætning er konstateret af Sam Wide ved en forhistorisk Grav i Aphidna[7]); til Nød kan man ogsaa hermed sammenligne Indhegningen om en langt elegantere, senere Grav paa Kerameikoskirkegaarden[8]). En simpel Stensætning rundt om Graven er funden ved Dipylongrav I[9]), hvor den bestod af smaa, glatte Stenplader, stillede afvekslende foran og bagved hverandre. Mærkeligt nok var den eneste saa omhyggeligt omgærdede Grav i Eleusis en simpel Brandgrav uden indre Stenbeklædning. Der vilde være et altfor utroligt Spring fra en saadan Stensætning til de mægtige Gravhegn, som de bevarede Husmure vilde være.

---

[1]) Jeg er mig bevidst, at begge Udtrykkene: geometrisk Tid og geometriske Grave er frygtelige. Men lige saa ulideligt vilde det være at gentage Vendingerne: de geometriske Vasers Tid, Gravene fra den geometriske Stils Periode o. s. v.

[2]) Thera II, 93 f.

[3]) Skias 78 f. og 85.

[4]) Soph. Müller: Nord. Altert. I, 116.

[5]) Br. og P. 154. Sml. Thera II, 104

[6]) Skias 86.

[7]) Athen. Mitt. XXI, 396, Grav XII. Sml. Tavle XIII.

[8]) Br. og P. 97.

[9]) Br. og P. 95, Anm. 1. Lignende Stensætning maaske ved Grav XV.

Noget hyppigere er det at finde Steler som σήματα ved Gravene. Allerede Philios fandt adskillige, en enkelt staaende tæt ved Siden af en Grav[1], 60 Cm. høj, 35 bred og 15 tyk. Ellers var disse Gravsteler, simple og uden Dekoration, naturligvis særligt udsatte baade for Tilintetgørelse og for senere at blive oversete, da de i ingen Henseende adskiller sig fra de større Dækplader over Gravene. Ved Dipylon var to saadanne Kalkstensmonumenter — vel sagtens ved en af de sædvanlige Opremninger — blevne slængte ned i Grav III[2], hvor de i det mindste har gjort den Nytte at bevare denne mærkelige Grav bedre end nogen anden. Skias fandt igen en saadan Stele[3], 75 Cm. høj, staaende oprejat over en Urnegrav. Han mener af Askespor nær Stelens Top at kunne slutte, at den har staaet temmeligt dybt, saa kun en ringe Del ragede op og viste Gravens Plads. Det følgende vil vise, at denne Antagelse er ret sandsynlig. Alle disse Steler ligner hverandre og ligner andre primitive uskulperede Gravsten, som de mykeniske over Kvindegravene eller de samtidige fra Amorgos og Neandria[4]. Endnu kender man ingen Dipylonligstene med Indskrift, mens saadanne forekommer over de geometriske Grave paa Thera[5]). En Mærkelighed ved de theræiske Gravstene i Modsætning til de attiske er, at de ligger horisontalt over Graven, som en Slags Dækplader, paa hvilke man kunde foretage Ofringer.

Langt større Interesse knytter sig til de store keramiske Gravmonumenter, der ved Dipylon er fundne over en Mængde Grave lige fra de første Udgravninger. Allerede Hirschfeld og Kumanudis havde lagt Mærke til, at Bunden i disse Gravamforer altid var slaaet ud[6]. Rayet-Collignon[7] mente, at dette var sket for at forhindre fremtidig Brug, og de tænkte sig, at man havde baaret disse Pragtvaser ved Ligtoget til Graven, derefter knust dem og spredt Stumperne paa Graven, en ganske rimelig Tro, til hvilken der kunde anføres mangfoldige Analogier[8]. At

---

[1] Philios 175 og 179.

[2] Br. og P. 92 og 154.

[3] Skias 86 f.

[4] Athen. Mitt. XI, 99. Koldewey: Neandria 17. Perrot & Chipiez VII, 55.

[5] Arch. Anz. XII. 78 Thera II, 104 ff.

[6] Annali 1872, 164. *Πρακτικά* 1873/74 Side 18

[7] Céramique Side 24 og 26.

[8] Sml. Thera II. 114 f. og 189 (de store Vinfade). Pfuhl i Athen. Mitt. XXVIII, 270 ff.

Philios ikke kastede nyt Lys over dette Punkt, kan man ikke fortænke ham i, da han i Eleusis ingen Gravamfora fandt[1]). Pudsigt nok bebrejder Perrot & Chipiez ham det som en Uagtsomhed, at han ikke kunde se, at nogle store Kar, der fandtes i højere Niveau end de andre Grave, var Gravmonumenter[2]). De omtalte store Kar[3]) indeholdt nemlig Barnelig og dannede derfor, som Philios meget rigtigt ser, særlige Grave. Den første, der formodede, at de store Amforer fra Dipylon var Gravmonumenter, var Milchhoefer, der med overordentlig Finhed og Skarpsindighed satte dem i Forbindelse med Prothesisvaser og Lutroforer[4]). Fastslaaet blev det dog først ved Udgravningerne i 1891[5]), særligt ved den omtalte Grav III[6]), hvor den store Gravvase fandtes staaende oprejst i en Gruhe over Graven i en Højde af 95 Cm. Kun Vasens øverste Rand var kappet af ved senere Udjævning af Jordoverfladen, men ellers var der intet Spor af Ødelæggelse eller Forstyrrelse at se. Vasen stod da i sin oprindelige Stilling, kun lidt dybere, idet Bjælkelaget over den underliggende Grav var styrtet sammen og saaledes havde sænket ogsaa Vasens Niveau. Det viste sig nu tydeligt, at man ikke havde fyldt Graven helt ud, men ladet en Gruhe blive staaende over Bjælkelaget, altsaa omkring Vasen. Dennes hule Fod var tilstoppet med Jord og sikkert har hele Foden været skjult i Jorden, alene for Ligevægtens Skyld, at ikke Vasen skulde blæse omkuld i en Storm. Brückners og Pernices Mening, at man skulde have undladt det for den smukke Dekorations Skyld, er lidt for æstetisk begrundet. Foden kunde man jo alligevel ikke se meget til, og Dipylonmaleren havde jo nu en Gang Passion for at fylde hele Vasens Overflade med sine Tegninger. Deres Skitse af Vasens Stilling[7]) passer derfor kun tildels. Hvad nu denne Grube, der var 1,70 Meter lang og 1,55 Meter hred, har været brugt til, viser den Omstændighed, at man i Grav XII og Grav XV i disse øvre Jordlag har fundet Dyreknogler fra Ofringer[8]). Det var en Offergrube og Vasen i Midten har foruden at være Gravmonument tillige tjent som *ἐσχάρα*, gennem hvilket man kunde lade flydende Varer: Mælk og Honning, Olivenolje og Vin, maaske tillige Blodet af Offerdyr[9]), strømme ned til den Døde. Mærkeligt nok fandtes dette bedst bevarede Eksemplar over den eneste Ligbrændingsgrav af de 19 atheniske Dipylongrave. Saa lidt bereres altsaa den fortsatte Gravkultus af Ligbrændingen. Ogsaa over andre Grave fandt man saadanne Gravvaser, den største over Grav I[1]. Dog savnede de fleste Gravmonument af denne Art[2].

---

[1]) Kun enkelte Fødder af dem. Philios 176, Anm. 1. Skias 87, Anm. 2.

[2]) Perrot & Chip. VII, 55, Anm. 2.

[3]) Philios 174 f.

[4]) Athen. Mitt. V, 177 f.

[5]) Br. og P. 151.

[6]) Br. og P. 93 ff.

[7]) Br. og P. 92 fig. 4.

[8]) Br. og P. 127 og 132.

[9]) Paul Stengel: Chtonischer und Totenkult. Festschrift für Friedländer. S. 418 f.

Sammenlignet med Hulaltrene over de mykeniske Skaktgrave, navnlig Grav IV i Mykenai selv, er disse keramiske ἐσχάραι jo meget skrøbelige, forkrænkelige som de Jordhuller selv, over hvilke de rejser sig. Derimod besidder de en langt større Skønhed ved deres Form og deres Udsmykning, ja mange af dem fortæller i Billeder om den Dødes prægtige Ligbegængelse og de Efterlevendes Klage. Det er den ydre Side, paa hvilken der især er lagt Vægt, de er Monumenter paa Bekostning af Soliditet og Hensynet til den Døde. Brückner og Pernice har rigtigt udtalt, at denne deres Karakter er Resultatet af en Udvikling, at de oprindeligt blev anbragte paa Graven ikke for deres Billeders, men for deres Forms Skyld, og at de ældste Eksemplarer har været langt tarveligere[3].

Dette Udsagn er bleven bekræftet ved Eleusisfundene. Kun én Gang og mærkeligt nok ogsaa her over en Brandgrav i midterste Lag fandt Skias Foden af en virkelig Gravamfora, baade ringere og tarveligere end Prøverne fra Kerameikos[4]. Philios fandt i øverste Lag andre Fødder af lignende Art[5]. Man indvende ikke, at de som Gravmonumenter lettere kunde tilintetgøres og forsvinde end andre Vaser. Netop den Omstændighed, at de stod lavere, i en Grube, har bevirket, at forholdsvis saa mange flere af dem er bevarede, hvor de var tilstede, end af de senere Prothesisvaser og Lutroforer[6]. I det mindste maatte man i Eleusis finde Skaar af dem, men af saadanne er der kun fundet tre paa hele den udstrakte Plads, to i øverste og et i midterste Lag, men intet i nederste. Forøvrigt har man ved de nyeste Udgravninger ved Athens Akropolis gjort samme Erfaring, idet nemlig de store Gravamforer aldeles mangler her.

Men det, der især giver Eleusisfundene Interesse, er, at vi her ganske tydeligt kan forfølge Overgangen fra Hulaltret af Sten til Gravvasen. I nederste Gravlag fandtes nemlig to Hulaltre, det ene af Sten og ubrændt

---

[1] Br. og P. 94 og 101. Sml. Grav II, IV og XVIII.

[2] Se Br. og P. Gravene VII, VIII, IX—XVII og XIX.

[3] Br. og P. 155.

[4] Skias 87 f.

[5] Philios 176, Anm. 1.

[6] Br. og P. 95.

Ler, det andet helt af Ler, altsaa primitivere og raaere end Stenaltret over fjerde mykeniske Skaktgrav. Af disse hørte sandsynligvis det ene til en stor, geometrisk Brandgrav i nederste Gravlag[1]). Især nu, da Skias' præhistoriske Brandgrave har lidt Skibbrud, maa disse Hulaltre sikkert henføres til de geometriske Grave, selv om det ikke længere lader sig konstatere, til hvilke bestemte Grave de hører. Snart synes man imidlertid at have ladet sig nøje med at lade en Grube blive staaende ved Graven eller ved Gravens ene Ende, og denne Grube var snart muret, snart kun gravet[2]). For denne Fremgangsmaade gives der ikke faa Eksempler[3]), og den har da ogsaa været benyttet i langt senere Tider, nem og ligetil som den er, ved Brandgravene i Vurva, Velanideza og Marathon[4]). Jeg tror ogsaa, at man paa denne Maade bedst forklarer den dobbelte Stensætning ved en allerede nævnt Eleusisgrav[5]). Det mindre, rektangulære Rum har været Offerrummet foran den egentlige Grav, og Skikkens Ælde er sikret ved den analoge Stensætning i Aphidna. Og nu forstaar vi, at den eneste Gravsten, Skias fandt, var mærket af Aske næsten til Toppen. Den har sikkert staaet i saadan en βόθρος og — i Analogi med de store Vaser — kun for en ringe Del raget op over Grubens Rand[6]).

Over den saakaldte Isisgrav, der tilhører nederste Gravlag, fandt nu Skias en Hydria staaende paa selve Dækpladerne over Graven, ligesom Gravamforerne paa Bjælkeloftet over de atheniske Dipylongrave, og noget til Siden, henne over den Dødes Hoved. Uanselig som den var — den var næppe 35 Cm. høj og kun dekoreret med omløbende sorte Horisontalbaand og Halsbaandrækker — maatte enhver Tanke om Monument bortfalde. Den har kun staaet der i ét Øjemed, nemlig for den fortsatte Gravkults Skyld. Og Skias erindrer nu at have set flere Hydrier i lignende Stilling over Gravene, uden at han dengang tænkte paa at konstatere Fundomstændighederne nærmere[7]). Ogsaa over en af de nævnte Dipylongrave fra Akropolis' Vestskraaning stod en lille, udekoreret Amfora. Heller ikke for denne Skik savnes der Analogier fra Aphidna, hvor der over Gravene fandtes store Skaale, sikkert til Modtagelse af Libationer[1]. De laa nemlig nærved Mundingen at de store Pithoi, i hvilke de Døde er bisatte[2].

---

[1]) Skias 49 f. og navnlig Πρακτικά 1898, 84.

[2]) Sml. Rohdes træffende Ord om Forholdet mellem βόθρος og ἐσχάρα Psyche I, 35.

[3]) Skias 89 og 114. Πρακτικά anf. St. 83.

[4]) Helbig: Zu den hom. Bestattungsgebr. Side 250, 264 og 267.

[5]) Ovenfor Side 37. Skias 86.

[6]) Om Offergruber paa Thera, Pfuhl i Athen. Mitt. XXVIII, 249 ff.

[7]) Skias 88, Anm. 1.

Efter dette maa enhver Tvivl om Eleusisnekropolens større Ælde være bortvejret. Mens vi ved Dipylon har faste nye Former: de store Gravamforer, kan vi i Eleusis forfølge Overgangene, se hvorledes mykeniske og gammelattiske Elementer blandes, og konstatere den Famlen og Usikkerhed, der altid ledsager enhver ny Tilsynekomst, ikke mindst i noget saa konservativt som Gravskikke. Men denne Udvikling er af stor religionshistorisk Interesse. I Eleusisnekropolen er alt det ydre, det der ses over Graven, beregnet paa det fortsatte Samkvem mellem levende og døde. Højst kan der være Tale om Kendetegn til at finde Graven, aldrig om Monument til ydre Forskønnelse og Bevaring af Mindet. Derimod spiller Monumentet allerede en stor Rolle paa Kirkegaarden ved Dipylon.

Store Vaser som Gravmonumenter og Offeraltre kendes ogsaa fra Bøotien. Derimod kendes der intet Eksempel fra de talrige theræiske Grave[3]. Nyligt har Stauropulos paa Delos fundet en Mængde Brudstykker af saadanne Gravvaser. Ved Athenernes bekendte Renselse i 426[4], hvorved de deliske Grave med deres Indhold overførtes til Rheneia, har man alene ladet de store Amforer blive tilhage, dels vel for at undgaa den besværlige Transport, dels maaske ogsaa fordi de syntes mindre besmittede end selve Gravgodset. Det paa Kypern i en Klippehule ved Kurion fundne Dipyloneksemplar, som nu er i New-York, har derimod ikke været saaledes benyttet, men er blot stillet ind i Graven mellem det øvrige Udstyr[5] Hvorledes Gravvasernes monumentale Karakter stadigt mere træder i Forgrunden under Udviklingen fra Prothesisvaser til Lutroforer, skal i det Følgende blive nærmere behandlet. Til de seneste Tider har man i visse Egne af Grækenland stukket et Rør af Træ eller Ler i Jorden over Gravene for Libationernes Skyld[6].

Hidtil har vi kunnet tage Dipylongravene under ét og sammenligne Forholdene i Eleusis og Athen uden Hensyn til de enkelte Gravformer. Det hænger sammen med den alt berørte Inkonsekvens, at Gravenes Indretning saa lidt som den fortsatte Gravkult berøres af Bisættelsesmaaden. Heller ikke Gravenes Størrelse forandrer sig synderligt, hvad enten det er et Lig, en Pithos eller en Urne, der bisættes[1]. Dipylongravene er naturligvis alle mindre end Kongeskaktgravene i Mykenai; derimod føles Overgangen ikke særligt, naar man sammenligner dem med den af Philios aabnede, mere borgerlige, mykeniske Familiegrav i Eleusis, der var 2,30 M. lang, 1,60 M. bred og 1 M. dyb[2]. Dipylongravene, der altid er Enkeltgrave, er som Regel ca. 2 Meter lange, 1—1½ Meter brede baade i Eleusis og Athen[3], altsaa ikke saa lidt større end nødvendigt var[4]. En Undtagelse herfra danner Barnegrave, der naturligvis er mindre. Saaledes var Grav IX ved Dipylon kun 1,30 M. lang[5], i Eleusis var Barnegravene endnu mindre: en var 40 Cm. lang, 33 Cm. bred og 40 Cm. dyb, to andre 68 og 95 Cm. lange, 55 og 35 Cm. brede[6]. Hvor lidt Gravformerne selv betyder, ses af, at en Brandgrav i Eleusis er over 2 Meter lang[7], mens den rigt udstyrede Isisgrav er en af de allermindste: 1,40 M. lang, 75 Cm. bred og 60 Cm. dyb[8]. Dybden har i Almindelighed efter Skias' Undersøgelser under gunstigere Forhold end ved Dipylon været ca. 1 Meter[9]. Det kan konstateres i Eleusis, hvor Stenloftet ofte er blevet staaende, derimod er det umuligt at sige det med Sikkerhed i Athen, hvor Jordskred og Bjælkeloftets Tilintetgørelse har afstedkommet store Forandringer.

---

[1] Wide: Geometrische Vasen aus Griechenland 27, Anm. 29.

[2] Wide i Athen. Mitt. XXI, 392 og 395. Afb. Tavle XV, 5—6.

[3] *'Εφημ. ἀρχ.* 1892, Tavle 8—10. Thera II, 112.

[4] Thuk. III, 104

[5] Afb. Perrot & Chipiez III, fig. 514. Om en lignende Anbringelse af en stor Vase i et Gravkammer i Attika fra mykenisk Tid se Slais i *'Εφημ. ἀρχ.* 1895, 206.

[6] Wachsmuth: Das alte Griechenland im neuen. 124.

Thi ogsaa i Gravenes Indre er Udviklingen fra det gamle til det nye aabenbar ved Sammenligning mellem Eleusis- og Athenergravene. I Eleusis er endnu mange af Gravene stenklædte som de mykeniske Skaktgrave, nemlig af de 59 egentlige Grave de 31. Bunden er i disse Grave dækket med et Lag Kalksten, Væggene er stensatte med naturlige, mere eller mindre tilhuggede Sten eller ubrændte Lersten, sjældnere begge Dele i Flæng, og oventil dannes Loftet af Stenplader, der hviler paa Stensætningen og er meget omhyggeligt sammenføjede[10]. Dog mærkes Forfaldstiden allerede selv i disse stenklædte Grave, idet Sidernes Beklædning ikke som i Mykenai har været stærk og fast nok til at holde Jorden ude, men kun synes at have gjort Tjeneste som Støtte for Loftets Stenplader[1]). Og da en saadan Konstruktion strængt taget ikke er nødvendig for Loftets Skyld, falder den ogsaa snart bort, og de fleste af Gravene — naar man medtager dem alle — er simple Jordhuller. Overgangen dannes af Grave uden stenklædte Sider, men med Loftsplader af Sten og stenlagt Gulv. Undertiden er kuriest nok kun Langsiderne stenklædte, de korte Sider ikke, og to Grave har kun en Langside stenklædt, saa at vi Trin for Trin kan følge Udviklingen[2]). Der er ogsaa flere Eksempler paa, at Væggene er stenklædte, men at Loftspladerne mangler, navnlig i Gravene med ubrændte Lersten. Hvorledes man da har indrettet Gravloftet, er bedst konstateret ved de atheniske Dipylongrave, der aldrig er stensatte[3]). Naturligvis er den animistiske Frygt for at kvæle Sjælen endnu alt for kraftig til, at man skulde dænge Graven fuld af Jord, som vi bruger. Man har omhyggeligt anlagt et Bjælke- eller Bræddeloft tværs over Graven i en vis Højde over Bunden. Det er naturligvis senere raadnet, og vi finder Gravene fyldte med Jorden, der er styrtet ind. Men at dette Loft har været der, viser sig ved forskellige Omstændigheder. Dels har man inde i Graven flere Gange fundet en omløbende Rand eller Kant, dannet ved Indsnevring fra Offergruben til den egentlige Skakt, og paa denne, der i Reglen ligger en 75–80 Cm. over Skaktens Bund (Grav VII og XVIII) og i et særligt tydeligt Tilfælde er 30 Cm. bred (Grav XVIII), kan dette Bjælkelag have ligget[4]). Og nu viste der sig ogsaa i to Grave netop paa dette Sted meget fine Farvestriber i Jorden, de sidste Rester af det bemalede Gravloft (Grav VI og XIV)[5]). Og over Grav III fandtes paa samme Sted et Kalklag, saa Brædderne her maaske har været overkalkede[6]). Men det sikreste Vidnesbyrd om, at selv den atheniske Dipylongrav var et Hulrum, er dog den velbevarede Trefod med Bronceurne, der er funden i en saadan[7]). Skias fandt i Eleusis intet, der kunde bekræfte eller afkræfte disse Resultater[8]).

---

[1] Den samme Inkonsekvens ogsaa i nordiske Grave fra den ældre Broncealder. Soph. Müller: Nord. Altert. I, 406 f.

[2] Philios 189.

[3] Skias 95 f. Br. og P. 93, 106, 115.

[4] Saaledes ogsaa de senere Kerameikosgrave. Br. og P. 161.

[5] Br. og P. 99.

[6] Skias 90 og *Πρακτικά* 1898, 83.

[7] Skias 113. Sml. Gravene III og V ved Dipylon. Br. og P. 93 og 108.

[8] Skias 96. Sml. ogsaa Grav 11 ssts.

[9] Skias 95. Anm. 1. Den nuværende Dybde er i Reglen 60 Cm., men Skias antager med Rette, at Graven er sunket en Del sammen. Sml. Br. og P 94.

[10] Philios 175. Skias 90, 95, 113. *Πρακτικά* 1898, 83.

---

[1]) Skias 97. Philios 181.
[2]) Skias 97 f og 113.
[3]) Br. og P. 150.
[4]) Br. og P. 94, 112 og 133.
[5]) Br. og P. 108, 131 og 150.
[6]) Br. og P. 105.
[7]) Athen Mitt XVIII, 414 f og Tavle XIV.
[8]) Skias 97.

Forholdene i Eleusisnekropolen er allerede saa fremskredne, at der ikke er nogen Forbindelse mellem Stenbeklædningen og Gravenes øvrige Udstyrelse[1]). I de atheniske Dipylongrave er Skridtet gjort helt ud, den nye Form er trængt igennem. Saa meget mere maa det overraske os i et Par langt senere Kerameikosgrave at finde Spor af den gamle Fremgangsmaade: i en Grav var Væggenes Sider beklædte med Kalkpuds, i en anden Bunden dækket af et Stengulv[2]). Pludseligt kan der dukke noget helt gammolt op, som man troede uddødt. Det Bjælkestillads, der i de atheniske Dipylongrave træder i Stedet for Stenloftet, gjorde Sarkofagen unødvendig[3]). Da denne snart efter trænger ind fra Jonien — i Assarlikgravene findes den, ligeledes i Athen i de yngre Kerameikosgrave[4]) — falder naturligvis Bjælkeloftet bort.

Samme Udvikling som ved Gravmonumentet og Gravens indre Indretning kan vi spore ogsaa i Gravofrene. Det er igen Udviklingen fra mykenisk Flothed og Soliditet til senere græsk Tarvelighed. I Eleusis var Traktementet upaaklageligt. Philios og Skias fandt Knogler af Okser og Heste, Vildsvin, Faar, Harer og Fjerkræ, desuden Æggeskaller og Østersskaller[5]). I Dipylongravene fandtes snart i Offergruben, snart i Karrene i Graven selv Knogler af Okser og Fjerkræ[6]). Tilstedeværelsen af Okseknoglerne viser, at vi endnu befinder os i Tiden før Solon, idet han udtrykkeligt forbød Tyreofrene[7]), som han i det hele taget stærkt indskrænkede det overdrevne i Klage og Prunk ved Begravelserne. At hans Forbud har virket, viser de senere Kerameikosgrave, i hvilke kun Knogler af Fjerkræ er fundne[8]). Forøvrigt har det vist været saa temmeligt i Overensstemmelse med Tidsaanden, thi allerede i Brandgravene i Vurvá fandtes der kun Fugleknogler og Æggeskaller ligesom senere i Marathonhøjen[9]). Og udenfor Attika i de geometriske Brandgrave paa Thera var man længe før naaet saa vidt i Sparsommelighed, at man kun ofrede de Døde Smaakvæg[10]).

Ejendommeligt nok fandt Solon det nødvendigt samtidigt med sine

---

[1]) Skias 95 f.

[2]) Br. og P. 161 f.

[3]) Rohde: Psyche I, 226. Anm. 3.

[4]) Br. og P. 164 f

[5]) Skias 79, 89, 98. Philios 173, Anm. 2.

[6]) Br. og P. 128 og 132.

[7]) Plut. Solon 21.

[8]) Brückners pers. Udtalelse til Paul Stengel i Festschrift für Friedländer Side 430.

[9]) Helbig: Bestattungsgebr. Side 250 og 264. Athen. Mitt. XVIII, 53.

[10]) Thera II, 126. Athen. Mitt. XXVIII, 278.

Paabud at indskærpe Respekten for andres Grave[1]. Hvor haardt ogsaa det tiltrængtes, viser især vore Eleusisgrave. Der er i denne Blanding af Overdrivelse i Gravens Indretning og Gravofrene og paa den anden Side Respektløshed for andres Grave, der nødvendigt hænger sammen med de Paarørendes hurtigt indtræffende Ligegyldighed, et Træk af barbarisk Eksaltation, som Solon netop vilde tillivs.

At Udviklingen ogsaa gaar samme Vej med Hensyn til Gravudstyret, vil det følgende vise. Idet vi nu gaar over til at skildre de enkelte Gravformer, vil vi følge den af Skias givne Inddeling.

I. Begravelsen i Kar. Det er allerede omtalt, at i alle de 27 af Skias og i de af Philios i Eleusis iagttagne Tilfælde var denne Bisættelsesmaade kun bragt i Anvendelse ved Børn eller ganske unge Mennesker, mens den ene Pithosgrav fra Athen (Grav XIX) indeholdt Skelettet af en fuldvoksen Mand. Ligeledes at denne Begravelsesmaade lever videre helt ned i femte Aarhundrede, som Kerameikosgravene viser, men da altid kun ved Barnelig[2]. I et Tilfælde i Eleusis fandtes to Barnelig i en Pithos, det eneste Eksempel paa Dobbeltbegravelse i Dipylontiden, vi endnu kender[3], fraset et enkelt, tvivlsomt Tilfælde[4].

De benyttede Kar var hyppigst Pithoi, store haandlavede Forraadskar, ubemalede, ofte ikke engang ordentligt polerede, og enten ganske uden Dekoration eller med indridsede og indpressede Ornamenter. Det er Køkkenudstyr, vi her har for os, og derfor maa denne Karrenes Primitivitet ikke undre[5]. Med den spidse Fod har disse Pithoi kunnet nedgraves delvis i Jorden for saaledes at bevare Fødevarer eller Vin friske[6]. Til Brug som Barneligkister egner de sig fortrinligt især ved deres tykke Halse, hvis Diameter varierer fra 37 til 50 Centimeter, og ved deres Størrelse, idet de ofte er indtil 1½ Meter høje[7]. Liget kunde saaledes bringes ned uden Knusning af Halsen og behøvede heller ikke at bøjes sammen inde i Karret. Mens Traditionen synes fæstnet for Athens Vedkommende baade i Dipylontiden og senere hen[8], har man i Eleusis ogsaa benyttet Kar af anden Art, naar blot de nogenlunde opfyldte Betingelserne. Saaledes navnlig store Amforer, undertiden mærkeligt nok baade smukke og kostbare Stykker[1], fremdeles i et Tilfælde en enhanket Hydria, endeligt større eller mindre, tykhalsede Krukker, saaledes som de benyttes den Dag i Dag i Grækenland, *στάμνοι* med Hals og to smaa Hanke til at bære Vand, *λάγυνοι* med én Hank og uden Hals til at drikke af[2]. Det mindste af disse Kar er kun 33 Cm. højt og har en Halsaabning paa 12 Cm. Ved dette og flere andre Kar maatte man naturligvis bøje Liget stærkt sammen for at skaffe det Plads, undertiden ogsaa slaa et Stykke af Halsen for at faa det ned, og dette Stykke dækkedes da omhyggeligt med Skaaret af et andet Kar[3]. I den senere Tid, f. Eks. i femte Aarhundrede, da Karrene havde faaet andre Former og navnlig var blevne mere tyndhalsede, maatte man slaa Hul i Siden for derigennem at bringe Liget ind, og dette Hul dækkedes ganske paa samme Maade med Skaaret fra et andet Kar[4].

---

[1] *οὐδ᾽ ἐπ᾽ ἀλλότρια μνήματα βαδίζειν χωρὶς ἐκκομιδῆς.* Plut. Solon 21.

[2] Philios 175, 177 f og 186. Skias 89 ff. Br. og P. 118, 133, 164 og 184.

[3] Skias 91.

[4] Skias 103, Anm. 1. Sml. den analoge Udvikling i de nordiske Stenkister. Soph. Müller: Nord. Altert. I, 117.

[5] Se dog Br. og P. 134 den smukt dekorerede Pithos.

[6] Thera II, 152.

[7] Afb. Skias 92 fig. 19. Br. og P. 119, fig. 12 og 134, fig. 30.

[8] En Undtagelse kun med den ungattiske Amfora fra Hymettos, Arch. Jahrb. II, 43, Anm. 10 og Tavle V.

Naar Liget var anbragt, nedlagdes der undertiden i Karret ved dets Side et Gravudstyr, bestaaende især af mindre Kar[5]; i enkelte sjældnere Tilfælde ligger Udstyret udenfor Karret i Graven selv[6]. Udstyret var langtfra lige rigt i alle Grave, undertiden manglede det ganske. Dog synes ikke her Formuesomstændigheder at have været det afgerende, men navnlig Barnets Alder[7]. Ved spæde Børn er næsten aldrig fundet Gravgods; mærkeligt nok manglede dette ogsaa ganske ved det voksne Lig i Grav XIX ved Dipylon. De mindre Kar, der findes, er af forskellige Slags: Kander, Bægre, Amforer o. s. v., deriblandt ogsaa smaa monokrome Vaser og protokorintiske Bægre samt indenlandske Efterligninger deraf[8]. Det rigeste Udstyr i en Pithos var 16 Kar, en anden indeholdt 13 foruden Rester af et Broncespænde og en ubestemmelig Jærnstump[9].

Derefter lukkedes Karret til med et Laag: en Plade af Skifer, Ler eller Sten. Et Par Gange sad et Bæger i Aabningen. Hvad Bestemmelse et saadant kan have haft, skal vi senere se. Disse Pladelaag er kendte ogsaa fra andre Egnes og senere Tiders Pithosgrave[1]; ligesaa er det fælles for Dipylontiden og femte Aarhundrede ikke at anbringe Ligkarret staaende oprejst, saaledes som Urnerne med brændte Knogler, men altid liggende paa Skraa hen i Graven, lænet mod Væggen, undertiden med Foden begravet i Jorden[2]. Det er et Bevis paa, hvor levende Animismen endnu er. Paa denne Maade laa den Døde jo og fandt altsaa den nødvendige Hvile[3]. Sjældent er Karret omgivet af en Stensætning eller anbragt i en stenklædt Grav[4]. Dets Mening er jo netop at beskytte mod Jordens Pres, altsaa træde i Stedet for Stensætningen.

---

[1] Skias Tavle III, 1—2 og 6 Philios 174, afb. Wide: Geom. Vasen fig. 52.

[2] Skias, 93, Anm. 1.

[3] Skias 91 og Tavle III, 3 og 6.

[4] Br. og P. 164.

[5] Skias 91 ff.

[6] Philios 175. Br. og P. 118 (Grav X). Skias 93. Sml. for Thera, Athen. Mitt. XXVIII, 267.

[7] Sml. Athen. Mitt. XXVIII 266.

[8] Skias 91 og 93 f og Tavle II, 3, 4. 11 og 12.

[9] Skias 94.

At benytte Forraadskar som Ligkister har været kendt ogsaa hos andre Folk, saaledes hos Kaldæerne[5], Romerne[6]; ja selv i Sydamerika plejede flere Stammer at bisætte deres Døde i store Kawibeholdere, som de dækkede med en Skaal ligesom Grækerne i enkelte Tilfælde. Og ligesom disse brugte de omtalte Indianere at knuse Halsen for at bringe Liget ned i Karret[7]. Kun var Skikken her ikke indskrænket til Børn alene. At dette heller ikke har været Tilfældet i Hellas, viser de forhistoriske Nekropoler i Aphidna[8] og Thorikos[9]. I disse præmykeniske, gammelattiske Grave fandtes Ligene regelmæssigt bisatte i Pithoi. Særligt er det aldeles gennemgaaende i Thorikos, hvor disse Pithoi er fundne i Mængde — hele eller knuste — i runde Grave, der erindrer om de etruskiske tombe a pozzo. Pithos var i Reglen omgivet af en løs Stensætning, men ellers giver Stais ingen Oplysning om Stillingen. I Aphidna laa de paa Siden, ligesom i de senere Grave, men Stensætningen mangler altid, saa der i denne Nekropol bliver en ganske tydelig Adskillelse mellem de stensatte Skaktgrave og Pithosgravene. Det viser sig her, at Pithosbisættelsen er den nemmere og billigere Fremgangsmaade fremfor Stenklædningen. Og at denne har voldet Besvær, ses deraf, at i flere

---

[1] Br. og P. 164. Ross: Inselreisen I, 66 f. Pfuhl i Athen. Mitt. XXVIII, 262. Thera II. 91 f.

[2] Br. og P. 159. Skias 91. Philios 174 f. Sml. for Thera de liggende Urner med Barnelig, Athen. Mitt. XXVIII, 264.

[3] Selv Sarkofagerne fra Klazomenæ var jo bestemte til at anbringes staaende, lænede mod en Væg. Derfor er Billederne forneden ganske underordnede og helt rudimentære i Stil, mens Hoveddekorationen findes over den Dødes Hoved. Se Meurer i Arch. Jahrb. XVII, 65 ff. Sml. ægyptiske Sarkofager Her. II, 86.

[4] Skias 91.

[5] Maspéro: Histoire Ancienne de l'Orient I, 686.

[6] Birch: Ancient pottery² Side 532.

[7] Kr. Bahnson: Gravskikke 147 f.

[8] Sam Wide i Athen. Mitt. XXI, 390 ff.

[9] Stais i Ἐφημ. ἀρχ. 1895, 228 ff.

Grave er det kun den øverste Rand, der er stensat for at kunne bære de overliggende Stenplader. I den rigeste Pithosgrav, Grav III, hviler Pithos for Soliditetens Skyld paa et Underlag af Kalksten[1]; i en anden, Grav IX, har man af samme Hensyn over Pithos lagt tre Lag Lerplader. Og her kan man nu ogsaa tydeligt se, at det var virkelige Forraadskar fra det daglige Liv, der benyttedes, idet enkelte af dem var reparerede med et Blybeslag. Karret dækkes, som senere hen, med en Plade eller et Bæger, der i et enkelt, særligt tydeligt Tilfælde fra Thorikos er anbragt med Bunden i Vejret over Mundingen ganske som et Laag[2].

Ogsaa fra senere græske Nekropoler kendes enkelte Eksempler paa Pithosbegravelse af Voksne, baade fra Lilleasien, Krim og Tirynsegnen. Mest gennemfert synes den at have været paa Amorgos, hvor Tsuntas fandt den anvendt fra mykenisk Tid til ned i femte Aarhundrede[3].

Maaske allerede i den senere mykeniske Tid er denne gammeldags Bondebegravelse i Attika bleven indskrænket til Børn alene. I det mindste fandt Zahn paa Akropolis i Athen en mykenisk Barnebegravelse i Pithos. At Traditionen har Vanskeligheder ved at fæstne sig, kan vi se i Eleusis[4]. Foruden to Tilfælde, i hvilke der er fundet Barneknogler i Brandgrave, er der ialt fundet Barnelig i 8 Grave, begravede som ellers Voksne. Men alle disse 8 Grave laa i nederste Gravlag. Derimod var i dette samme Lag Pithosbegravelse af Børn meget sjælden, ialt kun 4 Tilfælde[5]. Eleusisgravene giver os igen her et Indblik i de ældste Tilstande. Først efterhaanden vinder Skikken Hævd, og en ældgammel Begravelsesmaade lever da videre helt ned i historisk Tid. Det gælder ikke blot i Attika, ogsaa paa Thera er Barnebegravelse i Pithos brugelig, og den anvendes rundt om i Hellas gennem hele Oldtiden og ligeledes hos Romerne[6]. Det er gaaet her, som saa ofte, at det gamle vel lod sig trænge i Baggrunden, men ikke kunde de. At det netop er ved Barnebegravelser, Skikken holder sig, kan heller ikke undre. Det skyldes ikke Nemhedshensyn alene. Det kunde man tro, hvis Børn altid fandtes begravede i tarveligt, udrangeret Køkkentøj. Men ofte anvendes jo smukke Amforer, eller Pithoi dekoreres[7]. Saa det er sikkert et af de mange Eksempler paa, at netop ved Bisættelsen af Børn og Unge lever ældgamle Traditioner videre med en mærkelig Sejghed. Jeg skal komme tilbage hertil. Kun vil jeg bemærke, at selv om det havde sin Rigtighed med den i forrige Kapitel omtalte præmykeniske Brandnekropol i Eleusis, vilde Helbig alligevel ikke have Ret i at antage, at Ligbrændingen var ældste Skik i Hellas. Thi i Følge Skias var jo her som paa Thera Børnene begravede, mens Ligbrændingen iøvrigt var gennemført. Alene det vilde være nok til at vidne om Begravelsens Oprindelighed. Mærkeligt nok har i den kaotiske Dipylonnekropol i Eleusis Ligbrænding af Børn alligevel fundet Sted et Par Gange. Men ogsaa paa Thera synes Aldersgrænsen ret lav — ved det andet, tredie Aar, saa det behøver ikke at vidne om nogen egentlig Radikalisme[1]).

---

[1] Wide anf. St. Side 391.

[2] Stais anf. St. Afb. Side 233.

[3] *Ἐφημ. ἀρχ.* 1898, 208 ff.

[4] Skias 90. *Πρακτικά* 1898, 83.

[5] Skias 78.

[6] Thera II, 83 med Anm. 1 og 2. Sml. om de store samiske Amforer, Boehlau: Nekropolen 23 f med Pfuhl i Athen. Mitt. XXVIII, 261, Anm. 1. Pfuhl nøjere om Fundomstændigheder ssts. 260 ff.

[7] Br. og P. 134 fig. 30.

II. Skaktgrave med Begravelse. Der er allerede ovenfor talt om disse Graves ydre og indre Indretning, om den fortsatte Gravkultus og om Gravfredens og Traditionens Kortvarighed.

Ligene var anbragte snart paa et Underlag af Kalksten eller af Havsand, snart paa den bare Jord — og dette er altid Tilfældet ved Dipylon. I et enkelt Tilfælde ligger det i en lille Grube i Gravens Bund, i et andet paa et Askelag[2]). Brandspor er fundne ialt i fire Grave i Eleusis. Af disse laa de tre i nederste, en i midterste Gravlag. Baade Skelettet og Gravgodset var ganske urørte af Ilden og har altsaa været senere nedlagte. Skias anser disse Brandspor og Askelaget for Rester fra Gravofringer. Det er sandsynligvis det rigtigste, saaledes som Sammenligningen med de mykeniske Skaktgrave viser. Thi netop Røgsporene og Askelaget fra Ofringerne bestyrkede jo Schliemann i hans Tro paa Ligbrændingen[3]).

Om nogen bestemt Orientering i Anbringelsen af Ligene er der aldrig Tale hverken i Eleusis eller i Athen[4]). Naar Solon altsaa for at bevise Athens gamle Ret til Salamis hævdede, at Ligene begge Steder laa med Hovedet mod Vest, saa passer det ikke paa denne Tids Grave, forøvrigt heller ikke paa den senere Tids[5]). Der er intet System her, saa lidt som i Øgravene og i de mykeniske Skakt- og Kuppelgrave[6]);

---

[1]) Thera II, 83. Athen. Mitt. XXVIII, 260 f.

[2]) Skias 94 og 96.

[3]) Schliemann: Mykenae 247.

[4]) Heller ingen bestemt Orientering i Samosnekropolen. Boehlau: Nekropolen 20.

[5]) Plut. Solon 10. Br. og P. 167 ff.

[6]) Tsuntas i *Ἐφημ. ἀρχ.* 1888, 133 og Schliemann: Mykenae 247 o. a. Tsuntas: *Μυκῆναι* 102. Tsuntas-Manatt: The Mycenaean Age 95. Sml. for Theras geom. Grave, Athen. Mitt. XXVIII, 263 f.

og naar man vedbliver med Angivelser af, om Liget laa med Hovedet mod Nord, Øst, Vest eller Syd, maa man være klar over, at der intet dybere ligger til Grund.

Ligene ligger i Almindelighed udstrakte paa Ryggen. Herfra er der i de 19 Grave ved Dipylon kun en Undtagelse, nemlig i Grav V, hvor Liget temmeligt sikkert synes at have været bisat siddende[1]. I Eleusis er Tilfældet hyppigere, idet 13 Lig sikkert har været begravede siddende oprejst mod Væggen. Deraf faldt de 8 paa nederste, de 2 paa midterste og de 3 paa øverste Gravlag[2]. Kun i et ganske enkelt Tilfælde, nemlig ved den omtalte Isisgrav, var denne Stilling givet ved Gravens Lidenhed, men i alle de andre er den siddende Stilling her som i de store mykeniske Grave, hvor den forekommer, at opfatte som Fastholden ved gammel Sæd og Skik[3]. Bevidstheden om Bisættelsen i siddende Stilling synes at have holdt sig langt ned i Tiden, at dømme efter en mærkelig Afbildning paa en Kylix i britisk Musæum, fremstillende Sagnet om Glaukos og Polyeidos. Den første, Minos' Søn, er her afbildet siddende paa Hug i Graven[4]. Baade Philios og Skias har ogsaa fundet enkelte Lig anbragte paa Siden, efter Knoglernes Stilling at dømme[5]. Det minder om de ældste Kykladegrave og er et Vidnesbyrd, som mange andre, om Traditionens — man kunde sige Uforgængelighed. Formodentligt har denne Stilling som ellers, hvor den anvendes i Orienten og Grækenland, bragt Liget i mere direkte Rapport til Karrene i Graven, men hverken Philios eller Skias har gjort Iagttagelser desangaaende.

Omkring Liget anbringes derefter et større eller mindre Gravudstyr, hvis Hovedbestanddel er Vaserne: Køkkentøj og Service. For at bedømme Gravudstyret retfærdigt, maa man huske paa, at Dipylongravene som allerede de mykeniske Salamisgrave er Enkeltgrave, ikke Familiegrave. Saa forstaar man baade det mindre kostbare og rigelige Gravgods og den kortvarige, paafølgende Gravkultus. Hvis Beretningen er sand, kunde Megarerne overfor Solon hævde deres Ret til Salamis derved, at de endnu begravede tre, fire i en Grav, mens Athenerne havde Enkeltbegravelse[6]. Megarerne har da fulgt Bøoternes Eksempel. Thi i det konservative Bøotien har vi Familieskaktgrave fra sentgeometrisk Tid[7].

---

[1] Br. og P. 109.

[2] Skias 97.

[3] I Stenkisterne paa Salamis var Stillingen nødvendig.

[4] Murray & Smith: White Athenian Vases in the British Museum. Tavle XVI.

[5] Philios 174 og 184. *Πρακτικά* 1898, 83.

[6] Plut. Solon 10.

[7] Wolters i *Ἐφημ. ἀρχ.* 1892, 232.

Loeschcke hævder med Rette, at det ved enhver Vasestil gælder om at eftervise alle de Stykker, der tilsammen danner Husgeraad og Service. Det er ikke alle Stilarter, i hvilke det er muligt. Men af Dipylonvaserne kan vi sammenstille et absolut fuldstændigt Stel. Der er de store, sodede, haandlavede Gryder[1]) og de lave Skaale, desuden Kopper, Bægre, Kander, Amforer og Kratere til Vin eller Vand, flade Daaser til Sminke og — svarende til de mykeniske Bøjlekander — smaa runde Salveflasker, Aryballoi, af hvilke en enkelt i en Grav ved Dipylon havde Proppen siddende i Halsen endnu[2]). Dog leverer paa ingen Maade enhver Grav et fuldstændigt Udstyr. Tværtimod synes her den personlige Smag at gøre sig stærkt gældende. Saaledes var i en Eleusisgrav de 11 Stykker af 15 Kander, deraf de 10 af ganske ens Façon[3]), i en anden fandtes der 5 Pyxides og foruden dem kun en stor Kande[4]). Denne Ensidighed vidner om, at Bevidstheden om Gravgodsets Betydning allerede er i Aftagen. Det viser sig endnu tydeligere deri, at mange af Gravene baade ved Dipylon og især i Eleusis er ganske uden Gravgods[5]). Helbig har ment, at i saadanne Grave var Slaverne bisatte[6]). Dog synes dette lidet troligt, da en enkelt saadan Grav var forsynet med Offergruhe, og flere andre var stensatte[7]). Skulde man have gjort det for Slaver, naar man ikke ansaa dem for værdige til et Par Kar? Snarere har Ligbrændingen og dermed Troen paa Sjælens Rejse virket dette her som i de yngre nordiske Broncealdergrave, der med Hensyn til Vilkaarligheden i Gravgodset minder meget om Dipylongravene[8]). Den af Hirschfeld noterede Brandgrav uden Gravgods kan følgeligt meget godt være fra Dipylontiden[9]). Ogsaa i Nekropolerne paa Thera og Samos er Udstyret sparsomt, i den sidste mangler det helt i Halvdelen af Gravene[10]). Dog dør Skikken at nedlægge Vaser i Gravene heldigvis aldrig helt ud i Oldtiden, ja ikke engang i byzantinsk Tid. Og gennem hele Tiden er der Svingninger: snart nøjes man med en Lekythos, snart er Udstyret righoldigere[1].

---

[1]) F. Eks. i Grav IX og X. Br. og P. 117 og 120 og Tavle VIII, 2.

[2]) Br. og P. 115 og 141.

[3]) Skias 98, Anm. 1.

[4]) Skias 83.

[5]) Br. og P. 104 og 133 (Grav II og XIX. Sml. Grav XVIII). Philios 181, 182, 184. Skias 80—81, 83, 89, 90, 95, 96, 98, 102, 103, 105.

[6]) Helbig: Hom. Bestattgbr. 275 f.

[7]) Skias 89, 95.

[8]) Soph. Müller: Nord. Altert. I, 414 ff.

[9]) Br. og P. 148 f.

[10]) Thera II. 112 f. Boehlau: Nekropolen 20 ff.

At Karrene, der anbragtes omkring Liget, ikke var tomme, behøver ikke nogen nærmere Begrundelse. Undertiden har man jo ogsaa fundet Dyreknogler i dem[2], ligesom i Lerskaale i de ægyptiske Grave. I et Par Skaale fandt Skias Rester af et mørkt, klæbrigt Stof, tydeligt forskelligt fra Jorden derover, og i en Daase lignende Spor af et lyst, klæbrigt Stof. Skønt den kemiske Undersøgelse ikke kunde give noget Resultat, tør man nok betragte det som Rester af Fødevarer og — maaske — Sminke[3]. At Vaserne kun undtagelsesvis, og da især Miniaturvaserne, var tomme, er med Rette hævdet af Pfuhl[4].

Mens Vaserne i Gravene ved Dipylon og ligesaa de ældre fra Akropolisgravene alle røber fælles Herkomst, i hvert Fald alle er indenlandske Produkter[5], findes i Eleusisgravene ikke faa af de saakaldte protokorinthiske Kar. Denne utroligt sejglivede Vasestil, der lever jævnsides med Dipylon- og protoattiske Vaser og langt ned i de sortfigurede Vasers Tid, og hvis Hjemstavn endnu ikke med fuld Sikkerhed kan bestemmes, skønt vel nok Argolis er det sandsynligste Udgangspunkt[6], er i de geometriske Grave i Eleusis repræsenteret ved talrige Bægre og Skaale (Skypboi og Kyathoi), derimod mærkeligt nok ikke ved en eneste Lekythos, mens denne Form senere plejer at være den hyppigste[7]. Heller ikke fandtes som i Theragravene større protokorinthiske Kar[8]. Men hvor yndede disse smaa, fine, teknisk langt fuldkomnere Produkter var, skønt deres Dekoration i Frodighed staar langt tilbage for den indenlandske, derom vidner de tydelige Efterligninger i Eleusisgravene[9]. Ogsaa i Kerameikosgravene er der saadanne Efterligninger; af ægte protokorinthiske Ting derfra saa jeg kun en Skypbos[10]. I Athen findes der overhovedet kun yderst faa protokorinthiske Vaser, mens de overalt i Eleusis er talrige, ogsaa i den senere Tid. Eleusis ligger jo paa Vejen fra Argolis til Bøotien, og vi maa derfor ikke undres over at finde Paavirkninger og Produkter fra begge Lande i den eleusinske Nekropol[1]. Athen, der endnu ikke har synderlig Trafik paa Havet, ligger mere afsides fra de store Handelsveje. Det er først i syvende og navnlig sjette Aarhundrede, at vi gennem Vasefund kan kontrollere Athens udenlandske Forbindelser[2].

---

[1] Sml. Br. og P. 167 ff. (Grav 33) og 173 ff. Ussing: De nominibus vasorum 4 ff.

[2] Br. og P. 141.

[3] Skias 99.

[4] Athen. Mitt. XXVIII, 272, Anm. 2.

[5] Sml. derimod Thera. Dragendorf i Thera II, 127.

[6] Hoppin i Journ. of American School 1900 (IV) 444 ff. Dragendorf i Thera II, 194.

[7] Skias 114 f. Afb. Tavle II, 3, 4 og 11.

[8] Thera II, 190 f.

[9] Skias 91 og Tavle II, 12.

[10] Musæumsnr. 768.

Af samme Oprindelse er sandsynligvis nogle smaa Lekythoi med indridsede Ornamenter og halvkugleformede Aryballoi uden Bemaling og uden Ornamenter, af rent hvidt Ler, fundne i Eleusis[3]. Ogsaa her har vi lignende indenlandske Produkter: smaa monokrome Kar af sort Ler eller af det almindelige røde Dipylonler, men uden Fernis og Bemaling. Smaakar af denne sidste Art er fundne baade i Eleusis og Athen, og undertiden giver man dem et hvidt Overtræk, saa de virkeligt ligner de importerede protokorinthiske[4]. Hvad enten de fremtræder som Amforer, Kander, Aryballoi eller Hydrier, er de altid ganske smaa, elegante Miniaturvaser af meget sober Udførelse, Leret vel renset, Overfladen smukt poleret.

Hvad er Meningen med disse Ting? Det kan ikke forklares som en Fattigmandskeramik, der lever i Folkets Dyb. Dertil er Prøverne for smaa, mange af dem er rent umulige til praktisk Brug, og desuden er de fundne i nogle af de allerrigeste Grave baade i Eleusis og Athen[5]. Og de findes aldrig særlig talrigt, højst et Par Eksemplarer i en Grav, der forøvrigt er normalt udstyret med bemalede Vaser.

Hvad Meningen er, viser bedst to Hydrier fra Eleusis[6], henholdsvis $8^1/_2$ og $9^1/_2$ Cm. høje, haandlavede og støttede paa tre Ben og efter meget gammeldags Forbilleder med indridsede Ornamenter, der alle kan ledes tilbage til primitiv Ornamentik. Ligesaa en Hydria af mere udviklet Form med Hanke og Laag, foran dekoreret med Brystvorter[7]. Ved deres Lidenhed er disse Kar praktisk uanvendelige. De kan kun være Efterligninger af egentlige Brugsgenstande, forfærdigede særligt for Anledningen, for at tjene som Gravudstyr. Det samme er tydeligt nok

---

[1] Sml. Thera, hvor ogsaa alle Smaakar, navnlig til Salve og Sminke, er importerede. Thera II, 117.

[2] Graef i Arch. Anzeiger VIII, 17.

[3] Skias 115.

[4] Br. og P. 115. Maaske kunde Aryballos i Grav X, Br. og P. 120, være importeret.

[5] Skias 101. Br. og P. 108—111 og 115.

[6] Skias Tavle II, 14—15.

[7] Skias fig. 22.

Meningen med de andre monokrome Dukketing, baade indenlandske og indførte; de er raffinerede Efterligninger af Krukker, Kander, Amforer o. s. v.[1]). Endnu tydeligere er Forholdet ved en lille Kande med smukt formet Munding og Hals, men uden Legeme[2]). I Dipylongravene findes der heller ikke faa Prøver paa Miniaturvaser af regelmæssig Teknik og Bemaling. Saaledes var de fleste af de 16 Kar, der fandtes i en Pithos i Eleusis, som vi allerede har nævnet, Miniaturting[3]), og andre gode Prøver er en 16 Cm. høj Krater og en 5 Cm. høj Kande[4]). Til Sammenligning læse man Højdeangivelserne for de andre, almindelige Kar[5]). I en athenisk Grav — Grav VIII[6]) — var kun 2 Bægre af normal Størrelse, alle de andre 6 Vaser — Kratere, Bægre og Skaale — er Miniaturting, saa ejendommelige i Udførelsen og saa ensartede i Teknik og Bemaling, at de ganske sikkert er udgaaede fra samme Værksted og bestilte særligt til Anledningen. Det forklarer ogsaa den gennemgaaende flygtige Behandling af Ornamentikken. Jeg antager, at dette samme er Aarsagen til, at mange af Karrene er daarligt udførte i den ellers saa rigt udstyrede Isisgrav i Eleusis, ikke fordi nogle af Karrene ydedes af fattigere Slægtninge og Venner, som Skias foreslaar[7]).

Skikken at medgive den Døde et Husgeraad „en miniature“ er vel kendt fra Ægypten; navnlig de nye Udgravninger i Abusir har bragt hele Dukkestuer for Dagen. I Grækenland har især, som det var at vente, Udgravningerne paa Thera ydet værdifulde Bidrag af monokrome og bemalede Miniaturting af alskens Former, ligesaa af ganske ubrugelige Efterligninger, hvor kun den ydre Form — som i vor Kande eller Oinochoe — minder om Oprindelsen[8]). Ulysten til at medgive den Døde et helt, virkeligt Udstyr kan i Grækenland som i Ægypten have ført til Anvendelsen af Miniaturting. I saa Henseende danner de tarvelige Efterligninger af Sværd i enkelte mykeniske Grave Indledningen[9]). Men ofte maa disse Miniaturting have kostet lige saa meget Arbejde som de virkelige Brugsgenstande; derfor maa vi tillige henvise til en anden

---

[1]) Skias fig. 23, 25, 26. Br. og P. 138 og fig. 8, 9, 31.

[2]) Skias 92, fig. 21.

[3]) Skias 92.

[4]) Skias 100, fig. 24 og Tavle II, 9.

[5]) Skias Tavle III.

[6]) Br. og P. 115 f og Tavle VIII, 1. Sml. 107 (Grav IV).

[7]) Skias 107.

[8]) Thera II, 115 f.

[9]) Tsuntas i *Ἐφημ. ἀρχ.* 1897, 121. Flere Smaakar saa jeg ved Udgravningen af nogle mykeniske Gravkamre i Argos, som jeg ogsaa er tilbøjelig til at anse for Miniatureefterligninger.

Faktor: Pladshensyn. Vi ved, at dette betingede Miniatursværdene — de eneste Miniaturting — i de nordiske Brandgrave fra den yngre Broncealder[1]). I Dipylongrav VIII vilde man umuligt have kuunet anbringe et saa righoldigt Udstyr, hvis Karrene havde haft naturlig Størrelse, og endnu daarligere kunde man stille 68 normale Kar i den lille, korte Isisgrav[2]).

Men dette forklarer ikke den monokrome Teknik og den forældede Dekoration. Der røber sig her en tydelig Forkærlighed for gammeldags Kar og gammeldags Ornamentik.

Denne udprægede Smag for den gamle Bondekeramik maa dog ikke forstaaes som en raffineret Tids Tilbagevenden til det gamle, enfoldige, fremkaldt af Lede ved den mykeniske Kunstatil. Prøverne, vi har fremdraget, viser tydeligt nok, at denne monokrome Keramik var uden al praktisk Betydning og kun har spillet en Rolle ved Gravudstyr. Karrene er da heller aldrig fundet udenfor Grave, saaledes aldrig i Lagene paa Akropolis, hvor de geometriske Vaser forekommer. Det er Traditionen, der ogsaa paa dette Punkt beviser sin Almagt. Der var fuldtop af godt udførte og smukt bemalede Pottemagerarbejder, og sikkert har de staaet selv paa en jævn Mands Bord. Men Generationer igennem holdtes det i Hævd, at til en vel udstyret Grav hørte et Par Vaser af gammeldags Stil, der mindede om det Udstyr, der fulgte Oldefædrene i Graven.

Foruden Miniaturkarrene nævner Skias i sin Publikation en Mængde andre Smaating fra Gravfundene uden nærmere at gaa ind paa deres Betydning[3]). Ja, han er endog tilbøjelig til at betegne dem som Legetøj, naar deres Anvendelse ikke er indlysende[4]). Det er man ellers kommen bort fra i Bedømmelsen af Gravudstyr. Navnlig Sammenligningen med ægyptiske Gravfund har lært, at alt, hvad der medgives den Døde, har sin Betydning[5]). Stundom kan den oprindelige Mening med en Ting være gaaet i Glemme. I saa Fald maa vi søge tilbage for om muligt at finde Oprindelsen. Ogsaa da leverer Ægypten eller — i andre Tilfælde — et etnografisk Rundskue mangen Gang Oplesning paa Gaaden[6]).

Ved de omtalte Udgravninger i Abusir fandt man i Præsten Herischefhoteps Grav fra det mellemste Rige (ca. 2100 f. Kr,) bl. a. følgende

---

[1]) Soph. Müller: Nord. Altert. I, 418 ff.

[2]) Skias 107.

[3]) Skias 100 ff.

[4]) Skias 104 og 111.

[5]) Thera II, 118.

[6]) Det symbolske i Gravudstyret er vel drevet videst af Kineserne, der forbrænder Papirefterligninger af alle Genstande. Se Soph. Müller: Nord. Altert. I, 417.

Genstande[1]): To Sandaler af Træ, lille Pilekogger med Pile af Træ, alt imiteret, fremdeles smaa Haandværksredskaber af Kobber med Træskafter, en Kornlade af Træ med Fremstilling ved Træfigurer af, hvorledes Kornet maales, bæres op i Sække og gennem Huller drysses ned i Forraadskamrene. Ligesaa et Køkken og Slagteri, forskellige Baade af Træ, Tjener og Tjenestepige o. s. v. At alt her er alvorligt ment, aabenbarer sig derved, at de samme og lignende Ting til yderligere Sikring er malede paa Kistens Inderside.

Lignende Miniaturer, især Terrakottafremstillinger af Bagning o. l., er heller ikke ukendte i græske, navnlig i bøotiske Grave; et Par Prøver kendes ogsaa fra Attika[2]). Dipylongravene giver os ikke saaledes Kortene paa Haanden. Troen paa Sjælens Videreliv i Graven er allerede, som vi har opdaget, stærkt svækket, og den oprindelige Mening med Tingene kan i mange Tilfælde være fordunklet. Det er oven i Købet næsten blot i Eleusisgravene, at vi finder en Række ejendommelige „Beigaben“. I Brückners og Pernices Afhandling nævnes kun Vindsler af Ler fra Haandtenene i en Kvindegrav[3]).

Lettest at forstaa er naturligvis de Smaating, der ligefrem er Efterligninger af Brugsgenstande i det daglige Liv. Foruden de nævnte Kar maa endnu nævnes keramiske Kopier af Sivkurve, af hvilke der ialt er fundet seks, tre i Kvindegrave og tre i Isisgraven, der ogsaa er en Kvindegrav[4]). Sivfletningen var efterlignet ved Bemalingen, baade fikst og tydeligt, og to Eksemplarer er oven i Købet gennemborede, saa ingen Tvivl er mulig[5]). At saadanne Ting dog heller ikke savnedes i Dipylongravene ved Kerameikos, viser to af Wide offentliggjorte Stykker, der stammer fra Udgravningen i Halvfemserne[6]), af hvilke den ene, ophængt i Stropper, ganske tydeligt, den anden sandsynligvis ogsaa tildels efterligner Spaan- eller Læderkurve[7]). I en allerede omtalt rigtudstyret Pithos i Eleusis fandtes et Trug eller et Badekar i Efterligning. Hvad det egentligt forestiller, er ikke godt at afgøre ved den lille Nøddeskal paa 9 Cm.[1]), men jeg er tilbøjelig til at holde paa Badekarret. Til Køkkenudstyr hører derimod sikkert fem plumpe Kar, af hvilke ét er afbildet[2]) og viser sig at være en stor Spand med Dobbelthank paa hver Side og høj Dobbelthank tværs over Mundingen. Oventil dækkes Spanden af en Si. Dette ganske vist ejendommelige Kar vil Skias sætte i Forbindelse med Isis, fordi de tre Eksemplarer er fundne i den saakaldte Isisgrav sammen med ægyptiske Skarabæer og en lille Isisstatuette af ægyptisk Porcellæn[3]). Det er allerede omtalt, at ægyptiske Skarabæer findes i flere Grave baade i Eleusis og Athen, saa det imponerer os egentligt ikke, at Skias afbilder en hel Række, mest fundne under Telesteriet og andetsteds i Eleusis[4]). Men Skias vil sætte dette og de lignende Kar i Forbindelse med den „situla“, som Isis eller hendes Præstinder bærer i de fleste Fremstillinger i den gamle Kunst[5]). Nu maa det først bemærkes, at den ægyptiske Isis ikke, saa vidt mig bekendt, er fremstillet med noget Slags Kar i Haanden[6]). Og ved Undersøgelse af senere — græske og romerske — Isisstatuer hos Clarac (eller Reinach)[7]) har jeg ikke fundet en, der bærer saadan en Spand eller et Kar, der har blot den fjærneste Lighed med den eleusinske. Isis bærer en Skaal eller en lille, fin Kande. Dermed turde denne slet funderede Hypotese være aflivet, især da to lignende Spande blev fundne i to andre Kvindegrave. At disse Kar med deres Si foroven i Laaget er Mælkekar, nærer jeg ingen Tvivl om. I Theragravene fandtes en Del Smaakar med Tud i Siden ligesom disse, og Dragendorf udlægger dem som „Patteflasker“, navnlig da et sikkert er fundet i en Barnegrav[8]). Trods vore Kars Lidenhed — den afbildede er uden Hanken 15 Cm. høj — vil jeg dog for Formens og navnlig for den høje Hanks Skyld snarere antage, at de er Efterligninger af store Mælkespande, og de er jo da ogsaa alle fundne i Voksnes Grave.

---

[1]) Ausgrabungen in Abusir im Winter 1901/2. Verzeichniss der in der aegypt. Abteil. der Berliner Kgl. Museen ausgestellten Funde. Nr. 62 ff.

[2]) Furtwängler: Sammlung Sahouroff II, 12. Martha: Catalogue des figurines en terre cuite. Paris 1880. 13, nr. 39 og 40. Den lille „Brødbagerske“ fra mykenisk Tid fra Tiryns er ikke funden i nogen Grav. Schliemann: Tiryns 169, fig. 76.

[3]) Br. og P. 115. Sml. for Thera, Athen. Mitt. XXVIII, 266.

[4]) Skias 104 og 107.

[5]) Skias Tavle II, 17 og Side 107, fig. 27.

[6]) Stais i *Δελτίον* 1892, 10 nr. 22.

[7]) Wide: Geometrische Vasen aus Griechenland. Berlin 1900. Side 52, fig. 94—95.

---

[1]) Skias Tavle II, 13.

[2]) Skias 109, fig. 29.

[3]) Skias 106 ff.

[4]) Skias Tavle VI, 8—18 Man efterlignede endog i Dipylontiden de ægyptiske Skarabæer. Furtw. Gemmen III, 63 f.

[5]) Skias 108 f.

[6]) Jeg har søgt hos Maspéro, Lenormant, Erman, Brugsch og Perrot & Chipiez I uden Resultat.

[7]) Répertoire de la statuaire grecque et romaine I. Derimod bærer de romerske Larer som bekendt ofte Spande.

[8]) Thera II, 117.

I Kvindegravene i nederste Gravlag, der i det hele taget er de rigest udstyrede i Eleusis, fandtes ogsaa tre Miniaturtrefødder af Ler, to paa 6 Cm. i Isisgraven, en paa $23^{1}/_{2}$ ved en Askeamfora[1]. Foruden ved Størrelsen adskiller de sig ganske tydeligt i Konstruktion, og da de aabenbart er Efterligninger af Metalgenstande, har det sin Interesse at sammenligne dem med Datidens virkelige Trefødder. De to mindste[2] erindrer især om de smaa Broncetrefødder en miniature, der fandtes i de ældste geometriske Lag i Olympia[3] og bestaar af en buget Kedel paa tre Ben, der snart er førte op til Mundingen, snart som paa vore Eksemplarer sætter af under Bugen. Det er en Urform, som vi allerede kender fra de trojanske og mykeniske Kogekar[4]. Mens nu de mykeniske Broncetrefødder fra Skakt- og Kuppelgravene har slanke Former, bred, flad Skaal og horisontale Hanke ved Mundingen[5], Enkeltheder, der nærmer dem til de bedre Eksemplarer af senere græske Trefødder[6], bevarer de geometriske fra Olympia den bugede Kedel og har to opretstaaende, vertikale Ringhanke over Mundingen. At disse ca. 7 Cm. høje Trefødder er Efterligninger af de større, af hvilke der er fundet Fragmenter, er sikkert nok, og Furtwängler har haft dem som Grundlag for sin Restauration af de store[7]. Og at Trefødderne i Dipylontiden har haft det Udseende, bekræftes tillige ved samtidige Vaseafbildninger[8]. Her som i Olympia sidder Hankene over Mundingen, mens de i vore Eleusistrefødder sidder paa Siden som Øren og giver disse Lighed med Jydepotter. Denne Anbringelse af Hankene kan simpelt hen skyldes Overføringen i Ler; thi saadanne frit svævende Hanke var det umuligt at bevare i et skrøbeligt Materiale, ja selv i Broncearbejderne maatte de støttes af Stivere eller smaa Karyatider. Muligt er det dog ogsaa, at Forbillederne for vore to „Fødder" har været tarvelige Jærngryder paa Stetter, af hvilke der ligeledes fandtes Fragmenter i Olympia[9].

---

[1] Skias 108, fig. 28, 114 og Tavle IV, 3.

[2] Skias fig. 28.

[3] Furtwängler i Olympia Bd. IV, Tavle XXVII. Tekst Side 72 ff.

[4] Furtwängler og Loeschcke: Myk. Vasen Tavle XLIV, 113. Schliemann: Ilios 259, fig. 59.

[5] Schliemann: Mykenae 319, fig. 440. *Ἐφημ. ἀρχ.* 1888 Tavle IX, nr. 29.

[6] Carapanos: Dodone et ses ruines Tavle XLI. Gardner i Journ. of hell. stud. XVI, 275 ff.

[7] Olympia IV, Tavle XXXIV.

[8] Monumenti IX, Tavle XXXIX, 2. Perrot & Chipiez VII, 61, fig. 8. Sml. Afbildningen paa en Fibel, Zeitschrift für Ethnologie 1889, 222, fig. 32 og paa sene, geometriske Vaser fra Heraion, Bull. de corr. hell. XXV, 150 ff, fig. 3 og 4.

[9] Olympia IV (Tekst), 75 f.

Langt interessantere er den store Trefod. Den bestaar af tre solide Ben, der oven til bærer en omløbende Ring. Benene er forbundne indbyrdes og med Ringen ved Stivere. Fra hvert Bens Spids er en saadan lagt paa Skraa op til Ringens Underside, hvor den paa Midten støder sammen med en Stiver fra det nærmeste Ben. Denne Form med sin Underbygning af Stavværk, der i Lerefterligningen naturligvis ser temmeligt plump ud, kender vi fra den allerede nævnte Broncetrefod fra Kerameikos[1]). Benene bestaar her af to Stave, loddede sammen med et Midtstykke, hvis Ornament Brückner sammenligner med Fiskeben, mens det i Virkeligheden mere minder om et dobbelt, tvundet Tov. Oventil, ved Ringen, bøjer de to Sidestave om i Spiraler, vi kan gerne sige Voluter. I Mellemrummet mellem Benene er anbragt to krummede Stivere, der foroven ved den store Ring er loddede sammen og smykkede nedenunder med en lille Ring eller et Øje. Til yderligere Sikring er de tre Ben indbyrdes forbundne ved vandrette Stivere. Den omløbende Ring foroven er gennembrudt og smykket med S-formede Dobbeltspiraler, loddede sammen i en Række. Paa begge Sider af dette Spiralbaand ligger igen et lignende tvundet Tovornament, denne Gang dog enkelt. Hele denne Ring genfindes nøjagtigt øverst paa Broncevognen fra Larnaka paa Kypern, som Furtwängler henferer til Slutningen af den mykeniske Periode[2]). Baade de fortløbende Dobbeltspiraler og Tov- eller Snorornamentet findes her. En Modsætning viser sig derimod i Vognens Underbygning, idet Stiverne her ikke løber sammen, men er ombøjede ved Vognens Rand i betydelig Afstand fra hinanden og ender i en Spiral og en Ring. Denne Ring er bleven tilbage som Rudiment paa Dipylontrefoden, der ellers med sine lange, svajede Stivere minder om senere Broncetrefødder, saaledes den berømte fra Metapont[3]). Naar Pernice om den udtaler, at netop dens lange ombøjede Stivere erindrer mere om udhamrede, svejsede Jærnstænger end om Bronceteknik, saa gælder i Grunden det samme om vor Trefod. Vi har omtalt de tarvelige Jærntrefødder fra ældste Lag i Olympia. Men ogsaa i mange af Broncetrefødderne var anvendt Jærn til enkelte Dele. Jærnet og Broncen forarbejdedes da Side om Side. Og vi behøver ikke at gaa langt ned i Tiden for at finde elegante Jærntrefødder af lignende Teknik; mest bekendt er vel Trefoden fra la Garenne[4]).

---

[1]) Athen. Mitt XVIII, Tavle XIV.

[2]) Sitzungsber. der bayr. Akad. Phil.-hist. Kl. 1899. II Bind, 411 ff. Vognen, støbt i et Stykke, findes i Berlins Antikvarium.

[3]) Pernice i Arch. Jahrb. XVI, 62 f.

[4]) Furtwängler: Olympia IV (Tekst) 114 f og 127.

Jærnteknikken, navnlig Svejsningen (*σιδήρου κόλλησις*), udvikledes i Følge Overleveringen til Fuldkommenhed af Glaukos fra Chios, men tidligere Forsøg ovre i det joniske Lilleasien vilde ikke være usandsynlige. Og det kan ikke nægtes, at Underbygningen minder om Jærnteknik. Det var ikke naturligt at lade to støbte Broncestænger krumbøje og glide over i hinanden som her. Voluten var baade nemmere og kønnere. I alle Tilfælde falder denne Trefod baade teknisk og kunstnerisk udenfor Datidens atheniske Arbejder og hører nøje sammen med jonisk Kunstudvikling. Det røber sig ikke blot ved Slægtskabet med Larnakavognen og en Mængde samtidige og senere Trefødder, af hvilke de fleste er fundne i Etrurien[1], men alene Voluten viser hen til Østen[2]. Vor Trefod er da det ældste Vidnesbyrd om Athens udenrigske Forbindelser.

Endnu har vi intet fundet i de eleusinske Grave, der kunde give Anledning til større Tvivl. Trefoden hører jo nødvendigt med til et privat Hus' Udstyr saa godt som til et Tempels. Men nu er der ogsaa i en af de rigere Kvindegrave fundet et Par Støvler af Ler[3]. Udførelsen og Tegningen er saa realistiske, at Skias ud fra dem kan give en meget indgaaende Beskrivelse af dette sirlige, ret komplicerede Damefodløj, der som de endnu brugelige græske Sko er uden Søm, har en meget tyk, foran ombøjet Saal, Forklap med Snørehuller og Metalring foran til at samle Lærredsdækket over Vristen. Med den ombøjede Saal kan de minde om de langt tarveligere „Snabelsko“ fra de spartanske Gravrelieffer[4] og om de moderne græske *τσαρούχια*, men i Elegance kan de maale sig med Gudindernes Snørestøvler paa Pergamenerfrisen. Reservestøvler og Reservefødder af Ler er kendte ogsaa fra andre samtidige Grave, især bøotiske, og navnlig Bonnermusæet besidder en hel Samling. Tanken med dette Fodtøj eller med de nøgne Fødder er ikke svær at finde, naar man vender Blikket udefter mod fremmede Folk. Ægypterne medgav de Døde Baade til Sejlads, Fodtøj til den lange Bjærgvandring, der maatte overstaaes, inden man naaede Osiris' Paradis[5]. Indianeren binder den Afdøde et Par splinternye Mokkasiner under Fødderne med

---

[1] Savignoni i Monumenti antichi dei Lincei VII, 277—376.

[2] Murray: Excavations in Cyprus 10, fig. 18. Museo Italiano di Antichitá Classica II, Tavle XI.

[3] Skias 104 med Anm. 1. Tavle IV, 4. Findestedet var Grav *α*.

[4] Athen. Mitt. II, Tavle XX, XXII og XXIV. Ogsaa de mykeniske Herre- og Damesko har ombøjede Spidser. Tsuntas-Manatt: The Mycenaean Age 171, fig. 66 og 176.

[5] Sml. Maspéro: Histoire ancienne I, 182 ff.

Tanken paa den lange besværlige Rejse til de store Jagtdistrikter[1], og af samme Hensyn faar den estniske Bonde nye, tyksaalede Støvler paa i Kisten. I visse Lande, f. Eks. blandt Litauerne, nedlagdes Dyrefødder, især Lossepoter i Graven. Det er da utvivlsomt ogsaa Forestillingen om den lange Rejse til Hades, der har bevæget Dipylontidens Mennesker til at vedlægge disse Lerfødder. Saa smaa og ubetydelige de end er, kaster de dog et skarpt Lys over Menigmands Tænkemaade og viser, at den nye Tanke om Rejsen efter Døden, der ogsaa hos andre Folk følger med Ligbrændingen, virkeligt har arbejdet sig igennem i Attika. I Brandnekropolen paa Thera findes de derimod aldrig. Homer tænker sig jo heller ikke Sjælene møjsomt vandre til Hades[2]. Den gennemgaaende Brug af Ilden har givet Sjælerejsen Flugtens Karakter. Lerfødder kendes ikke fra mykeniske Grave, derimod vel fra senere, hvor man ofte gav smaa Aryballoi denne Form, idet Grundtanken da var gaaet i Glemme[3].

Jeg tvivler ikke om, at de smaa Terrakottaheste, der er fundne i to Eleusisgrave og en af Gravene ved Dipylon, oprindeligt har haft en lignende Betydning: at skulle befordre den Døde til det Hinsidee[4]. De træder i Stedet for tidligere Tiders Hesteofringer i Gravene[5]. Hesten har ogsaa i andre Folks Gravkult denne Betydning[6]. Og nu er navnlig de bøotiske Grave, særligt de ældste Tanagragrave, fulde af Terrakottaheste eller — i Reglen — Ryttere til Hest[7]. De stemmer i Stil og Bemaling fuldkomment overens navnlig med de to Eleusiseksemplarer. I det konservative Bøotien maa vi paa Grund af disse Hestes og Rytteres Hyppighed i Gravene formode, at den oprindelige Forestilling er levende. Dette kan ikke være Tilfældet med Dipylonhestene: den ene blev fundet i Kvindegrav *α* i Eleusis, den fra Athen i Børnegrav IX. Den sidste i hvert Fald kunde altsaa virkeligt være et Legetøj. I de samisk-joniske Grave, hvor undertiden Vaserne selv laves i Hesteform, er det oprindelige naturligvis fuldkomment gaaet i Glemme, ligesom Tilfældet var med Lerfødderne[1].

---

[1] Kr. Bahnson: Gravskikke Side 138 og 186.

[2] Kun i Billedet: støttet paa Spydet gaa ind i Hades. Il. XIV, 456 f.

[3] Prøver i Athen, Bonn og Berlins Antikvarium fra Grave med korinthiske Vaser o. a.

[4] Skias 104. Br. og P. 99, 107 og Tavle VIII, 2.

[5] Stais: *Ἐφημ. ἀρχ.* 1895. 206 f.

[6] Bahnson: Gravskikke 188.

[7] Prøver i Athens Nationalmusæum. Sml. Furtwängler: Sammlung Sabouroff II, 12 f. Dragendorf i Thera II, 125. Sml. Firspand fra Dromos til Menidigraven, Wolters: Arch. Jahrb. XIV, 121 f. Vogne med Forspand og Kusk hyppige i etruskiske Grave (Prøver i arkæologisk Musæum i Florens).

To Gange er der i de eleusinske Grave fundet Granatæbler, det ene bemalet og nydeligt dekoreret, det andet mindre og primitivere med indridsede Ornamenter[2]. Skias benviser for at forklare deres Forekomst til den fra Demeterhymnen kendte Fortælling[3] om Hades, der lokkede Persefone til at spise Kærnen af et Granatæble, hvorved hun blev hans Bytte. Granatæblet er allerede hos de semitiske Folk, endnu mere hos Grækerne Symbolet paa Avlekraft og Frugtbarhed ved dets forbausende Rigdom paa Kærner[4]. Derfor var det Afrodites Attribut, derfor spiller det saa stor en Rolle tilligemed Æblet, der i hvert Fald senere sidestilles med det, paa Vasebilleder og i de tanagræiske Figurer, naarsomhelst Luften er svanger med Erotik. Endnu i det moderne Grækenland har Granatæblet denne Betydning[5]. Dets Forbold til Gravkultus ses af dets hyppige Forekomst i Graven. I Athens Nationalmusæum findes et med Dipylonornamentik (Skakbræt og Fuglerækker), efter paalidelig Angivelse funden i en af Gravene ved Kerameikos i 1891[6]. Ogsaa Udgravningerne paa Samos bragte et for Dagen, og navnligt optræder de i Mængde i sicilianske og syditalienske Grave[7]. Et yderligere Vidnesbyrd er Gravreliefferne, navnlig Harpyrelieffet og de spartanske, hvor de Efterlevende bringer de Døde Granatæblet sammen med Hane, Æg og Blomst[8]. Ogsaa Hanen staar i dette dobbelte Forhold til Forplantningen og til Gravkultus[9]. Dette bunder i ældgamle religiøse Forestillinger om Sjælenes Kønsdrift og kønslige Svækkelse. Det er ikke blot i Etrurien, at man, som Vægmalerierne i Gravene viser, har tænkt sig de Døde stærkt sanselige[10]. Ogsaa indenfor den græske Verden findes der Vidnesbyrd nok om en lignende Tro. Saaledes har en Kvindefigur fra en kyprisk Grav en mægtig Phallos foran sig[11], og i de bøotiske Grave fra geometrisk

---

[1] Boehlau: Nekropolen 160.

[2] Skias 83, 101 og 105. Tavle II, 5.

[3] Vers 370 ff.

[4] Murr: Die Pflanzenwelt in der griech. Mythologie. Side 50 ff. Welcker: Griechische Götterlehre II, 319.

[5] Wachsmuth: Das alte Griechenland im neuen, Side 98.

[6] Musæumsnr. 695. Sml. Stais i *Δελτίον* 1892, 10, nr. 22.

[7] Boehlau: Nekropolen 160 og Tavle II, 2. Milchhoefer: Anfänge der Kunst 229 m. Anm. Thera II, 119 f.

[8] Ogsaa paa Buccherovaser. Milchhoefer anf. St.

[9] Poulsen: Haneofret. Nord. Tidsskrift for Filologi, 3die Række. XI, 126 ff.

[10] Martha: L'art étrusque. Paris 1889. 384 f. Notizie degli scavi 1892. 261 ff.

[11] Koerte i Athen. Mitt. XXIV, 8 ff og Tavle I, 2. Derimod tror jeg ikke paa Koertes Hypothese om Phalloi paa de frygiske Tumuli.

Tid og senere hen er fundet en Mængde Genitalier af Ler[1]. Forestillingen om Sjælene som liderlige Vampyrer dukker op igen i Oldtidens Slutning i Folkelitteraturen, saaledes hos Philostratos og i Artemidoros' Drømmebog, og den lever i visse Egne af Grækenland endnu[2]. Men samme Anskuelse i mildere Form røber sig ved Ofret af Granatæble, Hane og Æg, idet man her ved nærende Spiser, der ogsaa i Livet ansaas for stimulerende for Forplantningsevnen, vilde afhjælpe ikke saa meget de Dødes Savn, som deres Afsvækkelse. I anden Grav over Isisgraven i Eleusis fandtes der netop sammen med Granatæblet Æggeskaller[3]. Om disses Hyppighed i Gravene er allerede talt; paa Thera har man fundet tre Efterligninger af Kalk, og, hvad der er af Betydning, netop i Gravene i Corneto findes Æggeskaller i Mængde[4]. Har der kunnet være nogen Tvivl om, hvorvidt den ellipseformede Genstand, en af Figurerne paa de spartanske Gravrelieffer bærer, virkeligt var et Æg, maa det siges at være bevist gennem Gravfundene. Paa den anden Side belærer de samme Relieffer os om, at de Fjerkræknogler, der findes selv i meget sene Grave, maa stamme fra Haneofret, der sikkert holdt sig længst af alle. Helt sindrigt er da Retterne, der bragtes ved Dødningeofrene, samlede paa disse spartanske Relieffer. Den store Kantharos, Manden holder, antyder Vinlibationerne[5], og heller ikke Blomsterne, hvormed Graven smykkedes, mangler i Afbildningen[6]. At ogsaa den oprindeligt til Granatæblet knyttede Forestilling taber sig, er sandsynligt. Allerede i Eleusis synes det saa, da det ene er fundet i en Barnegrav[7].

I Isisgraven og Kvindegrav *a* er fundet nogle dels runde, dels mere ellipseformede Lerkugler (*σφαῖραι, βόλοι*)[8]. Hensigten med dem er ikke ganske klar. Dog var de fleste af dem gennemhorede og kunde altsaa vel anvendes til Befæstelse paa Spidsen af Haandtenen. Og da de netop findes i de samme Grave, hvor Arbejdskurvene og Køkkentøjet er rigest repræsenteret, synes denne Forklaring mig mest naturlig[9]. Men saa er der de ugennemborede, seks i hver Grav? Dragendorf antager dem for „Spielsteine“ i Lighed med de runde Stykker af grønt Glas fra Massefundet paa Thera og de brogede Sten fra de samiske Grave[1]. De forekommer mig dog for ubetydelige dertil. Desuden er der i hver af de to Grave ogsaa fundet en Astragal, saa den Ting var fyldestgjort. Thi det maa dog betragtes som en Abnormitet, at Boehlau i et Par samiske Grave fandt næsten 100 Astragaler. Jeg formoder derfor, at disse Kugler ogsaa hørte til Udstyret for kvindelige Haandarbejder, og at de anvendtes — som lignende Kugler den Dag i Dag i Grækenland og andetsteds i primitive Egne — til fast Underlag ved Syning og Lapning.

---

[1] Prøver i Bonn og Athen.

[2] Weicker: Der Seelenvogel in der alten Litteratur und Kunst. Leipzig 1902. Side 2 f. B. Schmidt: Das Volksleben der Neugriechen 157 f og 165.

[3] Skias 104.

[4] Thera II, 119.

[5] Stengel i Festschrift für Friedländer 418.

[6] Afb. af disse Relieffer og Harpyrelieffet: Athen. Mitt. II, Tavle XX—XXV. Collignon: Sculpture grécque I, 233 og 262 ff.

[7] Skias 83.

[8] Skias 104 og 107.

[9] Lignende Vindsler fra de mykeniske Skaktgrave, fra Perserlagene paa Akropolis o. m. a. St. Ved det ene Hul er der en lille Dup, hvad der bekræfter vor Tydning

I en Grav fandtes endelig tre mærkelige Lertingester[2]: 1) en Kapsel, gennemboret paa Siderne, saa den var til at bære i en Snor, i dens hule Indre en løs Lerkugle; 2) en Rangle, noget lig en Sistron, med smaa Kalksten indvendigt; 3) en pyramideformet, hul Genstand med Øsken. Liget i Graven var mærkeligt lille, men dog — i Følge den anatomiske Undersøgelse — fuldvoksent. Legetej er det altsaa ikke, det vilde det heller ikke egne sig til. Dragendorf kalder ganske vist et lignende Stykke fra Thera for en „Kinderklapper“[3]. Jeg tror snarere, at Nr. 1 er en Amulet, Nr. 2 et Redskab fra Gudsdyrkelsen (Demeterkulten?).

Skias vil se en betydningsfuld Forbindelse mellem Datidens eleusinske Demeterdyrkelse og den ægyptiske Isis derigennem, at der i flere Grave er fundet ægyptiske Skarabæer, i en enkelt — Isisgraven — en Isisstatuette af ægyptisk Porcellæn[4]. Forkærligheden for orientalsk Nips er saa gammel som den mykeniske Kultur, og de nyeste Udgravninger paa Kreta vidner tydeligt om dette Sværmeri[5], der ikke maa bedømmes som andet og mere, end det er, en Parallel til Nutidens Beundring for japanske Kunstsager. Disse ægyptiske Gudefigurers fantastiske Abracadabra havde sagtens en egen mystisk Tillokkelse. Grækerne kom jo aldrig ud over den barnlige Maaben overfor ægyptisk Hemmelighedskræmmeri. Højst kan man have vidst, at saadanne Isisstatuetter i Ægypten spillede en Rolle ved Gravkulten[6]. At der ellers skulde være nogen Forbindelse mellem ægyptisk og græsk Religion og navnlig mellem de to Frugtbarhedsgudinder Isis og Demeter, var noget, som de Rejsende og Filosofferne i femte Aarhundrede fandt paa, idet de, ligesom senere Romerne i Gallien og Germanien, identificerede deres egne Guddomme med det fremmede Lands[1]. Det gør et helt underligt Indtryk at se denne gamle Tro, der forlængst ellers er opgivet, dukke op paany i Skias' Fremstilling. Preller har allerede i 1837 desangaaende sagt, hvad der skulde siges[2].

---

[1] Thera II, 120. Boehlau: Nekropolen 21.

[2] Skias 111, fig. 30, 31, 32.

[3] Thera II, 120, fig. 310.

[4] Skias 108 og Tavle VI, 1—1a.

[5] Journ. of hell. stud. XXI, 335.

[6] Brugsch: Religion und Mythologie der Aegypter. Leipzig 1888, 651.

Noget mere indviklet er Spørgsmaalet om de fem Elfenbensstatuetter, der er fundne i Dipylongrav XIII[3]. Ved første Blik erklærede Homolle og andre Arkæologer disse Figurer for importerede, sandsynligvis fønikiske Efterligninger af ægyptisk Kunst. Materialet kunde godt tyde derpaa, thi det er i hvert Fald sikkert indført. Men Spørgsmaalet er, om det ikke alligevel er forarbejdet i Grækenland, muligvis Attika selv ligesom de Toiletgenstande af Elfenben fra mykenisk Tid, der er fundne i Spata og Menidi[4]. Dette Spørgsmaal kan kun løses ved Betragtning af Figurernes Stil[5]. Det er slanke, tilsyneladende nøgne Kvindefigurer, meget smækre om Livet og med stærk Fremhævelse af Ryggens Svajning og Bagdelen. Skuldrene er brede, skarptkantede, Armene ligger tæt og fladt ind til Kroppen, som var Figuren bestemt til at klemmes inde i en Niche. Benene er samlede, under dem en Jærnspids, der sikkert har tjent til at fæstne Figuren til en lille Basis, maaske af Elfenben[6]. Hovedet er det mindst heldige, for stort i Forhold til Kroppen, Øjnene store og udstaaende, Ørene store og anbragte for højt. Paa Hovedet bærer de tre velbevarede Figurer en høj Polos, kranset af Datidens Yndlingsornament: Mæanderen. Haaret er langt og falder ned paa Ryggen, sirligt ordnet, dekoreret med Skraastreger, saa at et Par Fletninger i Gengivelse faar nogen Lighed med Tovornamentet paa Dipylontrefoden. Man sammenligne dem nu med den allerede nævnte Isisfigur eller med fønikiske Figurer[7], og man ser straks den iøjnefaldende Forskel i Stillingen. De attiske Figurer staar, Isis skrider fremad. Dertil kommer nu de tekniske Ejendommeligheder: at fæstne Figuren til Basis med Jærnspids og Armene til Kroppen ved lignende Jærnkramper. Denne Fremgangsmaade hænger neje sammen med hele Dipylonteknikken[1].

---

[1] Her. II, 50 ff. og 171. Se nærmere Roschers Leksikon der Mythol. Isis Side 443 og 384.

[2] Demeter und Persephone. Side 36 f.

[3] Br. og P. 127 ff. Homolle i Bull. de corr. hell. 1891, Side 441. Perrot & Chipiez VII, 142 ff. med gode Afbildninger. Perrot i Bull. de corr. hell. 1895, 273–295.

[4] Perrot & Chipiez VI, 949 f.

[5] Se navnlig de helt bevarede, den store, 24 Cm. høje, og den lille paa 10 Cm. Perrot & Chip. VII, Tavle III og fig. 25.

[6] Se Fragmentet Perrot & Chip. VII, 143, fig. 22.

[7] Perrot & Chipiez III, 409.

Stais betegnede i sin Publikation[2] Figurstilen som asiatisk. Han vil dermed antyde, at disse Figurer hører sammen med den gammelkendte Type: det nøgne Kvindeidol, der navnligt er saa overordentligt hyppigt i Øgravene, men ogsaa — om end sjældnere — er funden i Troja og i de mykeniske Skaktgrave[3]. Der er nu ikke længere Tvivl om, at denne Type ikke er oprindeligt græsk, men stammer fra Mesopotamien, hvor den kan eftervises allerede i fjerde Aartusinde før Kr.[4], som Udgravningerne i den gamle kaldæiske Stad Niffer (Nippur) har godtgjort. Over Kypern er den da naaet til den græske Verden[5]. Men i disse ældste kaldæiske og i de kypriske Eksemplarer er Gudinden ikke nøgen, men bærer et trekantet Skørt om Lænderne[6]. Ellers er iøvrigt Fremstillingen ganske den samme som senere: Frugtbarhedens Gudinde, der presser Mælk ud af Brysterne. Denne Type udvikles nu videre, og i de babyloniske Istarfigurer er Nøgenheden aabenbar, og det tidligere Lændeskørt har udviklet sig til en abnormt stor vulva eller til Skamhaarene omkring den. En god Prøve er den bekendte trojanske Blyfigur, der sandsynligvis er direkte importeret[7]. Sammen med denne yngre, nøgne Type hører Beretningen om Istars Helvedesfart, skildret i 138 Vers paa en assyrisk Lertavle fra Assurbanipals Palads, altsaa fra 8de Aarh., men efter Assyriologernes Mening stammende fra Midten af 3die Aartusinde[8]. Der fortælles her, hvorledes Istar stiger ned til Underverdenen for at finde sin Elskede, og hvorledes hun ved hver af de syv Porte maa aflægge noget af sin Klædedragt. Tilsidst gaar hun ganske nøgen ind i Underverdenen. Men da bliver hun i Følge Skæbnens Lov Underverdenens Bytte. Imidlertid standser alt Livet paa Jorden, nu da Frugtbarhedens Gudinde er borte. Indtil endelig Himlens Gud Ea faar udvirket hendes Tilbagevenden.

Furtwängler mener, at denne Myte er dannet i Tilknytning til det nøgne Idol[1]). Det minder om, hvad han et andet Sted[2]) har udtalt, at Forestillingen om Smausen i det Hinsides er opstaaet ved Betragtning af Fremstillingen paa „Totenmahlreliefs". Vi kender i hele Kunsthistorien intet Eksempel paa, at Monumentet er det oprindelige, Myten det sekundære. Mere naturligt er det at antage, at Myten, naar den faar sit plastiske Udtryk, fremstilles ved en gammelkendt Type, der kun omformes efter det nye Indholds Behov. Ganske som f. Eks. Mithrasrelifferne med Tyredrabet kun er en ringe Ændring af den ældgamle Tyrebetvingelse, er vel her den ældre Type bleven omdannet efter den nye Tro paa Istars Nøgenhed, dengang hun blev Dødens Bytte[3]). Og Omdannelsen af det tidligere Skørt til Skamhaarene om vulva tyder derpaa. Den ældre Type dør heller ikke ud. Paa en Stebeform findes baade den beklædte og den ubeklædte Gudinde[4]).

---

[1] Br. og P. 128.

[2] *Δελτίον* 1892, 9, nr. 11.

[3] Köhler i Athen. Mitt. III, 7.

[4] H. v. Fritze: Die nackte orientalische Göttin i Arch. Jahrb. XII, 199 ff.

[5] Perrot & Chip. III, 552, fig. 374—76.

[6] Jeg deler ikke v. Götzes Tvivl om den beklædte Types højere Ælde. I hvert Fald kan der kun tvistes om de kypriske Figurer, der dog er temmeligt unge Se Troja und Ilion I, 364.

[7] Arch. Anz. XIII, 125. Schliemann: Ilios fig. 233. Perrot & Chip. VI, 653. Troja und Ilion I. Beilage 44 (Side 360) nr. V.

[8] Reichel: Ueber vorhellenische Götterkulte. Wien 1897. Side 78.

Der kan ingen Tvivl være om, hvad Betydning Fortællingen om Istars Helvedesfart og Tilbagevenden til Livet har i den Sammenhæng, i hvilken den staar. Det er en Mager, der fortæller den i Anledning af et Dødsfald. Gennem Istars Eksempel vil han trøste, vil vise, man kan næsten sige fremtvinge den Dødes Tilbagevenden eller Opstandelse. Diels tænker sig, at Istarbillederne i Gravene havde samme Mening, at de var Amuletter, der skulde hjælpe til Opstandelse, i Lighed med de orfiske Guldblade med magiske Indskrifter fra Gravene ved Thurioi, der skulde føre Sjælene hurtigere til Persefone[5]). Dette er dog næppe rigtigt. Thi Istars Tilbagevenden til Jorden er og bliver en Undtagelse, der volder et frygteligt Postyr i Underverdenen ganske som Balders Udlevering fra Hel. Der var oprindeligt ikke Tale om nogen egentlig Opstandelseslære i det gamle Kaldæa. Fra Hades kom man ikke fri igen saa lidt som fra Hel og fra Jødernes Scheol[6]). Først senere har Myten kunnet anvendes som Symbol paa Opstandelsen, i Lighed med Profeten Jonas' Historie hos de ældste Kristne.

Men selv om det virkeligt forholdt sig saaledes, er det selvfølgeligt meningsløst med Reichel at anse disse Amuletters Tilstedeværelse i Øgravene for et Bevis paa, at ogsaa de mykeniske Folk har troet paa Opstandelsen. Jeg fandt en Dag i Berlinermusæets ægyptiske Afdeling i et Skab en Mængde Kvindefigurer af Træ og Porcellæn, alle tydeligt i Slægt med Istartypen. Sammen med dem og fra samme Grav laa en Krumkniv af Elfenben med Indskrift, der i Oversættelse var gengivet saaledes: „De mange Amuletter siger: Vi kommer for at beskytte Seña-eb.“ Det er den ægyptiske Forestilling om Nødvendigheden af at bevare Sjælen, hvis Legemet skulde gaa til Grunde, ved Hjælp af Billeder, der her altsaa er overført paa disse Kvindefigurer af orientalsk Typus. Enhver lægger jo det ind i en Amulet, der passer ham. Og ligesaadan turde det være ved Typens Omplantning paa mykenisk Grund. Reichel gør for at bevise sin ganske forfejlede Tronteori den rigtige Bemærkning, at disse Figurer tydeligt nok ikke staar i noget Forhold til den officielle mykeniske Kultus[1]). De findes ikke afbildede paa Gemmerne, og de er ikke fundne ret hyppigt i de monumentale Grave i Mykenai. De mest kendte, Marmoridolerne, findes især i Øgravene, altsaa i præmykenisk Tid. Men ogsaa i andet Materiale og af forskellige Typer findes de, selv nøgne Mandsfigurer af samme Skema er kendte[2]). Samtidigt maa det huskes, at der allerede tidligere har været en indenlandsk, raa Art Idoler, de violinformede flade Tingester, der er fundne i Mængde i de ældste Lag paa Hissarlik[3]), og sammen med de yngre, fra Østen paavirkede i Øgravene[4]). Uden Forbindelse altsaa med officiel Kultus, lokalt forskellige, omformede efter Behov i forskellige Typer, maa vi heller ikke vente, at de overalt har haft samme Betydning, og at man har forbundet samme Forestillinger med dem alle. Deraf ogsaa i moderne Tid de mangfoldige forskellige Udtydninger. Den mest udbredte er den af Ulrich Köhler fremsatte Anskuelse, at de er Amuletter til Beskyttelse af Gravene[5]). Men de er ogsaa fundne i Hustomter, saa det kan i hvert Fald ikke have været deres eneste Funktion[6]). Max Mayer har draget nogle Figurer frem, der lægger Hænderne paa Hovedet i den Gestus, der ellers plejer at betegne Klagen og Sorgen over den Døde. Det skulde da være Afbildninger af Klagekvinder, der medgaves den Døde, og da disse Fremstillinger alle er af Ler, af omtrent ens Type og fundne i Mykenai og Tiryns, vilde det være den lokale, mykeniske Benyttelse af Typen[1]. Dog maa det siges, at disse Figurer er beklædte og kun staar i et meget fjærnt Forhold til Istartypen. Saa det er urimeligt, naar Mayer vil udstrække sin Forklaring til alle Istaridoler. Desuden er Betegnelsen: Klagekvinder ikke engang rigtig. Den Gestus, vi iagttager hos hine raa Figurer, ser vi tydeligere udtrykt i bedre mykeniske Statuetter, af hvilke „Klagekvinden" i Berlin er den kendteste[2]. Paa mykeniske Relieffremstillinger har vi endeligt Forklaringen, idet Kvinderne her udfører denne Gestus, staaende overfor et Adyton, et Kultbillede eller et Alter[3]. Det er altsaa Adorantens Hilsen af det allerhelligste, og det er derfor ganske naturligt, at vi har Mænd i samme Stilling[4]. Denne Type overlever forøvrigt den mykeniske Tid, f. Eks. fandtes en arkaisk Kvindefigur i Massefundet paa Thera, udførende samme Gebærde. En ganske lignende derfra lægger begge Hænder paa Hovedet[5]. Dette er den virkelige Klagegestus, som vi allerede kender den fra mykeniske Fremstillinger, navnlig fra Sølvbægerfragmentet og Krigervasen[6].

---

[1]) Antike Gemmen III, 35.

[2]) Sammlung Sabouroff I, 26. Sml. v. Fritze i Athen. Mitt. XXI, 358 f.

[3]) Istar nøgen foran Helvedes Porte: Maspéro: Histoire ancienne de l'Orient I, 695.

[4]) Perrot & Chip. V, 300, fig. 209. Evans: The Hagios Onuphrios deposit. 1895. 133 fig. 136.

[5]) Diels: Ein orphischer Demeterhymnus i Festschrift für Gomperz 1 ff. De andre Enkeltheder fra en Forelæsning.

[6]) Maspéro: Histoire ancienne de l'Orient I, 693—696. Schwalli: Das Leben n. d. Tode n. d. Vorst. des alten Israels, 66 f.

---

[1]) Virkelige mykeniske Kultbilleder er fundne i Gurniá og nu nyligt i Knossos. Wides Sammenstilling med de bøotiske „Klokker“ er ganske meningsløs. Athen. Mitt. XXVI, 252 og 256 f.

[2]) Athen. Mitt. IX, Tavle VI. Wolters i Athen. Mitt. XVI, 51. Blinkenberg: Præmykeniske Oldsager 11 ff. Hub. Schmidt i Arch. Anzeiger XIII, 125 f.

[3]) Troja und Ilion I, 379 ff. Tsuntas i *'Εφημ. ἀρχ.* 1898, 193 ff.

[4]) *'Εφημ. ἀρχ.* 1898. Tavle X og XI.

[5]) Athen. Mitt. IX, 159 f.

[6]) Blinkenberg anf. St. 14.

Klagekvinder er de mykeniske Kvindeidoler da sikkert ikke, og i Grunden vilde det ogsaa være meningsløst at fylde Graven med saadanne. Hvad disse Figurer i de enkelte Tilfælde tilsigter, maatte vi have litterær Overlevering for at bestemme. Men i Almindelighed tør man nok sige, at de ikke er Gudebilleder, men levende Mennesker og træder i Stedet for Menneskeofringer, ligesom Tilfældet var med visse Statuetter: Ushebti i ægyptiske Grave[7]. Derfor har vi saavel Mandssom Kvindefigurer. Deres Funktion og dermed deres specielle Forhold til den Døde kan kun i de færreste Tilfælde, som ved Spillemandsgrupperne eller Gruppen: Moderen med Barnet[8], angives. Videre vilde vi maaske naa, hvis der forelaa bestemtere Vidnosbyrd om det bisatte Ligs Alder og Køn[1].

---

[1] Max Mayer: Mykenische Beiträge. Arch. Jahrb. VII, 196 ff.

[2] Perrot & Chip. VI, fig. 342—350. Furtwängler i Sitzungsber. der bayr Akad. Phil.-hist Kl. 1899. II. 559 f. Mariani i Mon. antichi dei Lincei VI, 171, 173, 176 fig. 5.

[3] Evans: Tree and pillar cult. Journ. of hell. stud. XXI, 170 o. a. St.

[4] Mon. antichi dei Lincei VI, 179. Annual of the British School VI, Tavle 10 nr. 5 og VII, 29 fig. 9. Arch. Anz. VII, 48.

[5] Thera II, 24, fig. 56—57.

[6] Reichel: Hom. Waffen^2 13. Furtw.-Loeschcke: Myk. Vasen Tavle XLII.

[7] Perrot & Chip. I. 149 f. Thera II. 121 ff. Evans: Creten pictographs 130 f.

[8] Athen. Mitt. IX, Tavle VI. Blinkenberg anf. St. Reichel enf. St. 81. Perrot & Chip. VI, 740. Typen stammer fra Ægypten, se Troels Lund: Livsbelysning 94 f.

Vi skal endnu omtale en enkelt Ting ved disse gamle Idoler: deres Nøgenhed. Den har naturligvis aldrig noget med Sanselighed at gøre. Naar er det, Istar lægger alle Klæder tilside? Da hun træder ind i Underverdenen. Nøgenheden er et Tegn paa Armod, paa Savn og Sorg, og karakteristisk nok er der kun et Tilfælde, i hvilket primitive Folk stiller Fordring til deres Kvinder om offentlig Blottelse, nemlig ved Sorgen og Klagen over den Døde[2]. Dog maa i Billedkunsten Nøgenheden bedømmes anderledes, især i primitiv Kunst. Her er det oftest Hensynet til Tydelighed, der gør sig gældende. Og saa er det endda et Spørgsmaal, om vore omtalte fem Figurer er mente som Fremstillinger af nøgne Kvinder. For det første er der aldrig nogen Antydning af vulva som i den ældre Type. Vigtigere er det, at en af de omtalte Figurer bar et plastisk udført Bælte om Livet[3], som Perrot vil borttorklare som en Hudfold. Hvor lidet berettiget det er, kunde han lære ved Sammenligning med et af ham selv afbildet Terrakottarelief fra Ægina[4], en Gengivelse af en Kvindefigur i det ældgamle Skema: Afrodite pressende Mælken ud af Brysterne. Denne Figur bærer et langt Skørt, der falder helt ned til Fødderne og sammenholdes foroven ved et plastisk udført, ganske lignende Bælte. Dette Relief er fundet mellem geometriske Skaar og er ogsaa i Stil beslægtet med vore Statuetter. Men det plastisk udførte Bælte kendes ogsaa fra mykeniske Statuetter og fra samtidige Figurer fra Olympia[5]. Det er da højst sandsynligt, at naar vore Figurer synes nøgne, skyldes det Kunstnerens Afmagt overfor den Opgave at skære et Klædebons Folder ud i Elfenben. Bemaling er da maaske i dette Tilfælde traadt i Stedet. Stilistisk har vore Figurer i Virkeligheden ingen Forbindelse med Istaridolerne, saa det interesserer ikke, at disse oftere er fundne i Attika[6]. Derimod hører de sammen med en hel Række Broncestatuetter paa Basis fra mykenisk Tid, af hvilke vi allerede har nævnet nogle baade Mands- og Kvindefigurer af „Klagetypen". Men ogsaa andre Fremstillinger: Krigere, Fløjteblæseren fra Kampos i Lakonien,

---

[1] Undertiden fire Idoler i en Grav. *Ἐφημ. ἀρχ.* 1898, 193.

[2] Kr. Bahnson: Gravskikke 205. Schwalli: Leben nach dem Tode bei den alten Israeliten 13 ff. Dümmler i Philolog. 53, 212 og 205. Æschylos: Choeph. 20 ff.

[3] Perrot & Chipiez VII, 144 fig. 24.

[4] Anf. St. Side 151, fig. 32.

[5] Bl. a. Arch. Anz. VII, 48. Perrot & Chipiez VI, fig. 353—355. Furtw. i Olympia IV, Tavle XV—XVI.

[6] Wolters i Athen. Mitt. XVI, 57. Skias 59, Anm. 1. Br. og P. 140.

Lammebæreren i Berlinermusæet o. s. v. hører herhen[1]. At de mykeniske Figurer i Almindelighed er overlegne og langt friere i Behandling af Haar, Muskulatur og Bevægelser, kan ikke undre. Vore Elfenbensstatuetter staar fuldt saa langt tilbage for dem som et sentromersk Arbejde for en græsk Statue fra den gode Tid[2]. Men Slægtskabet er lige saa umiskendeligt, navnlig den frigjorte Stilling paa Basis, som vi nu først forstaar. De er blot Sildefødninger af en engang frodig kunstnerisk Tradition.

Men er disse Elfenbensfigurer som de mykeniske kun Fremstillinger af almindelige Kvinder? Og betyder deres Tilstedeværelse i Graven det samme som tidligere, Erstatning for Mennesket? For at løse dette Spørgsmaal maa man gaa ud fra deres Hovedbedækning: Polos. At Polos oprindeligt var almindelig Hovedbedækning for Kvinder, ligesom vore Præstekraver stammer ned fra 16de og 17de Aarhundredes store Herrekraver, er uden Tvivl rigtigt[3]. Spørgsmaalet er kun, naar det bliver Gudindernes Særeje. Jeg tror, at Overgangen er fuldbyrdet allerede i dette Tidsrum. Vi finder den nemlig baaren af en Gudinde, fremstillet i Relief paa en beotisk Gravamfora[4]. Hvad enten denne Gudinde nu er Artemis i Færd med at føde, som Wolters vil, eller ikke, om hendes Gudindeværdighed kan der i hvert Fald ikke herske Tvivl[5]. Og disse bøotiske Reliefvaser staar sikkert den mykeniske Tid meget nær og er samtidige med den geometriske Stil. Naar de Ridder paa Grund af deres overlegne Stilsikkerhed vil rykke dem længere ned i Tiden, er dette urigtigt[6]. De er aabenbart Efterligninger af drevne Metalarbejder, og Udviklingen er i Metalteknikken paa ingen Maade jævnsides med den i Keramikken. Forbillederne maa søges i Østen, hvor det mykeniske holdt sig længere. Tydeligst mykeniske i Typus er vel nok Rytterne paa en saadan bøotisk Reliefvase[7]. Vi har dermed vor Gudinde dateret. Paa den anden Side bæres Polos aldrig af Kvinderne paa de geometriske Vaser og aldrig af de samtidige bøotiske Klokkefigurer[8]. Vi behøver da ogsaa kun at gaa ubetydeligt længere frem i Tiden for at have denne Modsætning mellem Gudinder og Kvinder, der muligt er dannet i Lilleasien, absolut sikret[1]). Saa vidt tør vi altsaa vove os, at vi kalder disse Elfenbensfigurer Gudinder. Videre kan vi naturligvis ikke komme, da Indskrift, det eneste, der kunde oplyse noget nærmere, mangler. Paa Afrodite er der ingen Grund til at tænke[2]), snarere da paa en Gudinde, der som Demeter stod i Forhold til Gravkulten, og efter hvem de Døde i Attika kaldtes *Δημήτρειοι*[3]). I hele den arkaiske Tid var det Skik at medgive ved Gravlægning saadanne Gudindebilleder[4]). Den oprindelige Tanke med Kvindebilleder i Gravene er traadt i Baggrunden, men det skarpe Brud med Skikken er alligevel paa den Vis undgaaet.

---

[1] Perrot & Chipiez VI, fig. 353 ff. Furtwängler: Sitzungsber. der Münch. Ak. 1899. II. 564 ff. Tsuntas: *Μυκῆναι* Tavle 11. Annual of the British School VI, Tavle X. Journ. of hell. stud. XXI, 125 f.

[2] Sml. især med Fragmentet: Annual of the British School VII, 89.

[3] Perrot & Chipiez VI, 745 og VII, 148. Sml. III, fig. 619.

[4] Wolters i *Ἐφημ. ἀρχ.* 1892, Tavle VIII—IX.

[5] Wolters anf. St. 221 ff. Wide i Athen. Mitt. XXVI, 253 f.

[6] Bull. de corr. hell. 1898, 439 ff.

[7] Anf. St. 462 f. og fig. 8. Sml. Olympia IV, Tavle XV, 249 o. a.

[8] Perrot & Chip. VII, 149 f.

Gennemgaaende maa det siges, at Dipylongravene er forholdsvis fattige paa „Beigaben“ af større religionshistorisk Betydning, fattigere end selv Theragravene[5]). Navnlig fattes ganske alle Blandingsvæsener, selv de ellers saa hyppige Sjælefugle, baade i plastisk Udførelse og i Maleri. Først paa de protoattiske Vaser optræder Menneskefuglen[6]). Den Nøgternhed, der er et Særkende for Dipylonstilen, præger ogsaa Tidens Gravfund.

Vi vender nu tilbage til Liget selv og betragter dets mere personlige Udstyr. Naturligvis var den Døde iført sin bedste Stads og fik sikkert flere Klædninger med i Graven. Solon indskrænkede Ligklædningernes Antal til tre[7]). Ligklædningens Betydning kender vi fra Homer; den vævedes, mens man endnu var i Live[8]), saaledes som Skik og Brug lige til vore Dage har været ogsaa her i Danmark. Men for Tøjets Vedkommende er den græske Jord karrig med Rester, ikke blot i Sammenligning med Ægypten, men ogsaa med de danske Egekister fra Broncealderen[9]). I Dipylongravene er alt forgængeligt Materiale i Reglen gaaet samme Vej som Kød og Hud og Sener. Af det legemlige Udstyr er derfor kun Smykkerne tilbage, og navnlig Kvindegravene i Eleusis byder paa udsøgte Samlinger: Fingerringe af Guld, Bronce og Jærn, Broncefibler, Guldperler og Ravperler fra Halskæder, Elfenbenshaarpile[10]).

---

[1]) Thera II, 123 f med Anm.

[2]) Br. og P. 140.

[3]) Plut: de facie in orb. lun. 28.

[4]) Furtw. i Sammlung Sabouroff II. 11 f.

[5]) Thera II, 120 ff.

[6]) Weicker: Der Seelenvogel 47, 93 ff, 145 ff og 153.

[7]) Plut. Solon 21.

[8]) Od. II, 99 ff. Helbig: Hom. Bestattgbr. 208 og 218 Lukian: *περὶ πένθους* 11.

[9]) Soph. Müller: Nord. Altert. I, 268 ff.

[10]) Skias 94, 98 Anm 1, 103 ff, 110, 111 og 114.

Rigest udstyret var Liget i den saakaldte Isisgrav[1]. Foruden de allerede nævnte ægyptiske Ting fandtes her et Par fintudførte Ørenringe af Guld, to Armbaand af Bronce, to Sølv-, tre Jærn- og fire, fem Broncefingerringe. Alene til Haaropsætningen var anvendt et Elfenbensspænde, en Bronce- og to Jærnfibler og en Krans af ægyptiske Porcellænsperler[2], til at fastholde Klædningen seks Broncefibler, af hvilke to fandtes ved højre Skulder. Om Halsen bar Damen en Kæde af runde Ravperler afvekslende med aflange ægyptiske Porcellænsperler. Naar man tager i Betragtning, at Isisgraven kun indeslutter et Lig, tør man nok stille den op mod i hvert Fald en Gennemsnitsgrav fra mykenisk Tid. Det er en overordentlig Brogethed af Smykker og Metaller, der her optræder jævnsides. Sølvet forarbejdedes — det var allerede Tilfældet i Øgravene[3] — Jærn og Bronce findes Side om Side, og selv om Jærnet nok har gjort svær Fremgang fra de seneste mykeniske Grave, er Broncen dog i absolut Overvægt ved Forfærdigelsen af Smykker. Tillige findes her som i de mykeniske Grave Ravperler fra Norden[4] og det blaa Porcellæn fra Ægypten indarbejdede i samme Smykke. Særlig Interesse knytter der sig til de nævnte Ørenringe, til hvilke der er funden Mage ogsaa i en anden Eleusisgrav[5]. De bestaar af en halvmaaneformet Guldplade, der ender i stærke Spidser til at anbringe i Øret. I Pladen er indfattet midterst en gennemsigtig, glasagtig Sten af Hjærteform og paa begge Sider i Hjørnerne smukt forarbejdede, mandelformede Ravperler. Selve Pladen er prydet med de fineste buede Mønstre i Guldgranulering. I Bøjler fra Pladens Underside hænger nydelige Guldæbler i flettede Guldkæder. Disse saa overordentligt fint udførte Arbejder minder hverken i Teknik eller i Dekoration det ringeste om andre geometriske Guldsager. Alene Granuleringen er noget ret enestaaende i dette Tidsrum. Vanskeligheden ved Granulering bestaar ikke, som Blümner mener[6], i at lodde Guldkornene til Pladen. Det gøres let ved Anbringelsen af Kornene paa et tyndt Overtræk af lys Gummi, der fjærnes ved pludselig, voldsom Opvarmning. Kornene klæber sig da urokkeligt fast. Men Vanskeligheden bestaar i selve Fremstillingen af disse smaa bitte Guldkugler af ens Størrelse. Der kræves dertil baade Taalmod og højt udviklet Teknik.

---

[1] Skias 106 f.

[2] En lignende i en anden Grav, Skias 111.

[3] Dümmler i Athen. Mitt. XI, 1 ff. Tsuntas i Ἐφημ. ἀρχ. 1898, 186 f.

[4] Ravperler i mykeniske Grave kemisk undersøgte af Otto Helms. Schliemann: Tiryns, Side 246.

[5] Skias Tavle VI, 6—7.

[6] Technologie IV, 317.

Granulerarbejder kendes fra Ægypten fra ældgammel Tid, fremdeles fra Troja og Økulturen[1]). De mangler mærkeligt nok i Smykkerne fra de mykeniske Skaktgrave, derimod synes man at have efterlignet Granuleringen, naar man beslog Haandtagene paa Dolkene med smaa, tætsiddende Guldstifter, der danner Mønstre[2]). I hvert Fald optræder Granuleringen netop her paany i de yngre, mykeniske Sværdhæfter[3]). I ungmykenisk Tid er Fremgangsmaaden igen almindelig[4]); blandt Enkomifundene findes en Guldkugle med Granulering, en lignende kendes fra britisk Musæum[5]). Senere lever Teknikken videre i Jonien og naaede til højeste Fuldkommenhed i Etrurien[6]). Efter al Sandsynlighed er da disse eleusinske Guldørenringe indførte, saa meget mere som ogsaa Kuglerne i Guldkæderne erindrer om Produkter af sen mykenisk Teknik[7]). Ogsaa Mønstrene — Rundbuer, kædede sammen — minder om mykenisk, men langtfra om geometrisk Ornamentik. Guldplader med Granulering er tidligere fundne i Eleusis og publicerede af Philios[8]), men Fundomstændighederne giver her intet Holdepunkt for Datering. Mens et enkelt Stykke (*a*) staar vore Ørenringe temmeligt nær og viser omtrent samme Mønstre, nærmer de andre sig tydeligt den geometriske Stil og ser, at dømme efter deres Dekoration, fuldstændigt ud som indenlandske Efterligninger. Derpaa tyder ogsaa den gennemgaaende elendige Udførelse af disse Plader. En af dem er dekoreret med et „bøotisk Skjold", og dette Ornament genfindes paa en protoattisk Vase, hvor Granulering ligefrem er antydet ved Punktering[9]). Efterligningen er især tydelig ved de to Punkter i Indsnittet[10]). Vore Ørenringes Fremmedartethed og Overlegenhed er da uomstridelig.

Mens vi i Eleusis ligesom i de bøotiske Grave har Guld- og Broncesmykker af forskellig Art og indførte, kostbare Guldarbejder ved Siden af indenlandske Sager[1], er de atheniske Grave mærkeligt fattige paa Smykker. I de 19 omtalte Dipylongrave fandtes saa godt som intet Smykke, ikke engang Fibler[2]. At disse sidste kunde forsvinde, maa vel have sin Grund i, at de gennemgaaende har været af Jærn, der let opløser sig[3]. Rigest udstyret af alle endnu kendte atheniske Dipylongrave var den af Hirschfeld beskrevne[4]. I den fandtes et Broncelaag og et Stykke af en Broncering, en Sølvfibel og to Guldringe. Ogsaa en Broncefibel af samme simple Form som de i Eleusis fundne er kendt fra denne Grav, men de sikre Fibler fra Dipylongravene er ellers ikke mange[5]. Kun en Slags Smykker forekommer hyppigt i de atheniske Grave, og det er Diademer af Guld[6].

---

[1]) Troja und Ilion I 359 og 370. Evans: Cretan pictographs 109, fig. 94.

[2]) Sml. den lignende Fremgangsmaade i nordisk Jærnalder. Soph. Müller: Die Tierornamentik im Norden. Hamburg 1881, 20 ff.

[3]) Tsuntas i *Ἐφημ. ἀρχ.* 1897, 121 ff. Sammesteds Striden om de troiske Guldsmykkers Ælde, som vi ikke vil gaa ind paa her

[4]) *Ἐφημ. ἀρχ.* 1889, Tavle VII, 7.

[5]) Murray: Excavations in Cyprus. London 1900. Side 18, fig. 35.

[6]) Prøver i Berlin og Boston. Perrot & Chip. III, 829, fig. 591. Fröhner: Collection Hoffmano nr. 193. Revue arch. 1863, Tavle 10.

[7]) Exc. in Cyprus Tavle XIV, 23 Sml. Perrot & Chip. VII. 240 ff.

[8]) *Ἐφημ. ἀρχ.* 1885, Tavle IX, 3–4.

[9]) Boehlau: Frühattische Vasen, Arch. Jahrb. II, 54

[10]) Se Reichel: Homerische Waffen^2 7, Anm. 1. Sml. dog en Vase fra Argolis, Wide: Geom. Vasen 25 fig. 44.

Disse Diademer deles naturligt i to Slags, de smalle, lange Guldbaand med rent geometriske Ornamenter og de bredere, der er dekorerede med indpressede Reliefbilleder. Af de første fandtes der en Prøve i Grav I, men lignende Baand findes i Athens og Berlins Musæer o. a. St.[7]. De brede med Fremstillinger af Dyr eller Dyrekampe o. l. er allerede kendte fra Udgravningerne i 1871, og tre er beskrevne af Hirschfeld[8]. Senere er der fundet og offentliggjort flere, de bekendteste er vel nok de ofte afbildede i København (Prinsens Palæ)[9]. I 1891 fandtes ved Dipylon to, i Grav V og Grav XII[10]. Om disse Diademers Billeder og Teknik skal der senere blive talt, her skal kun omtales deres Anvendelse. Br. og P. antager, at de smalle har været anvendte ved Haaropsætningen, til at holde Haaret sammen ved Baghovedet, og at de følgeligt gik fra Øre til Øre. En Afbildning paa den kun lidt yngre Netosamfora synes at gøre denne Antagelse berettiget[11]. Mærkeligt nok er derimod de brede Diademer altid fundne tæt under Hagen, en enkelt Gang endog med den hule Side udad[12]. Wolters har deraf draget meget interessante

---

[1] Wolters i *Ἐφημ. ἀρχ.* 1892, 219 og 236 ff og Tavle XI og XII.

[2] Br. og P. 147.

[3] Sml. Thera II, 301.

[4] Annali 1872, 136.

[5] Arch. Zeit. 1885, 139. 1884, 105 f og Tavle IX, 3. Athen. Mitt. XII, 14. Zeitschrift für Ethnologie 1889, 221, fig. 31–34.

[6] Annali 1872, 136 og 154. Br. og P. 101, 109 f, 126 f, 140 og 147.

[7] Afb. Arch. Zeit. 1884, Tavle IX, 4.

[8] Annali 1872, 136 og 154 f.

[9] Arch. Zeit. 1884, Tavle IX, 1 og 2. Perrot & Chip. VII, 247, fig. 115.

[10] Br. og P. 109 og 126. Det ene ogsaa afb. Perrot & Chipiez VII, 246, fig. 113.

[11] Antike Denkmäler I, Tavle 57.

[12] Br. og P 109.

Slutninger, idet han som Parallel anfører to Vasehilleder fra den senere Tid, der viser Liget udstillet paa Baaren[1]. Den Dødes Hoved er her ganske tydeligt omsluttet af Baand, der holder Underkæben oppe, og et Guldbaand uden Dekoration af Vasehilledernes Type er fundet i en Grav ved Athen. Ogsaa i mykenisk Tid har det været Skik at holde den Dødes Mund lukket ved Baand, i det mindste fandt Stais i et mykenisk Gravkammer i Attika en Blytraad lagt fast om Ligets Hage, og lignende Blytraad er oftere fundet i Gravene[2]. Paa samme Maade har nu disse Dipylonguldbaand været anvendte, idet de var anbragte fra Tinding til Tinding og sammenholdte ved Baand af simplere Materiale i Haaret. Ved første Blik studser man over, at der til dette Øjemed er anvendt Blytraad i de mykeniske, Guldbaand i de senere Grave. Det synes at være paa Trods af al Udvikling. Men man maa huske paa, at disse Guldbaand særligt spillede en Rolle ved Prothesis. Paa den har man naturligt lagt al Vægt, efter at Gravudstyret og den fortsatte Gravkultus var kommen i Forfald. Ved denne Akt har Liget skullet ses og beundres, og det var de Efterlevendes Pligt at sørge for dets ydre Værdighed. Disse Guldbaand om Ligets Hage er da de eneste Smykker, der senere følger den Døde i Graven, mens den sunde Fornuft vægrer sig mod at slænge Kostbarheder til ingen Nytte ned til de Døde. En lignende Sparsommelighed gør sig gældende i de fleste samtidige Nekropoler, kun de bøotiske og sydrussiske bevarer noget af den gamle mykeniske Herlighed[3]. Mens de senere Guldbaand tydeligt nok er forfærdigede specielt til at bruges, som Afbildningerne hos Wolters viser, kan man ingenlunde antage det samme for Dipylondiademernes Vedkommende. De brede som de smalle Baand har kunnet anvendes i Livet selv ved Haaropsætningen eller ligefrem som Pandesmykker i Lighed med de langt prægtigere mykeniske[4]. Men mange af dem synes ligefrem at være Strimler, skaarne ud af gamle Guldbeslag. Dog dette kan vi først bedømme efter nøjere Betragtning af deres Teknik[5].

Af Smaating er endnu at nævne nogle mindre Arbejder af Ben med indskaarne Mønstre, fundne i Grav XI og XIII[6], lange Lister til Beslag, en Skive med Roset, en Stjærne, en primitivt udskaaret Delfin, en Dipylonfugl, et Skjold af den saakaldte bøotiske Form, der ogsaa er den mest hyppige paa Vasebilleder. De var savede ud i Ben, der vel er benyttet i Mangel af det finere og dyrere Elfenben, og kunde dels befæstes med Stifter, af hvilke der fandtes Prever[1], dels limes paa et Underlag. De store var sikkert Beslag[2], de smaa kunde anvendes som Besætning paa Bælter eller Klædningsstykker ligesom de allerede omtalte Guldblade fra Eleusis[3]. Naar Brückner og Pernice antager, at de har hørt til Smykkeskrin, maa man vel spørge, hvor Smykkerne da er blevne af. Jeg tror, at vi her har Rester fra Klædeskister for os. Rimeligvis har man jo dog, naar man medgav den Døde flere Klædninger, nedlagt disse i et Skrin. De lange Lister stammer da formodentligt fra Skrinet selv, de smaa Rosetter o. l. fra dets Indhold. Andre Beslag af Jærn, ligeledes Stifter og Søm, der er fundne i disse og andre Grave, kunde stamme dels fra de medgivne Vaaben, navnlig Skjoldene, dels fra Bjælkeloftet over Graven[4].

---

[1] Athen. Mitt. XXI, 367 ff. Sml. Monuments Piot I, Tavle VII.

[2] *Ἐφημ. ἀρχ.* 1895, 208.

[3] Thera II, 112 f. Br. og P. 146 f.

[4] Schliemann: Mykenai 215 og 285. Perrot & Chipiez VI, fig. 538—39.

[5] Vil komme i den tyske Udgaves anden Del.

[6] Br. og P. 120 ff og 130 f.

Af stor Betydning er det, at der i flere af de atheniske Grave er fundet Vaaben af forskellig Art. Desværre er det samme ikke Tilfældet i Eleusis, en Statistik paa dette Omraade vilde ellers være af uvurderligt Værd. Jærnknive er ganske vist fundne i Gravene baade af Philios og Skias, ligesaa en enkelt Kniv i Isisgraven af Obsidian[5]. De ser dog ikke ud som virkelige Vaaben, snarere som Køkkenknive og svarer altsaa ikke til de Dolke, hvormed Kvinderne i Danmark i Broncealderen nedlagdes i Kisten[6]. Lignende Knive er ogsaa fundne i atheniske Grave[7]. Naturligvis er der intet til Hinder for, at nogle af dem kan være Vaaben. Korte Dolke hører ogsaa efter Vasebillederne med til en Krigers Udrustning[8]. Ellers har Philios og Skias kun fundet hver en Lansespids, og i intet af de to Tilfælde er det sikkert, om de har hørt til en Gravs Udstyr, og to Fragmenter af Lanserør, alt af Jærn[9].

I Athen derimod findes Mændene ofte begravede med et helt Vaabenudstyr som i de mykeniske Skakt- og Kuppelgrave. Det gælder allerede, efter hvad der er meddelt mig, de ældre Akropolisgrave. Og her kan man virkeligt tale om Udvikling, idet de Vaaben, der her fandtes

---

[1] Br. og P. 121.

[2] Lignende Beslag, men af Elfenben, i Kuppelgravene i Menidi og Spata. Das Kuppelgrab v. Menidi Tavle VI, 15. Bull. de corr. hell. II, 207 og Tavle XIII, 1.

[3] *Ἐφημ. ἀρχ.* 1885, Tavle IX, 3—4.

[4] Athen. Mitt XIII, 298. Br. og P. 124.

[5] Philios 181 og Skias 107 og 114, Anm. 1.

[6] Sophus Müller: Nord. Altert. I, 277.

[7] Athen. Mitt. XIII, 298, fig. 3—4.

[8] Pernice i Athen. Mitt. XVII, 221. Se navnlig de store Gravamforer.

[9] Skias 89, 94 og 98 Anm. 1.

— det var især Lansespidser — alle var af Bronce og kun et, et Sværd, af Jærn. Noget nærmere om disse Vaaben ved jeg desværre ikke. Men alene dette er Vidnesbyrd nok om disse Graves høje Ælde. Den ældste Jærnkniv, vi kender, er funden i den af Philios aabnede, sentmykeniske Grav i Eleusis[1]. I Assarliknekropolen i Karien er alle Vaabnene allerede af Jærn. Efter de faa Spor at dømme var jo det samme Tilfældet i Eleusisgravene, mens Kampen mellem Bronce og Jærn var i fuld Gang for Smykkernes og Fiblernes Vedkommende. Vi formodede, at disse sidste i de atheniske Dipylongrave for største Delen havde været af Jærn. Thi selv de langt modstandskraftigere Vaaben af Jærn i Athenergravene var oftest slemt ødelagte. I Dipylongrav IV[2] fandtes et 23 Cm. langt Stykke af et Jærnsværd højt oppe ved Ligets venstre Side. Formodentligt har det været hængt om Mandens Skulder i en Sværdrem[3]. Ogsaa i Grav XVII fandtes Rester af et Jærnsværd[4]. Rigere udstyret var Grav V. I denne fandtes Resterne af to Lanser, nemlig Rørene, *αὐλοί*, i hvilke Træskaftet blev sat fast[5]. Spidserne selv var forsvundne under den Forstyrrelse, som Anlæget af Grav VI paa tværs af den anden havde foraarsaget. Men Lansespidser af Jærn er tidligere fundne i atheniske Dipylongrave og, som Dümmler rigtigt har set, altid parvis[6]. En velrustet Kriger har ogsaa i Livet baaret to Spyd, som Vasebillederne viser[7], og dette stemmer med de homeriske Heltes sædvanlige Bevæbning i Kampscenerne[8]. Om en Stump Broncerør i samme Grav har noget med Lanser eller overhovedet Vaaben at gøre, er det umuligt at sige. Vigtigere er Fundet af en Dolk, hvis Greb er ret vel bevaret med ophøjet Rand og Huller til Befæstelse af Træhaandtaget, ganske som Grebet paa en sentmykenisk Dolk[9]. Endelig er i samme Grav fundet Fragmenter af et Jærnsværd, der maa have haft en Længde af ca. 70 Cm. Dipylonsværdene bestaar ligesom Assarliksværdene af en svær, tveægget Klinge med et Jærngreb til Indføjning i et Træhaandtag[1]. Men mens Sværdene i Assarlikgravene mere primitivt ender i en Jærnspids, er Haandtagene paa Dipylonsværdene[2] udferte i Omrids, der dog naturligvis har skullet indføjes i et Træhaandtag, som Stifthullerne viser[3]. Denne Indretning af Grebet er ret almindelig ogsaa ved mykeniske Sværd[4]. Fragmenter baade af Træhaandtag og Træskede er fundne ved dette Sværd i Grav V. Det var kun de tarveligere mykeniske Sværd, der havde Træhaandtag og Træskeder. Ellers var Grebet af Metal eller Elfenben, ofte med kostbar Indlægning, og Skederne af det tynde, lette Lærred[5]. Fra de mykeniske adskiller Dipylonsværdene sig tillige ved at være Sabler, Huggerter, mens hine er Stiksværd, Rapirer. Dette er naturligt, da Sværdene i Grækenland lige saa vel som i Ægypten udvikler sig af Dolkene[6]. I de mykeniske Skaktgrave findes kun Dolke. Udviklingen fra Stiksværd til Huggert synes dog allerede i Færd med at foregaa i den mykeniske Tid, i det mindste kendes to Huggerter, og intet berettiger til at antage deres Import fra Norden. Tværtimod — Hugsværdene synes lige saa vel som Jærnet at have været kendt længst i Østen, at demme efter Fundene ved Assarlik og paa Kypern[7]. Og de mykeniske Klinger bevarer endnu i den dekorerede Midte Mindelser om den ophejede Midtrand fra Rapirernes Tid. Desuden kunde selv Dipylonsværdene udmærket anvendes til Stik, som vi ser paa Vasebillederne, selv om de naturligvis i Reglen anvendtes som Huggerter[8]. Omvendt kunde Mykenæerne vel ogsaa anvende deres Sværd til for Eksempel at spalte Modstanderens Hjælm ved et Hug, saaledes som det skildres os i Iliaden[9] Man ter derfor ikke benytte denne Veksel i Sværdets Form og Brug til Bevis paa nye Folkestammers Indtrængen i Hellas, heller ikke kan man antage, at disse Jærnhuggerter særligt skaffede Dorerne

---

[1] Philios 191.

[2] Br. og P. 107 ff.

[3] Se den korte Bærerem paa Afbildningen i Athen. Mitt. XVII, 220.

[4] Br. og P. 132 f.

[5] Sml. Helbig: Hom. Epos^2 340.

[6] Athen. Mitt. XIII, 297 f.

[7] Reichel: Hom. Waffen^2 48. Perrot & Chipiez VII, fig. 58, 63, 65, 66, 67, 98.

[8] Il. III, 18 (sml. dog 338). VI, 104, X, 76, XI, 43, XII, 298, 464, XIII, 241 o. s. v.

[9] Undset: Die ältesten Schwertformen. Zeitschrift für Ethnologie 1890, 10 fig. 13.

---

[1] Helbig: Die Nekropole von Assarlik 241.

[2] Der kendes ialt tre: et i København, et i Louvre og et i Athen foruden dette fra Grav V.

[3] Undset anf. St. 2 fig. 1. Athen. Mitt. XIII, 297, fig. 2. Perrot & Chip. VII, 257, fig. 134. Sml. Soph. Müller: Nord. Altert. I, 215.

[4] Undset anf. St. 10, fig. 12—13.

[5] Schliemann: Mykenai 253 og 326.

[6] v. Bissing: Ein thebanischer Grabfund des neuen Reichs. Berlin 1900. Tavle II—III (læg Mærke ogsaa til den smukke Skede af Læder). Tsuntas i *'Εφημ ἀρχ*. 1897, 104 ff. Soph. Müller: Nord. Altert. I, 244. Köhler i Athen. Mitt. VII, 241 ff og Tavle VIII. Undset anf. St. 5.

[7] Afb. Furtw.-Loeschcke: Myk. Vasen Tavle D fig. 11 og 13. Undset anf. St. 2 f.

[8] Perrot & Chipiez VII, fig. 66 og 67. Athen. Mitt. XXVI, Tavle V.

[9] Il. XX, 175 f. Sml. Robert: Studien zur Ilias Berlin 1901, 68.

Sejren[1]). Tværtimod vil Stikvaaben i Længden vise sig overlegne. Men paa den anden Side er det af Interesse at se, hvorledes Modsætningen mellem Stik- og Hugvaaben netop i denne Tid kommer op, en Modsætning, der den Dag i Dag er af folkepsykologisk Interesse, idet den for Eksempel sætter Skel mellem romanske og germanske Folk. Romaneren stikker — med Rapirer i Dueller, med Dolk og Stilet i Slagsmaal, Germaneren slaar — med „Schläger“ ved Mensurer, med Knipler i Haandgemæng.

Der er ved tidligere Udgravninger af Dipylongrave ogsaa fundet andre Metalredskaber, navnlig Økser af Jærn. Dümmler afbilder to Økseblade[2]), det ene meget plumpt, rektangulært, med bred Tap foroven til at indføje i Træskaftet, det andet mere elegant, gennemboret og skarpt paa begge Sider og mærkeligt nok saaledes, at Æggen paa den ene Side gaar parallel med Skaftet, den anden Æg paa tværs deraf. Den første Økse synes med det brede Blad at svare til den homeriske *σκέπαρνον*, der anvendtes til at glatte Træ o. l. I det mindste ligner den de Økser, der paa ægyptiske Monumenter anvendes saaledes[3]). Den anden, mere boldbare og *ἀμφοτέρωθεν ἀκαχμένος*, er da den homeriske *πέλεκυς*, der brugtes til haardt Arbejde, Træbugst o. s. v. Men ogsaa ved Jagt og Krig har Øksen — selvfølgeligt denne sidste Form — fundet Anvendelse, som Vasebillederne viser[4]).

Nogen fuldstændig Udrustning leverer Dipylongravene ikke. Hjælme og Skjolde mangler, sikkert fordi de var af letforgængeligt Materiale som Skind og Træ. En Dipylonrustning lærer vi bedre at kende gennem Vasebillederne. Men vi kan gennem Dipylongravene — fra Akropolisgravene over Eleusis tilbage til Athen igen — forfølge Jærnets Fremtrængen i Vaaben og Smykker. Det er af dobbelt Interesse: først som Baggrund for de homeriske Digte, hvor en lignende Udvikling viser sig[5]), dernæst som det sikreste Holdepunkt — om ikke til Datering, saa dog til Bestemmelse af de tre attiske Nekropolers indbyrdes Rækkefølge. I Bogens næste Afsnit skal vi se, at denne Udvikling falder sammen med Vasernes.

Man mindes ved den atheniske Vaabenbegravelse Thukydids Ord om, at alle i gammel Tid bar Vaaben for Usikkerhedens Skyld[1]. Dog var det at lade sig begrave med sine Vaaben sikkert kun de fornemme Herrers Forret, saaledes som i Litauen langt ned i nyere Tid[2]. I Øgravene findes sjældent Vaaben[3], det samme gælder de senere Grave paa Øerne, saaledes de geometriske paa Thera, de joniske Grave paa Samos, de siciliske Grave o. s. v.[4]. Ogsaa i Attika fattes Vaaben i Gravudstyret, saa ofte vi kommer i Berøring med Folkets brede Lag som i Aphidna og i Thorikos. Nu forstaar vi ogsaa, hvorfor de mangler i Dipylongravene i Eleusis. At de findes i Athen i Dipylontiden, tyder paa, at denne By, som ogsaa alle andre Spor viser, har været Hovedstaden og Sædet for den mykeniske Ridderstand, hvis Traditioner endnu holder sig. I Følge Lusieris Brev var der jo endog nedlagt Vaaben i de store Dipylonkar sammen med de brændte Knogler[5]. Betydningen af Vaabenbegravelsen lader sig særligt tydeligt eftervise under en anden Form i Attika, nemlig i de smaa Terrakottaefterligninger af Skjolde, der er fundne i Mængde i Dromos til Kuppelgraven i Menidi[6]. Lignende Skjolde kendes ogsaa andetstedsfra, f. Eks. fra bøotiske Grave, og et Eksemplar er fundet i et dybtliggende Lag i Eleusis sammen med korinthiske Vaser, der vel ved et Tilfælde var kommen helt ned i præhistoriske Omgivelser[7]. At Vaabnene brændtes sammen med den Døde, kendes fra to Steder hos Homer, nemlig Andromaches Beretning om sin Faders Jordefærd og Elpenors Bøn til Odysseus[8]. Jærnvaaben nedlagte ved Ligurnerne fandtes i den af Paton aabnede Assarlik-Nekropol, der jo sikkert ogsaa indeslutter Resterne af „store Herrer“[9]. I Jonien træffer vi et Eksempel paa Vaabenbegravelse saa sent som i fjerde Aarhundrede ved en af Blisnilzagravene[10]. I Athen forsvinder den med Dipylongravene og synes allerede dér i Aftagen, er i hvert Fald ingenlunde gennemført[11].

---

[1] Dümmler i Athen. Mitt. XIII, 300.

[2] Athen. Mitt. XIII, 298, fig. 6 og 7.

[3] Helbig: Hom. Epos^2 118.

[4] Athen. Mitt. XXVI, Tavle V. Perrot & Chipiez VII, fig. 98. v. Bissing anf. St. Tavle III, 1 (ægyptisk Stridsøkse fra en Kongegrav).

[5] Helbig: Hom. Epos^2 329 ff.

III—IV. Vi kan med Skias godt tage de to sidste Gravformer under ét; Brandgrave og Urnebisættelser. Man kunde vente, at de undertiden stod i en virkelig Forbindelse, saaledes at Liget var brændt i

---

[1] Thuk. I, 5.
[2] Aage Meyer: Et Folk, der vaagner. Side 51.
[3] Tsuntas: Ἐφημ. ἀρχ. 1898, 189 ff.
[4] Thera II, 119. Boehlau: Nekropolen 162 f. Orsi i Monum. dei Lincei I, 777.
[5] se ovenfor Side 26.
[6] Wolters i Arch. Jahrb. XIV, 118 ff.
[7] Skias 69.
[8] Il. VI, 414 ff og Od. XI, 66 ff og XII, 8 ff.
[9] Journ of hell. studies VIII, 64 ff.
[10] Helbig: Hom. Bestattungsgebr. 245.
[11] Br. og P. 147 og 189.

Brandgraven, Knoglerne derefter opsamlede og hisatte i et Kar. Det synes dog kun i et Tilfælde at være sket, og i Almindelighed kan man paastaa, at det ikke har været saa, derom vidner noksom de talrige Menneskeknogler i Brandgravene[1]). Brændingen har nemlig ikke været saa radikal i de geometriske Grave, hvilket sikkert kommer af, at Gravene ved deres Lidenhed var ganske upraktiske som Brandpladser, idet Lufttilførselen vanskeliggjordes. Kun meget faa af Brandgravene var stenklædte. I det hele taget var disse Grave naturligvis i Reglen de fattigste, ogsaa i Henseende til Gravudstyr. Temmeligt hyppigt fandtes kun smaa primitive, enhankede Kander af monokrom Teknik. De har sandsynligvis indeholdt den Væske, hvormed man slukkede Ilden, hvad enten denne nu var Vin eller Olje. Til samme Brug kan den langt elegantere Vinkande have tjent, der fandtes i en Brandgrav eller snarere nær Halsen af en Askeurne[2]). Det stemmer baade med homerisk Gravskik[3]) og med senere Fund. I en af Brandgravene — Grav Z — ved Velanideza var en sort Lerkande det eneste Stykke Keramik, der fandtes i Asken, og ligesaa fandtes i Gravhøjen ved Marathon flere Lekythoi mellem Knokkelresterne[4]).

Ved Udgravningerne i 1891 fandtes ved Dipylon ingen Brandgrav fra vor Periode, og Hirschfeldts omtalte Brandgrav er for usikker. I 1898 er der som sagt fundet Brandgrave paa Akropolis fra ældre Dipylontid, men bestemte Efterretninger savnes endnu. Derimod er de i 1891 paa Kerameikoskirkegaarden aabnede Brandgrave fra den senere Tid ikke faa, 45 ialt fra sjette til fjerde Aarhundrede[5]), og de store Højgrave fra Vurva og Velanideza viser, hvor almindelig denne Begravelsesmaade var i Attika i syvende og sjette Aarhundrede[6]). I disse yngre Brandgrave er temmeligt hyppigt ethvert Spor af Knogler forsvundet, kun Asken ligger tilbage, undertiden i et Lag af 20 Cm. Tykkelse[7]). Attika er i denne Periode meget fremmelig med Hensyn til Brandgrave, og selve Brændingen er lige saa radikal som f. Eks. paa Thera[8]). Ofte brændte man nu Ligene paa særlige, aabne Brandpladser[9]).

---

[1]) Skias 112 ff.

[2]) Skias 79 og 113.

[3]) Il. XXIII, 250 og XXIV, 791.

[4]) *Δελτίον* 1890, 22. Helbig: Hom. Bestattungsgebr. 266. Athen. Mitt. XVIII, 50 ff.

[5]) Br. og P. 78 og 157 f.

[6]) Stais i *Δελτίον* 1890, 105—112 og 16—23. Athen. Mitt. XV, 318—329. Helbig anf. St. 262—266.

[7]) Br. og P. 158.

[8]) Thera II, 83 f.

[9]) Br. og P. 158 f.

I Askeurnerne fandtes i Reglen kun Benene af det brændte Lig, som man omhyggeligt sondrede, saaledes som Achilleus forlanger det med Hensyn til Patroklos' Ben. Kun en enkelt Gang fandt man forkullede Offerrester sammen med Benene[1]). Senere var man i saa Henseende langt mindre nøjeseende; i de attiske Ostotheker ligger Menneske- og Dyreknogler mellem hverandre[2]). Selve Gravgodset, der undertiden er paafaldende rigeligt[3]), nedlagdes omkring Urnen uden at have været i Berøring med Ilden. Dette er af stor religionshistorisk Interesse og viser, at Ligbrændingstanken endnu ikke er trængt igennem med den Konsekvens, som de homeriske Digte og den senere Litteratur — navnlig den bekendte Historie med Melissa[4]) — aabenbarer. Det var altsaa ikke nødvendigt, at Gravgodset gennemgik samme Proces som Liget. Denne Forestilling, den logiske Følge af Ligbrændingen, har brugt Tid om at trænge igennem. Paa Thera, hvor Ligbrændingen dog er gennemført, er Gravgodset selv snart forbrændt, snart uden Spor af Forbrænding[5]). Denne samme Udvikling kan vi konstatere endnu tydeligere i Norden. I Brandgravene i Broncealderen er Gravgodset altid urørt af Ilden. Men i Sagaerne tales der om Ligbrændinger, ved hvilke Kostbarheder dynges paa Baalet, og i Ynglingesaga siges det, at enhver i Valhal skal besidde, hvad der lægges paa hans Baal[6]). Denne Modsætning forklarer tillige, at der har været en Overgangstid, i hvilken man dels fortsatte med Offergaver til den Døde, dels af Raadvildhed og vel i Følelsen af det ulogiske i denne Akt helt ophørte dermed. Saa forstaar vi de mange Dipylongrave i Eleusis, der er helt uden Udstyr. Først den nye Tanke, som vi møder hos Homer og i Ynglingesaga, giver paany Gravgodset Værd og Betydning.

Gravudstyret er, som sagt, ofte ikke helt ringe i Brandgravene fra vor Periode. Saaledes var en Urne i Eleusis omgivet af den allerede beskrevne, større Trefod[7]), seks Kar, en Lerkugle og en Bronceten, altsaa et virkeligt stateligt og mangesidigt Udstyr. Med Bronceurnen i Dipylongrav III var nedlagt en stor Amfora, der laa paa Siden, tre Skaale og en Kande. Urnerne selv var i Eleusis i Almindelighed af Ler, dog aldrig som Ligkarrene tarvelige Forraadskar, men i Reglen statelige

---

[1]) Skias 113.

[2]) Br. og P. 166.

[3]) Skias 114. Br. og P. 104 ff.

[4]) Her. V, 92.

[5]) Thera II, 126. Pfuhl i Athen. Mitt. XXVIII, 280 f.

[6]) Soph. Müller: Nord. Altert. I, 363 f og 416 f.

[7]) Skias Tavle IV, 3 og Side 114.

Amforer med smuk geometrisk Tegning[1]). De stod altid oprejste, med Foden i Jorden, undertiden var de omgivne af en Stenhob, naar de ikke var anbragte i stenklædte Grave. Gravhullet var i Reglen lille, ofte kun en Meter langt. Amforerne lukkedes foroven med en lille, halvkugleformet Skaal, der passede neje til Halsen. Denne Skaal var i de færreste Tilfælde af Ler, hyppigst af Bronce, og saadanne Bronceskaale til Urner er ogsaa fundne af Philios[2]). I en enkelt saadan Skaal sad en lille monokrom, enhanket Krukke (λάγυνος), i en anden fandtes tydelige Askerester, hvilket vidner om, at man har foranstaltet Brandoffer til den Dedes Ære, efter at han var bisat. Disse smaa Skaale i Urnens Hals ger med andre Ord Tjeneste som ἐσχάραι og muligger en fortsat Gravkultus, saa meget mere som disse Urnegrave ikke er dybere end Urnens Højde, nemlig ca. 50 Cm.[3]), og, selv om de er stensatte, i Reglen ikke er dækkede foroven af Stenplader. Man maa da tænke sig Toppen af Karret ragende frem, muligvis omgivet af en lille Grube som den, der senere omgav de store Gravvaser paa Dipylonkirkegaarden. Samme Betydning har den lignende Indretning ved Ligkarrene vel haft, naar de som allerede omtalt ofte har en Skaal siddende i Halsen i Stedet for Laag og altid er anbragte i meget ringe Dybde under Overfladen, som allerede Philios bemærkede[4]). Ogsaa i de geometriske Brandgrave paa Thera, hvor Gravurnerne var store Amforer, der dels var gravede et lille Stykke ned og omgivne med en Stensætning, dels var samlede i Familiebegravelser i Klippehuler og altsaa stadigt tilgængelige, var Mundingen ofte dækket af en fastsiddende Skaal[5]). Ligesaa er i Norditaliens Pozzograve Gravurnerne fundne med en Skaal i Halsen[6]). Dog er der i intet af disse Tilfælde konstateret noget nærmere. Mere aabenbart er det ved nogle Askeurner, tarvelige Pithoi, som jeg saa i Musæet i Eretria. Her sad nemlig i Mundingen mægtige Broncekar, der ofte havde samme Størrelse som Pithos selv og vel daarligt kan forklares som andet end Offeraltre. Jeg tror, at denne Indretning har spillet en stor Rolle og forklarer de senere Dipylongraves Form med Hulrum og Gravvase. Det laa nær, naar man havde to Slags Indretninger til fortsat Gravkult: 1) en Kande staaende paa Graven, 2) ved Pithosbegravelse og Urnehisættelse en Skaal i den store Gravvases Munding, der var synlig over Jorden, da at sammensmelte hegge Former, saaledes at man over Graven anbragte en stor Vase med en lignende Skaal i Halsen. Vi skal senere se en Række Kar, som jeg antager for Overgangsformer, og som forklarer Udviklingen. Foreløbigt skal jeg som Parallel blot anføre, at der over Gravene ved Abusir ofte fandtes smaa Miniaturkar med Skaale som Laag til Modtagelse af Libationer.

---

[1]) Prøver Skias Tavle III, 4, 5 og 7. Paa Thera var det derimod undertiden primitive Forraadskar, Pithoi, og selv de elegantere Amforer bevarer i Formen Mindet herom. Arch. Anz. XII, 78 ff. Wide: Geom. Vasen. Side 3. Thera II, 91.

[2]) Philios 178.

[3]) Sml. Skias 113 og Talangivelserne Tavle III til 4, 5 og 7.

[4]) Philios 174.

[5]) Thera II, 91 f.

[6]) Boehlau: Zur Ornamentik der Villanovaperiode Side 94. Festschrift der XXVI Versammlung der deutschen Anthrop. Gesellschaft. Cassel 1895.

Men denne Indretning viser, hvorledes den fortsatte Gravkult stadigt vedvarer trods Ligbrændingen[1]. Derfor ser vi ogsaa, at man i det eneste Tilfælde i Eleusis, hvor de brændte Knogler var nedlagte i en halvrund Bronceurne, og hvor altsaa hin Art ἐσχάρα var umulig, over Graven selv havde indrettet et kunstigt Hulrum ved et dobbelt Lag af Stenplader og paa denne Maade skaffet sig en Offergrube[2]. Ligeledes er jo en af de store Gravvaser fra Kerameikos funden over den eneste Urnegrav, Grav III[3]. Der er allerede talt om Offergruberne ved Brandgravene i Vurva, Velanideza og Marathon. Et stensat Hulrum som det i Eleusis er fundet over en af Vurvagravene[4].

Endnu skal det siges, at i Stedet for Amforer er der i Eleusis nu og da anvendt Hydrier til Urner, saaledes i de af Philios konstaterede Tilfælde[5]. Dette stemmer mærkværdigt med de senere Kerameikosgrave, hvor ogsaa Amforer, sjældnere Hydrier, sjældnest Bronceurner er anvendte som Askebeholdere[6]. Den eneste i Eleusis fundne Bronceurne var, som tydelige Spor endnu viser, indhyllet i et Klæde eller et Overtræk af Linned, hvad der stemmer fortræffeligt med Homers Beskrivelse[7]. I en Bronceurne i en senere Kerameikosgrav var det Benene, der var indhyllede i Overtrækket[8]. Foruden Bronceurnen i Grav III kender vi sikkert en Bronceurne til fra Dipylongravene i Athen, nemlig den omtalte, der stod paa Trefoden, og den ved Grav XV fundne hører vel nok til samme Tid[9]. Det er sikkert et saadant Bækken — af Guld eller

---

[1] Sml. Petrons Satirer cap. 65.
[2] Skias 114.
[3] Br. og P. 92 f. og 104 ff.
[4] Athen. Mitt. XV, 319.
[5] Philios 178, Anm. 2 og 179.
[6] Br. og P. 159 f.
[7] Il. XXIII, 253 ff. Sml. Thera II, 89.
[8] Br. og P. 160.
[9] Br. og P. 132 og 415.

Bronce — som Homer betegner som φιάλη, og saaledes har ogsaa Skoliasterne opfattet det[1]). De er halvkugleformede og har hvælvet Laag.

Ligesom ved Karbegravelsen er der ogsaa en eneste Gang i Eleusis fundet Knogler af to Personer, en Voksen og et Barn, i en Gravurne[2]).

Bisættelsen i Urne, der er langt mere pietetsfuld end Opbrænding i Graven selv, er mærkeligt nok i Eleusis kun anvendt i nederste, en eneste Gang i midterste Gravlag[3]), mens den derimod i den yngre Dipylonnekropol i Athen er den eneste Form for Ligbrænding. Jeg kan ikke forklare Forholdet anderledes end som Paavirkning fra mykenisk Gravlægning med dens Hensynsfuldhed og Samfølelse med de Døde. Netop i det underste Lag af geometriske Grave i Eleusis er jo ogsaa de rigest udstyrede Grave fundne. Og Urnebisættelsen bød — foruden sin Soberhed og omhyggelige Sondring af Benene — tillige paa den store Fordel, at den, som vi har set, tillod den fortsatte Gravkultus, idet Gravurnens Top var det synlige Midtpunkt for Samkvemmet mellem levende og døde.

Vi skal nu gaa over til at behandle nogle Spørgsmaal vedrørende den ældste attiske Begravelse, der staar i nøjeste Forbindelse med de geometriske Grave, og som vi maaske med vort nuværende Kendskab til den gamle Tids Gravskikke kan bringe Løsningen lidt nærmere. Først skal vi forsøge at kigge bag Kulisserne, om vi kunde faa lidt at vide om de Forberedelser, der gik forud for Gravlægningen. I saa Henseende er vi i Dipylontiden langt heldigere stillede end i den mykeniske Periode, saa heldigt som vi overhovedet kan være uden litterær Overlevering. De store, allerede ofte omtalte, monumentale Gravvaser fra Athens Dipylongrave giver os nemlig ikke sjældent en tydelig Fremstilling af Prothesis og Klagen over den Døde[4]).

I Følge disse Afbildninger falder Klagen i to Afdelinger. I den første ser vi den Døde hvile paa en Løjbænk, baaren af fire solide Støtter. Paa et tærnet Tæppe ligger Liget udstrakt. Det synes i Reglen ubeklædt ligesom de det omgivende Personer, kun i ganske enkelte, særligt tydelige Tilfælde vil man opdage, at det er indhyllet i et langt Ligklæde. Ligesaa vil Sammenligningen med en samtidig, bøotisk Prothesisscene godtgøre, at ogsaa de andre Agerende er paaklædte[1]. Den Dødes Hoved hviler i en Fremstilling tydeligt paa en meget høj Hovedpude. Omkring Dødslejet staar og sidder nu den sørgende Familie, lægger Grene eller Kranse ned ved Lejets Hoved- og Fodende eller løfter begge Armene op og lægger Hænderne paa Hovedet. Hvad denne sidste Gestus fremstiller, ses tydeligst i den omtalte bøotiske Klagescene[2]. De Klagende — navnlig Kvinderne — retter Slag mod Hoved og Ansigt og river Haaret af. Det er Grundbetydningen af Ordet *τίλλεσθαι*: der hos Homer bruges i den afsvækkede Betydning: sørge, vi her har illustreret[3]. Eller det er en Illustration til Lukians Skildring af de vilde, voldsomme Scener ved Dødslejet med Lemlæstelse og Slag, hvis Afskaffelse ellers er knyttet til Solons Navn, men som naturligvis alligevel har holdt sig hele Oldtiden igennem[4]. Først paa Baggrund af disse Scener kan vi tilfulde skatte den milde, fine Vemod paa de joniske og attiske Gravrelieffer, hvor Sorgens Gestus er en stille, tankefuld Lænen af Haand mod Kind. Fremstillingerne i disse Dipylonbilleder lader forøvrigt intet tilbage at ønske hverken i Liv eller Tydelighed. Man ser Moderen komme med Barnet ved Haanden og føre det til den Døde, eller man ser en Kvinde sidde med et Barn paa Skødet og udføre den klagende Gestus, mens Barnet er fuldkommen uberørt[5]. Under Lejet sidder de Sørgende, eller de har kastet sig ned paa Knæ foran den Døde.

---

[1]) Il. XXIII, 243 og 253. Helbig: Hom. Bestatt. 226. Thera II, 89 f.

[2]) *Πρακτικά* 1898, 87.

[3]) Skias 78. *Πρακτικά* 1898, 87.

[4]) Bedst samlede i Perrot & Chipiez VII, 57, 59, 159, 173. Desuden Monum. del Inst. IX, Tavle 39—40. Annali 1872, 142 nr. 41. Rayet-Collignon: Céramique, Tavle I. Br. og P. 101 ff. Wide: Geom. Vasen 38—42.

Disse Scener, der, uden at ellers Lokaliteten er bestemt angivet, dog efter alt at dømme foregaar i Hjemmet, fortsættes nu mærkeligt nok ogsaa paa Ligvognen, der er saa rummelig, at den har Plads baade til Dødslejet og til den sørgende Slægt. Udstillingen af den Døde, liggende paa Baaren, var ogsaa senere i Brug, selv da Sarkofager anvendtes,[6] og forekommer endnu ved græske Folkebegravelser[7]. Men Prothesis for alt Folkets Øjne former sig her til en helt dramatisk Opførelse — Lukian betegner jo ogsaa hele Dødsklagen som et Drama[8] — og det er ikke med Urette, at man har sammenlignet med Thespiskærren[1]. Det offentlige Præg, Sorgen har i disse Fremstillinger, er kendt ogsaa hos andre halvciviliserede Folk[2]. Oprindeligt skyldes det Troen paa, at den Døde selv nærværende kan nyde godt af Skuespillet, efterhaanden bliver det mere og mere Parsdenummer, iscenesat for Omgivelsernes Skyld[3]. Det samme er Tilfældet med de Væddekampe, der afholdes efter Begravelsen, saaledes som vi ogsaa kender det hos Homer[4]. Til dem mener man, at de lange Vognrækker efter Ligtoget eller i Bæltet derunder paa Dipylonvaserne hentyder.

---

[1] Br. og P. 102. Perrot & Chipiez VII, 57 og 215.

[2] Sml. ogsaa det kendte mykeniske Fragment af et Sølvbæger, bedst afbildet Reichel: Hom. Waffen^{2} 13.

[3] Il. XXIV, 711. Sml. dog Il. XI, 393.

[4] Lukian: *περὶ πένθους* 12. Plut. Solon 21. Sml. Choephorerne 20 ff. og Vasebilleder, Emmanuel: La danse Grécque. Paris 1896, 269 ff.

[5] Perrot & Chipiez VII, 178 fig. 60.

[6] Rohde: Psyche I, 226, Anm. 2 og 3.

[7] Wachsmnth anf. Værk 120.

[8] Anf. St. 13.

Selvfølgeligt har det ikke været uartikulerede Hyl og Klager, der har lydt ved denne Lejlighed. De opmarscherende Rækker, der følger efter Ligvognen, hele Sceneriet paa denne lader én tænke paa taktfast Sang, med Spørgsmaal og Klager fra de nærmeste, Svar og Trøst fra Folket, Koret. Saadan lyder jo ogsaa Threnoi, Klagesangene hos Homer, med Enkeltsang og Kor ved Hektors Baare[5]. Desværre har vi ingen egentlige Threnoi bevarede fra den gamle Tid, maaske fordi Solon forbød dem[6]. Grunden til Solons Forbud maa sikkert søges i den vilde Ekstase, i hvilken de Syngende blev hensatte. Saadanne voldsomme Improvisationer synges endnu i Grækenland ved Dødslejet[7]. Et Moment, der særligt bidrog og endnu bidrager til at bringe Deltagerne i Affekt, var, at de samtidigt tænkte paa deres egne Døde. Vi kender dette allerede fra Iliaden, hvor Kvinderne tilsyneladende sørger over Patroklos, men i Virkeligheden tænker paa deres private Sorger[8]. Som en Fortsættelse af Solons Forbud mod Threnoi følger da ogsaa: *καὶ τὸ κωκύειν ἄλλον ἐν ταφαῖς ἑτέρων ἀφεῖλεν.*[9] Lukian gengiver Klagen over den Døde saaledes:[10] „Kæreste Barn! Du er gaaet bort og er død for mig, er revet bort før Tiden, ladende mig ulykkelige ene tilbage, og det uden at have avlet Børn, uden at have gjort Felttog eller dyrket din Jord, og før du naaede Alderdommen. Aldrig skal du mere solde og elske, Barn, eller svire ved Drikkelagene med dine Jævnaldrende". Trods det øjensynligt overdrevne og parodiske er der sikkert en god Del Sandhed i denne Gengivelse. Ved Henvisning til alle de Goder, den Døde havde her paa Jord, vil man forsone ham, idet man fremhæver, at det var ham vel undt alt sammen, og at man ikke har ønsket ham bort for selv at bemægtige sig det. Saa er man mere tryg for den Dødes Nid og tør haabe, at han bliver i Graven. Hvor helt anderledes klinger ikke Dødssangene ved Hektors Lig. Der prises den Dødes Tapperhed og ædle Egenskaber, der tales om Savnet, der bliver tilbage, Andromache klager over, at hun ikke har kunnet lukke den Dødes Øjne og modtage hans sidste Ord for at leve videre med dem i sorgfuld Erindring. Og dog er der — trods det meget rent moderne i Klagen — selv her noget tilbage af den samme Stræben efter at forsone den Døde, nemlig i Lovprisningen af hans Tapperhed. Saaledes synger ogsaa den karibiske Indianer ved en falden Krigers Baare:[1]) „Du var saa tapper, saa gavmild. Du har dræbt saa mange Fjender, udmærket dig i saa mange Kampe o. s. v." Var det derimod en almindelig Dødelig, lød Klagen omtrent som Grækerens hos Lukian: „Ak, hvorfor er du død? Du ejede saa meget Mandiokka, saa mange gode Batater og Ananas! Du var elsket af din Slægt o. s. v."

---

[1] Br. og P. 102. *ἐκφορά* foregaar jo, som allerede Navnet viser, ellers ikke til Vogns. Se Annali 1872, 167.

[2] Kr. Bahnson: Gravskikke 201 ff.

[3] Lukian anf. St. 15.

[4] Rohde: Psyche I, 19. Il. XXIII 262 ff.

[5] Il. XXIV, 720 ff.

[6] Plut. Solon 21.

[7] Wachsmuth: Anf. Værk 110. *Πολίτης: Μελετή ἐπὶ τοῦ βίου τῶν Νεωτέρων Ἑλλήνων* 342 ff.

[8] Il. XIX, 301. Sml. 338.

[9] En morsom Illustration til dette findes paa en attisk Lekythos af den strænge Stil, offentliggjort ved Murray i Journ. of hell. stud. XV, 192 f. og Tavle VII.

[10] Anf. St. 13.

Indholdet i disse Klagesange kan holde sig længe uforandret. Saaledes gaar det til, at Litaueren endnu den Dag i Dag synger ved den Dødes Kiste:[2])

„Ak lille Broder, ak lille Fader!
Ak for alle onde Skader!
Rigt du havde Hvedebrød,
sig, hvorfor er du da død?"

Flere Paralleler kunde endnu nævnes[3]). Men en saa slaaende Lighed i Opfattelse og Skikke hos de forskelligste Folk viser, at Folklorismen i det mindste her, hvor det gælder Forholdet til de Døde, bygger paa fast Grund, og at vi har Ret til at søge Analogier ogsaa for det uskrevne paa dette mere end paa alle andre Omraader af det religiøse Liv.

Fremstillingen af Dødsklage og Begravelse forekommer i den senere Tid ofte paa Prothesisvaserne og Gravlekythoi, der ogsaa ved deres

---

[1]) Kr. Bahnson anf. St. 203.

[2]) Aage Meyer: Et Folk, der vaagner. Side 86.

[3]) For Ægypten: Her. II, 85 og Erman: Aegypten und aeg. Leben 434. For Grækenland en Mirologi hos Thumb: Nengriechische Volkssprache Side 134. For Assyrien Her. I, 198.

Plads ovenpaa Graven reber sig som Arvtagere efter de store Dipylonvaser[1]). Hvad Formen angaar, maa man ganske vist bestemt sondre Lekythoi fra Prothesisvaser. Lekythos er en Flaske, en Vin- eller Oljeflaske, der i ældre Tider indeholdt den Vædske, hvormed Ligbaalet slukkedes, og derfor knustes eller slængtes ned mellem Ligresterne[2]). Først da Gravvasen har mistet sit Præg som ἐσχάρα og er bleven rent Monument, kan det Omslag foregaa, i Følge hvilket man undertiden benytter en større Lekythos i dens Sted. Og Lekythos modtager da efterhaanden, jo mere den kommer i Brug paa denne Maade, Paavirkninger baade i Form og Dekoration fra de egentlige Gravvaser[3]).

Prothesisvasen er derimod den direkte Descendent af Dipylontidens Gravamfora baade ved Form og Billeder[4]). Brückner vil ikke se denne Forbindelse, men stiller den sammen med de store, smukke „Hydrier", der er fundne i fire af Dipylongravene[5]). Han mener nemlig, at disse Kar, der fandtes tomme, skønt de var omhyggeligt tillukkede med Laag, indeholdt Badevandet til den Døde og saaledes over Prothesisvaserne kan bringes i Forbindelse med de af Wolters opdagede Lutroforer, der stod paa de Ugiftes Grave. Hypothesen klinger ret sandsynlig, og Udviklingen vilde omtrent være lig den, som Gravlekythoi har gennemgaaet. Wolters har da ogsaa senere tiltraadt den og har — samtidigt med at han fra Litteraturen hentede Beviser for, at man bragte de Døde λοῦτρα baade ved Begravelsen og senere hen — paavist Badekar fra Dromos til Kuppelgraven i Menidi[6]), i hvilke man sagtens bragte Heroerne et Bad. Men hvorledes ser disse af Wolters anførte Badekar ud? Det er brede, mer eller mindre dybe Kedler, med to smaa Hanke paa Siderne og — hvad der er det vigtigste — med en Tud, saa man efter Toilettet let kunde slaa Vandet ud. Han sammenligner dem rigtigt med de nuværende græske Døbefonter, der ogsaa har saadan en Tud. Dette er Formen for det almindelige græske Vaskebækken, kun mangler undertiden Tuden. Vi har Prøver nok, af Sten f. Eks. fra Asklepios' Tempel i Epidauros[7]), endnu hyppigere af Ler, og deres Brug er sikret ved Afbildninger paa Vaserne[1]). I Reglen er Bækkenet anbragt paa et højt, gennemboret Fodstykke, undertiden ligefrem sammensvejset dermed, hvorved det faar Lighed med en Kedel paa sin Trefod. Det gælder især om et af de alleræ1dste kendte Stykker af denne Art, der tilhører Slutningen af Dipylontiden[2]). Det er denne Forbindelse, Ussing rigtigt har kaldet *χύτρα* paa sin *χυτρόπους*, olla cum lasano[3]), og at Badevandet varmedes paa denne Maade, ved vi fra Hesiod. Hos Homer sker det paa en *λοετροχόος τρίπους*[4]). Foruden det omtalte kendes der fra Dipylontiden ogsaa andre Vaskebækkener af denne Art[5]), og af lidt senere Stil er de to mest karakteristiske en Kumme i Berliner-Musæet og en ungattisk saakaldt Krater fra Theben[6]). Men allerede i mykenisk Tid findes lignende Kar[7]). Skikken at nedsætte Badekummer i Gravene er altsaa ældgammel, og man kan godt antage, at enkelte af de kendte flade Skaale paa høj Fod fra de bøotisk-geometriske Grave har haft samme Bestemmelse og indeholdt Badevand[8]). Ligesaa sikker er den Skik senere at bringe et Bad paa Graven. Fremgangsmaaden i alle Enkeltheder — først Vandofret, saa Udgydelsen af Myrrha til at salve og pomadisere sig — er beskrevet af Athenaios[9]). Men disse flade Bækkener har ikke det ringeste at gøre med de af Brückner som Lutroforer betegnede Kander. Thi Kander er de, trods deres Størrelse, og baade Stais og Sam Wide har Ret, naar de betegner dem saaledes[10]). Det er store Kander snart med svær, snart med meget tynd Hals, og Hanken er undertiden for Holdbarhedens Skyld yderligere befæstet med Stivere. Sam Wide afbilder adskillige Eksemplarer foruden de af Brückner nævnede og beskrevne[11]). Mærkeligt ved Kanderne med bred Hals er Laaget, der næsten altid er smykket med en fastsiddende, ganske lille Skaal eller Kande. I et enkelt Tilfælde er Laaget selv formet som en omvendt

---

[1]) Wolters: Rothfigurige Lutrophoros. Athen. Mitt. XVI, 371 ff.

[2]) Se ovenfor Side 83 Gravene ved Velanideza og Marathon. Fremdeles Wolters anf. St. 377, 387 Anm. 1, 391 og 393.

[3]) Pottier: Étude sur les lécythes blancs attiques. Paris 1883. Især Side 11 ff.

[4]) Monumenti III, Tavle IX og VIII, Tavle IV—V. Conze i Annali 1864, 183—199 og Tavle O. P.

[5]) Br. og P. 143 ff.

[6]) Arch. Jahrb. XIV. 128 ff.

[7]) Blinkenberg i Athen. Mitt. XXIII, 15.

---

[1]) Gerhard: Auserl. Vasenb. Tavle 241, 4; 272, 5; 277, 1; 285—286 o. a. St.

[2]) Athen. Mitt. XVII, Tavle X.

[3]) Ussing: De nominibus vasorum 90 f.

[4]) Wolters anf. St. 130. Hesiod: *Ἔργα κτλ.* Vers 748.

[5]) Wolters anf. St. 129, Anm. 25. Det ene afbildet Sam Wide: Geometrische Vasen aus Griechenland 51. fig. 92. En Prøve ogsaa i København.

[6]) Arch. Zeit. 1882, Tavle X. Arch. Jahrb. II, Tavle IV.

[7]) Myk. Vasen Tavle XVIII, 128. Sikkert fra en Grav er Badekarret fra Assarlik. Journ. of hell. stud. VIII, 69 fig. 4.

[8]) Prøver i Arch. Jahrb. III, 334 ff.

[9]) IX, 409 f.

[10]) *Δελτίον* 1892, 10 nr. 15 og Wide: Geom. Vasen 42 ff.

[11]) Wide: Geom. Vasen fig. 71, 73, 74, 76, 77, 85—87.

Skaal med den gennembrudte Fod i Vejret[1]). Men denne Skaal eller Kande i Halsen bør lede os paa Spor angaaende disse Kars Oprindelse. Man betragte da paany de store Askeurner i Eleusis, der i de allerfleste Tilfælde havde en Skaal siddende fast i Halsen, man huske, at det samme forekom ved Ligkarrene, hvor det dog var mindre gennemført. Og i denne Skaal sad igen undertiden en lille les Kande. Vi formaaede at konstatere, at denne Skaal som ἐσχάρα havde spillet en Rolle ved Gravkultens Fortsættelse. Og nu er Laaget og den lille Kande i det hule Laag især i en Kande fra Kerameikos saa tydeligt lig Indretningen i Eleusisurnerne, at al Tvivl om Paavirkning og Slægtskab maa være udelukket[2]). Vi vender os derefter til den 35 Cm. høje Kande, der stod paa Stenpladerne over Isisgraven. Skias mener, at der ogsaa over den velforsynede Grav α stod en Kande, 27½ Cm. høj; i hvert Fald fandtes den staaende højere end de andre Kar, og Graven var uden Dække[3]). En lignende Usikkerhed føler han overfor en Amfora i øverste Gravlag, fundet ved Ligets Fod. Denne Grav var ogsaa ubedækket, og Amforaens Hals var komplet forsvunden, ikke engang Skaarene var at se. Kanderne paa Dipylonkirkegaarden har en Hejde, der varierer fra 27 til 79 Cm. Gennemsnittet er omtrent 55 Cm. De er i Reglen fundne henne ved Ligets Fod og — hvad der er det vigtigste — i Grave, i hvilke de store Gravamforer mangler[4]). Selv er de ogsaa dekorativt ældre end Gravvaserne, som næste Afsnit vil vise. De er alle rent geometrisk ornamenterede, og i det følgende skal vi nærmere undersøge, hvorledes ogsaa de store Gravvaser først efterhaanden gaar over fra geometrisk Dekoration til figurlige Fremstillinger[5]). Jeg tror, at vi i disse Kander har den Overgangsform, frembragt ved Krydsning af Kanderne og Gravurnerne med Laag, jeg ovenfor antydede. De synes ganske vist at have staaet nede i Graven selv, og Randen til Bræddeloftet ligger oftest højere end deres Munding[6]). Men flere Spor viser dog hen til, at den fortsatte Gravkult har knyttet sig til dem, hvorledes man saa end har baaret sig ad, om man har ladet en Aabning i Gravloftet staa, eller om Kanderne har staaet oven paa Gravloftet og først senere ved dets Sammenstyrtning er kommet ned i Graven[1]). Ved en saadan Kandes Midte laa der nemlig en Knokkel, to andre fandtes midt i Graven, 50—60 Cm. over Liget[2]). Ogsaa for disse Knogler maa jo en af de to Forklaringer anvendes. Og i en ganske lignende hej Kande i Grav XV sad der en Tyreknokkel i Halsen[3]). Ellers har det naturligvis i Reglen været flydende Varer, man ofrede her som i de store Gravvaser; derfor er det rimeligt, at de oftest fandtes tomme. Hulheden i Foden har de ikke. Den antager først de store Gravvaser, vel i Tilslutning til de murede eller stensatte Hulaltre over Gravene. Den Omstændighed, at Skaalen eller Kanden er fast forbundet med Laaget — hvad der jo i Virkeligheden er ganske meningsløst — tyder paa gamle, ubrydelige Traditioner og bekræfter vor Antagelse. Med den plastisk paasatte Fugl og den hele forfinet-skrøbelige Indretning har disse Kander i hvert Fald ikke kunnet anvendes i det praktiske Liv. De er rene Kultvaser, der forsvinder med de store Gravamforers Opkomst. I Grav V findes endnu en saadan Kande, skønt en mægtig Amforahank tyder paa Vasemonument over Graven[4]). Men Bruddet sker jo aldrig brat. Enkelthederne i Udviklingen vil blive tydeligere i næste Afsnit.

---

[1]) fig. 75.

[2]) Wide anf. St. fig. 74 a. Endnu i en ungattisk Amfora i Berlin sad en rigtig lille Kande klemt fast i Halsen. Sml. Arch. Anz. VII, 100 nr. 4.

[3]) Skias 88 Anm. 1.

[4]) Br. og P. 112, 127, 128, 131.

[5]) Sml. forelebigt Wide: Geom. Vasen fig. 70 med Br. og P. 92 fig. 4 og Wide fig. 69 o. s. v.

[6]) Alene Kanden i Grav XIV var høj nok, og den er da ogsaa sikkert funden i Graven. Br. og P. 131.

Lige saa lidt Hold er der i Brückners Sammenstilling af disse Kander med de senere Prothesisvaser. Prothesisvaserne er næsten altid Amforer, og Undtagelserne herfra er ret sjældne[5]). Og disse Undtagelser — som f. Eks. Analotoskanden[6]) — forklares let, nu da vi kender Kandernes Betydning for Dipylongravene. Der hersker heller ikke i den senere Dipylontid nogen stræng Regelmæssighed i Formen. Saaledes har vi f. Eks. Kraterformen meget ofte anvendt ved saadanne Vasemonumenter[7]). Og den anden Prøve, Brückner nævner af nærstaaende Prothesisvaser, er en Amfora i Berlinermusæet[8]) og har ikke andet tilfælles med de omtalte Kander end den plastisk udførte Slange[9]). I Form derimod er den som overhovedet alle Protbesisvaser tydeligt afhængig af Dipylontidens Gravamforer, kun er Prothesisvaserne efter Tidens Smag naturligvis slankere. Forbindelsen aabenbarer sig især gennem Billedrækkerne, idet der hyppigt paa Prothesisvaser fremstilles Ligtog og Dødsklage. Mere og mere træder deres Betydning som Monumenter i Forgrunden. Ganske vist er endnu de fleste gennemborede i Foden[1], men for andres Vedkommende er det ikke Tilfældet. Og enkelte — som Netosamforaen — er kun dekorerede paa en Side og bestemte til at virke monumentalt forfra ligesom en bøotisk Gravamfora af geometrisk Stil[2].

---

[1]) Som et Stykke af en Gravvase. Br. og P. 111.

[2]) Br. og P. 127.

[3]) Br. og P. 132 og 143.

[4]) Br. og P. 111. Wide: Geom. Vasen fig. 73.

[5]) Wolters i Athen. Mitt. XVI, 377 f.

[6]) Arch. Jahrb. II, Tavle IV.

[7]) Monum. del Inst. IX, Tavle 39—40 o. a.

[8]) Arch. Anz. VII, 100, nr. 4.

[9]) Slanger findes paa Hanken af Dipylonamforerne, Wide: Geom. Vasen fig. 57 og 61, og paa Randen af den ungattiske Krater, Athen. Mitt. XVII, Tavle X, 1. De er med andre Ord Fællesgods.

Spørgsmaalet om Lutroforerne ligger egentligt udenfor denne Opgaves Ramme. Men i det mindste en Antydning skal forsøges. Mens i ældre Tid sepulkrale Fremstillinger er i Overvægt, træder paa de rødfigurede Gravvaser mere og mere Bryllupsscenerne op[3]. At Dansekoret paa Analotoskanden skulde have noget med Bryllup at gøre, er der aldeles ingen Grund til at antage, saa hyppige som saadanne Fremstillinger er især i senere Dipylon- og i ungattisk Stil. Paa de rødfigurede Vaser er Brylluppet derimod sikkert nok og den hyppigste Fremstilling, selv om de gamle sepulkrale Scener ogsaa da holder sig. Men paa denne Tid er Monumentvasen ved at komme i Forfald. Man havde jo det langt varigere Marmor til Stele og Relieffremstillinger. Vi har allerede set, hvorledes Pithos blev ved at spille en Rolle som Ligkar for Børn langt ned i Tiden[4]. Netop ved Børn og Unge er Traditionen stærkest, fordi det er de Gamle, der bereder dem Graven, og fordi deres Død gør mere Indtryk og derved kalder meget af det dybeste og ældste i Følelseslivet frem. Selv Dødsklagen var jo ogsaa stærkest ved en Ynglings Baare, derfor vælger Lukian med velberaad Hu et saadant Eksempel[5]. Og i vore Dages Hellas anvendes alle de ældgamle Skikke — Sange om den Dødes Skønhed og Mod, Libationer af Vin ved Graven — kun ved unge Mænds og Kvinders Død. Det er paa denne Maade, at Monumentvasen med den gennemborede Fod har holdt sig paa unge Mænds og Kvinders Grave baade i femte og fjerde Aarhundrede[6]. Hvorledes den saa blev sat i Forbindelse med Brylluppet, kan vi nok forstaa, om vi end ikke i Enkelthederne kan forfølge det. Det at dø før Brylluppet ansaas af Grækerne for en særlig stor Ulykke, som vi allerede har set i Dødsklagen hos Lukian, og som bl. a. ogsaa et Epigram af Sappho vidner om[1]. Ulykken bestaar naturligvis i Mangelen paa Afkom til fortsat Gravkult. Det, der nu sker, er at Gravvasen, hvis Udvikling fra Hulalter til Monument vi har fulgt, fra Monument bliver til Symbol, saa dens Tilstedeværelse paa Graven er Bevis nok for, at den Mand eller Kvinde, der hviler dér, er død ugift[2]. Er vi naaet saa vidt, forstaar vi ogsaa, at dette Symbol bringes i Forbindelse med et andet, Brudebadet, der hentes i smukke, slanke Amforer, saaledes som Vasebilleder fremstiller[3]. Tanken heri har Wolters rigtigt udtrykt, naar han siger, at man vilde vise den Døde den Kærlighedstjeneste, som man ikke naaede at vise i Livet. Det er den samme Tanke, der gør sig gældende i vore Dage, naar man i visse Egne af Grækenland klæder den døde unge Pige paa som Brud. Ligesom Hulheden i Foden nu sikkert kun bibeholdes for at give Vasen Fasthed gennem en Opstander, der hindrer den i at blæse omkuld, saaledes er ogsaa i Folkets Forestillinger det sidste Minde om Gravvasens oprindelige Betydning udslukt. Hvorvidt disse hule Vaser har spillet nogen Rolle ved Udformningen af Danaidesagnet, saaledes som Rohde mener[4], maa staa hen.

---

[1] Athen. Mitt. XVI, 378 ff.

[2] Wolters i *Ἐφημ. ἀρχ.* 1892, 220.

[3] Wolters i Athen. Mitt. XVI, 384. Collignon i Monuments Piot. I, 49—60 med Tavle V—VII. Furtwängler i Sammlung Sabouroff I, Teksten til Tavle 58—59.

[4] Se ovenfor Side 49 f.

[5] *περὶ πένθους* 13.

[6] Milchhoefer: Gemalte Grabstelen, Athen. Mitt. V, 176 f.

Det turde nu være Tid at sige et Par Ord om en antik Beskrivelse af den ældre attiske Begravelse, som har voldet meget Hovedbrud. I den pseudoplatoniske Minos[5] hedder det: *ὥσπερ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς οἶσθα . . . οἵοις νόμοις ἐχρώμεθα πρὸ τοῦ περὶ τοὺς ἀποθανόντας, ἱερειά τε προσφάττοντες πρὸ τῆς ἐκφορᾶς τοῦ νεκροῦ καὶ ἐγχυτριστρίας μεταπεμπόμενοι* . . . Det først omtalte at slagte Offerdyr før den egentlige Ligbegængelse forstaar vi uden videre gennem de omtalte Fund af Tyreknogler. Men hvem er de: *ἐγχυτρίστριαι*, som man lod sende Bud efter?

---

[1] Bergk.: Poetae lyrici Graeci III. Sappho fr. 119 (IV Udg.). Sml. Rohde: Psyche I, Anhang 3 og Her. I, 38.

[2] Demosthenes: Talen mod Leochares 18 og 30. Harpokration v. *λουτροφόροι*.

[3] Wolters: Athen. Mitt. XVI 381, 386 og 399. Brudebadet spiller endnu i det moderne Grækenland en Rolle. Det staar i det gamle Hellas i Forbindelse med Dyrkningen af Flodguderne. I Skamandros badede de troiske Piger før Brylluppet, og lignende Skikke fandtes andetsteds. Vandet til Badet i Athen skulde tages fra Kilden Kallirhoe. Gardner: Ancient Athens. London 1902. Side 18 f. Thuk. II, 15.

[4] Rohde: Psyche I, Anhang 3.

[5] 315 C.

Ordet findes i Etymologicum Magnum p. 313, 41 og forklares der som: *αἵ τὰς χοὰς τοῖς τετελευτηκόσιν ἐπιφέρουσαι. ἔλεγον δὲ καὶ τὸ βλάψαι καταχυτρίσαι ὡς Ἀριστοφάνης*[1]. *ἐγχυτριστρίας δὲ λέγει καὶ ὅσαι τοὺς ἐναγεῖς καθαίρουσιν, αἷμα ἐπιχέουσαι ἱερείου· καὶ τὰς θρηνητρίας· ἔτι γε μὴν καὶ τὰς μαίας τὰς ἐκτιθείσας ἐν χύτραις τὰ βρέφη.* Som man ser, drejer Fortolkningen sig om to Punkter. Dels var *ἐγχ.* Kvinder, der spillede en Rolle ved Begravelsen, idet de udgød Drikkeoffer, slagtede Offerdyr eller sang Klagesange. Sin Viden herom synes Forfatteren at have dels gennem mundtlig Tradition, dels gennem etymologisk Udtydning, og dermed stemmer den store Usikkerhed, han øjensynligt føler paa dette Punkt. For det andet Punkts Vedkommende er han langt sikrere, nemlig at man saaledes benævnede de Ammer, der paatog sig at udsætte Børn, thi her har han litterære Kilder. Saaledes siger Aristofanes i „Frøerne“ Vers 1220: *χειμῶνος ὄντος ἐξέθεσαν ἐν ὀστράκι,* hvortil Skoliasten forklarende tilføjer: *ἐπεὶ ἐν χύτραις ἐξετίθεσαν τὰ παιδία, διὸ καὶ χυτρίζειν ἔλεγον.* Og i Anledning af, at Aristofanes i „Hvepsene“ 289 bruger Ordet *ἐγχυτρίζειν*, siger Skoliasten, at det betyder at dræbe, og i Vatikanerhaandskriftet er tilføjet Paralleler paa denne Sprogbrug fra Sofokles (Priamos), Æschylos (Laios) og Ferekrates.

Men hele denne Side af Sagen spiller for os en mindre Rolle.

Vigtigere er det at prøve de forskellige Forklaringer af disse Kvinders Betydning ved Ligbegængelsen for saa maaske at træffe vort Valg. Den første Fortolkning, at de skulde være *χοηφόροι*, er antaget og godkendt af mange ældre Filologer, bl. a. ogsaa af Winckelmann (Fortalen til Monumenta inedita). Men Boeckh nedlægger med Rette Indsigelse af rent sproglige Grunde[2]. Og dog er det denne samme Forklaring, der gaar igen i Brückners Udtalelser om dette Spørgsmaal. Han siger nemlig[3]: Zu den Geschäften, welche nach dem Gewährsmann des Scholiasten zu Plato und des Etymologicum Magnum den zum Leichenbegängnisse angenommenen *ἐγχ.* zufielen, wird es wohl auch gehört haben, die schweren Lutrophoren ans Grab zu tragen. Vi har allerede set, hvor liden Sandsynlighed disse Lutroforer har for sig. Men selv om de store Kander var Lutroforer, saa vilde det dog være lige galt. Perrot & Chipiez, mindre forsigtige end deres tyske Hjemmelsmand, oversætter uforknyt Ordet ved: répandeuses[4] og røber saaledes, at de sætter det i Forbindelse med *ἐγχέω*, den gamle haabløse Etymologi fra Etymologicum Magnum.

---

[1] fragm. 626. Dind.

[2] In Platonis Minoem. Halle 1836, Side 67.

[3] Br. og P. 148.

[4] VII, 58, Anm. 1.

Ordet er afledet af *χύτρα*, og *χύτρα* betyder først og fremmest Gryde, Kogekar, i hvilket man selvfølgeligt ogsaa kan koge Vand[1]. En Lutrofor eller Hydria kunde man aldrig betegne saaledes, derimod vel et Forraadskar for Madvarer. Saadanne *χύτραι* stillede man paa Sjælefesten, Anthesteriernes Trediedag, *οἱ χύτροι*, ud til Ære for Hermes, men i Virkeligheden for de Dødes Skyld[2], og Chytra-Festen sondres netop tydeligt fra Hydroforfesten. Ligesaa bar ved Indvielsen af Gudernes Statuer prægtigt klædte Kvinder *χύτραι* med kogte Bælgfrugter, samme Indhold som i Hermeschytrierne, omkring og bragte Guderne Takofre deraf[3]. I saa Tilfælde var *χύτρα* naturligvis ikke en tarvelig Gryde, men et stort og smukt Kar, saaledes som Platon beskriver det[4]. Men vilde man kunne kalde disse Kvinder for *ἐγχυτρίστριαι*? Jeg tvivler, thi hvorledes saa forklare Forstavelsen *ἐν*?

For at gaa videre med Boeckh, saa er der naturligvis andre, der i *ἐγχ.* vil se Klagekvinder og Grædekoner. Det vilde stemme ganske godt med Begrædelsesscenerne paa Dipylonvaserne. Og fra Lukian ved vi[5], at man ved Dødsklagen sendte Bud efter en, der var kyndig deri og vidste mange gamle Klagesange. Men saa er vi lige kloge med Hensyn til Ordet selv. Og Grædekoner, der kendes i Grækenland den Dag i Dag[6], var i Brug baade paa Platons Tid[7] og senere hen, og det kan altsaa ikke betegnes som en gammel ejendommelig Skik fra Fortiden.

Boeckh finder ad rent filologisk Vej den rigtige Løsning. Han skriver: Equidem *ἐγχ.* interpretor mulieres ossilegium procurantes, quæ significatio origini vocabuli unice convenit. Jam vero, ut prorsus sententiam scriptoris perspicias, Solon multa, quæ olim circa funera Athenis obtinebant, sustulit, v. c. lessum (Cic. de leg. II, 23): itaque cum etiam ossilegium censeo abolevisse. Quam conjecturam firmat, quod fuit in XII tabulis: Homini mortuo ne ossa legito, quo post funus faciat (Cic. ib. 24); in XII tab. inquam, quarum caput illud, quod versatur in funebribus, de legibus Solonis translatum est (Cic. ib. 23, 25, 26).

Hvis Solon virkeligt har villet afskaffe Ossilegiet, saa er det i hvert Fald ikke lykkedes ham, derom vidner de langt senere Ossilegier paa

---

[1] Arist. „Freden“ 202.

[2] Rohde: Psyche I, 238 Anm. 2 og 3.

[3] Arist. „Plutos“ 1197 f. og Skoliasterne.

[4] Platon: Hippias major p. 288 D.

[5] *περὶ πένθους* 20.

[6] Wachsmuth: Das alte Griechenl. Side 109 og 120.

[7] Platon: Lovene VII, p. 800 D. Rohde: Psyche I, 225 Anm. 1.

Kerameikoskirkegaarden[1]). Derimod har der ganske sikkert i Athen som i Rom hersket en religiøs Sky for at røre ved en Døds Ben, overhovedet komme i Berøring med de Døde. Naar en var død i et Hus, var Vandet, ja selv Ilden i Huset uren, og i Athen som i Rom advarede Cypresgrene over Døren alle mod at nærme sig[2]). Denne Overtro har sikkert været ægte folkelig og lever da ogsaa i vore Dage[3]). Som ydre Tegn paa Urenheden plejede man at besmøre sig med Jord[4]). Navnlig Præster og Præstinder maatte ikke komme i Nærheden af Grave, naar ikke særlige Omstændigheder gjorde disse „rene“[5]). Dertil kommer Forbudene mod Fødsel og Dødsfald indenfor Templers Temenos ikke blot i Asklepiostemplet i Epidauros, men ogsaa ved atheniske Templer[6]). Hos Homer sporer vi ikke den Slags Fordomme. Det er Vennerne selv, der paa Baalet opsamler Heltens Ben[7]). Og under jonisk Indflydelse synes man ogsaa i Athen at være naaet saa vidt. at man i fjerde Aarhundrede var hævet over den af Theophrast spottede *δεισιδαιμονία*[8]), saa en Søn kan samle sin Faders Ben sammen og skrinlægge dem[9]). Men i ældre Tid har det ganske sikkert været en „uren“ Handling, og man har da til den anvendt en særlig Slags Kvinder, der nedlagde Benene i Urnerne, sandsynligvis ogsaa Barneligene i de store Ligkar. Og i denne Forbindelse maa der mindes om en mesterlig Konjektur af Lobeck[10]), nemlig i Stedet for det urimelige: *καὶ τὸ βλάψαι καταχυτρίσαι* at skrive *θάψαι*. Og vi kan tilføje med Lobeck: quod faciebant illae ossa cadaverum in ollis condentes. Hvorvidt de ogsaa har udført nndre af de dem tillagte Bestillinger ved Begravelsen, er det umuligt at afgøre[11]), men den væsentligste har sikkert været denne omtalte. Og i nøjeste og naturligste Sammenhæng hermed staar det nu, at de samme kvindelige „Rakkere“ ogsaa anvendtes til den „urene“ Bestilling at udsætte smaa Børn, den eneste Rest af deres Funktion, de endnu udever paa Aristofanes' Tid. Formen selv for denne Udsættelse viser, at det er en Begravelse, der symbolsk foretages[1].

---

[1]) Br. og P. 161.

[2]) Rohde: Psyche I, 219 med Anm. og 220 m. Anm. 1.

[3]) Wachsmuth: Das alte Griechenland im neuen, 109 og 120.

[4]) Pollux: Onomasticon 8, 146.

[5]) Platons „Love“ XII, 947.

[6]) Paus. II, 27, 1. Sml. Thuk. III, 104. Indskrift i *Ἐφημ. ἀρχ.* 1884, 167 f. Sml. Lobecks Aglaophamus 249.

[7]) Il. XXIII, 238 f. og 252 ff. og XXIV 793. Od. XXIV, 73.

[8]) Theoph. *Χαρακτ.* cap. 16.

[9]) Isæus 4, 19.

[10]) Aglaophamus Side 632.

[11]) Rohde: Psyche I, 232 Anm. 4. De gamle kaldæiske Grædekoner vaskede og klædte ogsaa Liget. Maspéro: Histoire Ancienne de l'Orient I, 684.

I tidligere Tid var man tilbøjelig til at betone **Bruddet** mellem mykenisk Tid og Dipylonperioden[2], og saalænge man kun kendte den atheniske Nekropol, syntes et saa vigtigt Kriterium som Indretningen af Gravene at tale derfor. Nu vi kender Eleusisgravene, er Kontinuiteten os aabenbar.

Fortsættelsen af Traditionen stemmer godt med den noksom bekendte Heroskultus, der dreves i Dromos til Kuppelgraven i Menidi lige til de rødfigurede Vasers Tid. Det er sikkert nok samme Folkestamme, der lever og dør her i Attika i før- og eftermykenisk Tid, og den attiske Autoktontro faar sin bedste Bekræftelse gennem Gravene.

Det er en Overgangstid, denne Dipylonperiode. Fortidens Animisme staar vel ikke i Blomst længere, men den gror med dybe, sejge Rødder. Ligbrændingen og den aftagende Omsorg for Gravene og for den fortsatte Kult tyder paa Forestillingen om et Hades, hvor den Dødes Lod er uafhængigt af de Levendes Offergaver. Tænker man sig dette Hades af samme mørke, umilde Karakter som det homeriske, forstaar man den Udbredelse, Demeters Kultus i disse og de følgende Aarhundreder fik, fra Eleusis til Athen, fra Athen over store Dele af den græske Verden.[3] Ligbrændingen havde demokratiseret Hades. Demeters Evangelium satte nyt Skel — ikke efter Formue, men efter den Grad af Begejstring, hvormed man gav sig hendes Mysterier i Vold. Extra ecclesiam nulla salus var Løsenet allerede for Demeterreligionen. Forgæves spottede Filosofferne det System, ifølge hvilket den værste Slyngel, der lod sig indvie, var sikrere paa Saligheden end den uindviede[4]. Demeter kom med Helse for syge, modfaldne Sjæle, der hverken saa Lykke i Liv eller paa Jord. Fra den gamle Tro lever endnu Forestillingen om den lange, møjsommelige Vandring ad den trange Vej til det Hinsides. Men da bryder pludseligt et vidunderligt Syn frem, foran Mysten ligger Paradisets Enge, hvor han skal leve bekranset i Sang og Fest, samtidigt med at han skuer ned paa den uindviede, urene Hob, der pines ynkeligt i Dynd og Taage[5]. Disse Forestillinger, der allerede antydes i Slutningen af Demeterhymnen[6], skulde vise sig mindst lige saa sejglivede som de animistiske.

---

[1] Fremgaar især af Her. I, 113.

[2] Dümmler og Studniczka i Athen. Mitt. XII, 1 ff.

[3] Curtius: Stadtgeschichte v. Athen 50 f. og 159.

[4] Rohdes Psyche I, 278 ff. og 312 f. Lobeck: Aglaophamus 69 ff.

[5] Plutarch: *περὶ ψυχῆς*, fr. i Stobæus' Florilegium, Meinekes Udg. IV. S. 107 f.

[6] Vers 481 ff.

Dipylongravene er saaledes et uundværligt Grundlag for Bedømmelsen af det senere religiøse Livs Udvikling i Attika. Desforuden har de den Interesse, at de giver os Prøver paa, hvad Datidens Haandværk og Kunst formaaede saavel i Attika selv som i de andre græske Lande. Men af de industrielle Produkter er Vaserne baade de talrigste og lærerigste. Om dem skal da det følgende Afsnit handle.

ANDEN DEL:

DIPYLONVASERNE.

RESUMÉ.

Dipylonvaserne.

Meningen med disse Undersøgelser var at faa Udviklingen indenfor Dipylonstilen fastslaaet. Wide var i sin Afhandling: Geometrische Vasen aus Griechenland[1]) kommen til det Resultat, at der ingen saadan Udvikling kunde spores, men at Dipylonstilen, raffineret som den var, kun havde været af kort Varighed. Wides Anskuelse trængte ikke igennem, selv Dragendorf, der i meget er enig med ham, udtaler, at han har opgivet Ævret for hurtigt[2]). Hovedaarsagen til, at Wide ikke faar Øje paa Udviklingen, ligger efter min Mening i, at han tænker sig denne for ensartet. Først dekorerede man en lille Plet, senere stadigt mere, først anvendte man kun Horisontaldekoration, senere kom Vertikal- og Metopedekorationen til. Det er omtrent Tanken. Han glemmer tillige, at man hyppigt finder ældre og yngre Vaser sammen ogsaa i senere Grave, saaledes endnu ungattiske Vaser i Vurvagravene og Vurvavaser i Marathongraven[3]).

Jeg tror, at der nu foreligger Materiale nok til ligefrem at konstatere Udviklingen. I en senere Udgave af denne Bog paa Tysk paatænker jeg udførligere at behandle Dipylonvasernes Ornament- og Figurstil og at eftervise baade den almindelige Udvikling og de enkelte Fabrikers og Haandværkeres Ejendommeligheder. Her skal i Korthed gives en Oversigt derover med særlig Vægt paa Ornamentforraadet og Forbigaaelse af Figurstilens mange interessante Enkeltheder.

A. Ældre Dipylonvaser.

Vi begynder med Gravene paa Akropolis, der baade ved deres Beliggenhed og Indhold gjorde Indtryk af høj Ælde, sammenlignede med de andre Dipylongrave. Zahn har en Artikel om disse Graves Vaser under

---

[1]) Side 60 ff. Vil blive citeret med Wide og Sidetal.

[2]) Thera II, 186 ff (især 187 Anm. 103).

[3]) Stais i Athen. Mitt XV Tavle X og XVIII, 56.

Arbejde, foreløbigt kender jeg kun Stykkerne, som de staar bag Glas i Athens Nationalmusæum, men det er nok til at blive klar over deres Ejendommeligheder. Følgende Vaseformer er repræsenterede: Kander, Skaale, Daaser (Pyxides) og Amforer. Fælles for de to første Kategorier er, at Vaserne er helt overtrukne med en smudsig sort Fernis uden Glans, saa de minder om monokrome, polerede Kar[1]). Fernis brydes oftest af to eller flere Horisontalbaand med den naturlige lyse Lergrund. Ogsaa Hankene er saaledes „karrerede“. Dekorationen findes i et opsparet lyst Felt. To af Kanderne har deres Dekoration paa Skulderen, bestaaende af koncentriske Halvcirkler. Den ene Kande har under Halvcirklerne som en Slags Echinus to Trekanter med modstaaende Spidser[2]), et baade i Ridsteknik og Matmaleri meget yndet, ret primitivt Motiv. Disse to Kander har en slankere Form end de andre Akropoliskander. Halsen, der sætter skarpt af fra den stærkt hvælvede Bug, er snæver, Vasen drager sig brat indad mod Foden, der er udarbejdet for sig. Baade Form og Dekoration er sentmykenisk, ganske svarende til Salamiskandernes. Det eneste nye er, at Cirklerne er regelmæssigere. Medens Mykenæerne dekorerede paa fri Haand, er her aabenbart Passeren anvendt.

En enkelt Kande, tarveligt dekoreret med Zigzaglinier i et Baand paa Bugen, danner ved sin Form — plumpere og med mindre Fod — Overgangen til de andre Kander, hvis Form og Dekorationsmaade anskueliggøres ved Afb. Tavle II. Det dekorerede Felt sidder her altid paa den overordentlig svære Hals. Den bladformede Munding har disse og mange senere Dipylonkander tilfælles med Salamiskanderne, men den kendes forøvrigt allerede i Troja II.[3]) I et enkelt Stykke møder vi Begyndelsen til den senere, rent barokke Kandeform med lang tyk Hals over en lav, buget Vulst[4]). Halsfeltet smykkes i Reglen af en skrafferet Mæander, undertiden af skarpe Zigzaglinier i tre eller fire Rækker.

Skaalene er flade, ikke ulig Aphidnaskaalene[5]), dog med tydeligere afsat Læbe og større Bund. To Skaale har et vertikalt Øre og er foran dekorerede med Brystvorter[6]), de andre har to modstaaende, horisontale Øren, der sidder tæt til Karlegemet. Det opsparede Felt sidder altid kun paa en Side. Dette i Forbindelse med Brystvorterne vidner om, at den primitive Følelse for Karret som levende Væsen ikke er uddød.

---

[1]) Sml. de ældste Kamaresvaser, Mackenzie i Journ. of hell. stud. XXIII 165.

[2]) Se Tavle I a.

[3]) Troja und Ilion I, 260.

[4]) Sml. Wide 47 fig. 78—80.

[5]) Athen. Mitt. XXI Tavle XV 4—6.

[6]) Se Tavle I.

Det hyppigste Ornament er Zigzaglinien, enten en ganske tæt eller hyppigst tre, fire Rækker mere aabne. En Skaal har en Række stumpe Vinkler ⟩⟩⟩⟩⟩⟩ og i Hjørnerne af Feltet et Par smaa mørke Rosetter. Og endeligt forekommer Mæanderen.

En mærkelig Kande er anbragt paa et Underlag af fire Vulster og hører aabenbart til Miniaturgenren. Vulsterne har omløbende Baand med Zigzaglinier, Kanden selv har forneden et Baand med mørke Straaler, hvis Spidser er rettede opad[1]). Derover kommer Mæanderen i Felt, med smal Bort foroven af Zigzaglinier. Det er det eneste Stykke af Kandernes og Skaalenes Klasse, i hvilket der er brudt med den sparsomme Feltdekoration.

Derimod er i Pyxides Baanddekorationen gennemgaaende, og den strækker sig over hele Karrets Flade. Wides og Dragendorfs Teori om Baanddekorationens senere Opstaaen er hermed aflivet[2]). En enkelt Pyxis er lang og tragtformet, med gennemboret Læbe og Laag, paa dette sidste en Tap til Greb. Den ligner et Stykke af „Legetejet" fra Eleusis[3]), men minder ellers mest om mykeniske Former[4]). De andre Daaser — jeg kender fem — er af den kendte Dipylonform: bugede, flade Skaale med indadbøjet Læbe, tilpasset efter det flade Laag, der krones af en Tap. Alle er de uden Hanke til Forskel fra de mykeniske[5]). Pyxides er Dipylonstilens Særeje og efterlignes kun sparsomt i theræisk, noget hyppigere i beotisk Keramik[6]). Dekorationen i Baandene bestaar af Skraalinier, Vinkel- Zigzag- og Punktrækker, en enkelt Gang Straaler ved Foden[7]). To Daaser har en Ornamentstribe af modvendte Spidser, udfyldende hverandres Mellemrum: 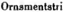. Den tragtformede har en Stadsdekoration i bredere Felt af en Række Rhomber, stillede paa Spidsen. En anden Pyxis har paa Laaget et plastisk udført Tyrehoved, det eneste billedlige i hele Akropolis-Serien. Dette minder om monokrom Keramik[8]).

Den eneste fundne Amfora er lys med et Par sorte, omløbende Baand. For alle Vaseformerne gælder det, at de er rent primitive, afhængige af Teknik og Brug, mens vi jo oftere i mykenisk Keramik sporer Indflydelse fra Metalkar[1].

---

[1]) Tavle I b.

[2]) Thera II, 187.

[3]) Skias 112 fig. 32.

[4]) Myk. Vasen XLIV, 70. VII. 42. XI, 71.

[5]) Myk. Vasen IX, 55. XI, 67 o. a.

[6]) Pfuhl i Athen. Mitt. XXVIII, 128.

[7]) Tavle I c.

[8]) Sml. Øvaserne, Athen. Mitt. XI Beilage II til Side 209 og den monokrome „Dipylonvase" Br. og P. 138.

Ornamentforraadet er meget fattigt. En stor Part stammer fra den primitive Ridsteknik, saaledes Skraalinier, Vinkelrækker[2], Punktrækker, modvendte Trekanter. Den af Pren og Drejeskive afhængige Ridsteknik, som vi bedst kender fra Troja V og VI, tilhører de omløbende Baand og Zigzaglinierne, de tætte og de aabne[3]. Fra mykenisk Ornamentforraad stammer Halvcirklerne, der dog ikke findes her paa de rigtige Dipylonstykker, de merke Rosetter, der især var anvendte paa Kamares- og Heraionvaserne, men naturligvis ogsaa kendes i senere mykenisk Kunst[4]. Hvad Straalerne ved Foden angaar, der snart har Pæreform, snart er mere spidstakkede, saa vil Boehlau nøje adskille dem fra de mere karakteristiske „orientalske“ Straaler i ungattisk, samisk, milesisk, melisk og rhodisk Stil og sætte dem i Forbindelse med Zigzaglinierne. Men dertil er de for udprægede fra først af, og de optræder altid ved Karrets Fod. Jeg tror derfor, at begge Arter af Straaler gaar tilbage til et fælles Grundlag, Bølgetoppene ved Karrets Fod i mykenisk Ornamentik, der ogsaa efterhaanden stiliseres[5]. Endeligt hører de indskrevne Firkanter og Rhomberækkerne til mykenisk Formskat, deres Overgang fra vertikal til horisontal Retning kan bedst forfølges i kretisk geometrisk Stil[6]. Nye er altsaa kun de modvendte Spidser og Mæanderen.

Til Forstaaelse af disse to Ornamenter vil vi udvide Rammen. Der eksisterer nemlig en Mængde Vaser af Akropolistypen, spredte ud over Fastlandet og de græske Øer lige til Kreta. Især Kanderne[7] var eftersporgte og — efterlignede. Den direkte Fortsættelse af Traditionen har vi dog i Eleusis, hvor der er fundet en ikke ringe Mængde „Akropolisvaser“, saaledes bl. a. 10 Kander og en Vrimmel af Sortdipylonskaale. I Kerameikosgravene er Arten sparsom, et Par Kander og en

---

[1] Myk. Vasen IX, 51 og 56. X, 65. XVIII o. a. Sml. Dumont-Chaplain I, 85.

[2] Sml. Troja und Ilion I, 251.

[3] Troja und Ilion I, 294 ff. Waldstein: The Argive Heraeum I, 55 fig. 29. Tæt Zigzag paa Vaserne fra Phylakopi og senere. Myk. Vasen XXII, 162. Zigzaglinien i Therastilen se Wide 7.

[4] Athen. Mitt. XXVI 35. Myk. Thongef. XII. Journ. of hell. stud. XXI Tavle VII e. Myk Vasen XXV 189 a og b.

[5] Boehlau: Arch. Jahrb. II, 40 f. Nekropolen 68 og 81 fig. 36. Myk. Vasen VIII, 45. IX, 52. XX, 147. XVIII, 129. Athen. Mitt. XI, Tavle III.

[6] Myk. Vasen XXXII, 306 XXXIII, 315, 318, 325. XXIV, 182—183. XXXV, 357 o m. a. Wide fig. 13, 14 og 17.

[7] En smuk Prøve findes i Nationalmusæet i København.

Skaal med Zigzaglinier er alt[1]). Trods Forøgelsen af Materialet er det ikke mange nye Ornamenter, der herved kommer til. En Kande i Argos har paa Skulderen en Række Trekanter over og ved Siden af Brystvorter 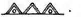. De indtager altsaa Halvcirklernes Plads, og Kampen mellem Halvcirkler og Trekanter — især med Netværk — staer længe paa i Dipylonstilen[2]). Samme Argoskende har ogsaa den svære Hals ornamenteret, Halsfeltet er tredelt ved Triglyfer, og Metoperne er dekorerede med Zigzagrækker. To nye Ornamenter kommer til ved de primitive Sortdipylonskaale fra Eleusis, nemlig Vinkelrækken, trukken paa en Snor 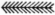, det saakaldte „Grätenornament", og en bugtet Slangelinie, et Ornament der naturligst afledes af Kambølgerne i Ridsteknikken, der kendes ikke blot fra Troja VI, men ogsaa fra protokorintiske Vaser, hvor Overgangen fra Rids til Maleri er analog[3]). Vigtigere for os er det Ornament, vi finder anvendt paa en Skaal fra midterste Gravlag, nemlig de modvendte Mæanderhager[4]). I den Mængde Efterligninger, der findes paa Kreta, fra Kavusi[5]), Prinias, Zakro, let kendelige ved Teknikkens Ubehjælpsomhed og Farvens Slethed, mangler bestandigt Mæanderen, saa tro de ellers er kopierede. I Stedet derfor møder vi ideligt de modvendte Mæanderhager[6]). Mæanderhagerne i og for sig havde vi givet allerede i præmykenisk attisk Keramik fra Aphidna[7]), de findes endnu paa samme Vis, sideordnede, paa et Sortdipylonskaar fra de nye Udgravninger i Orkomenos. De hængende Mæanderhager er jo ikke andet end hængende Vinkler og kan forstaaes som Stilisering i Ridsteknikken af Hængespiralerne, som de findes f. Eks. paa en frygisk Vase fra Bosöjük[8]). Overgangen til modvendte Mæanderhager er begrundet paa den rent primitive Trang til ornamental Symmetri og svarer til det Fænomen, at de hængende Halsbaand i tidlig trojansk Ornamentik faar tilsvarende opadgaaende Linier[9]). De modvendte Mæanderhager er ikke sjældne indenfor Dipylonstilen[10]), endnu hyppigere er de dog indenfor de andre Stilarter[1]. Betragter man nu den lyse Baggrund bag Mæanderhagerne, ser man den bugte sig som en Mæander. Bytter man skrafferet og lyst om, er Dipylonmæanderen skabt. Ombytningen er i Overensstemmelse med Dipylontegnerens Arbejdsmetode, som vi snart skal se. Og Mæanderen fornægter ikke sin Herkomst. Dens Profilering gaar fra højre mod venstre, modsat Mæanderhagerne, hvis Retning var givet allerede i Aphidnadekorationen. Denne Retning, der navnlig i Therastilen bibeholdes strængt, er kun en enkelt Gang brudt indenfor Akropolisvaserne[2], men taber sig naturligvis under Dipylonstilens raske Udvikling. Dipylonmæanderen er let at skelne baade fra Skraamæanderen, som den kendes fra Hallstatter- og andre europæiske Broncealderfund[3]) og fra et Stenalderkar fra Sesklo i Thessalien; den kan heller ikke forveksles med Spiralmæandrene, isolerede paa fast Støtte, fra en af Assarliksarkofagerne[4]. Skønt Mæanderen findes højtudviklet i Ægypten, som Loftsdekoration i thebanske Grave[5], berettiger alt dog til at antage den specielle Dipylonmæanders Opstaaen indenfor Stilen selv og paa angivne Maade. Dogmet om Mæanderens Opstaaen af Spiralen har bl. a. den Svaghed, at den mykeniske Spiral indenfor geometrisk Stil undergaar helt andre Metamorfoser. Og analogt med Mæanderen udvikler sig af Ornamentet: de modstaaende Spidser en særlig Slags Mæander af vertikal Konstruktion, som jeg vil kalde Stejlmæanderen. Ogsaa her yder kretiske Vaser en god Hjælp til at forstaa Overgangen[6], og Pfuhl er da ogsaa, uafhængig af mig, kommen til det Resultat, at der maatte være Sammenhæng. Paa Ægina har jeg set et Halsfragment af en Kande med Stejlmæander i Hovedfeltet, de modstaaende Spidser i et mindre Felt derunder. At Stejlmæanderen er senere end den egentlige, røber sig ved, at den antager Skrafferingen, og det fremgaar da ogsaa af Akropolisvaserne selv, hvor den forekommer sjældnere end dens Moderornament, de modvendte Spidser.

---

[1]) Musæumsnr. 200. Den af Wide fig. 121 afb. er fra Melos.

[2]) Wide 57 fig. 108—112. Sml. Pellegrini: Catalogo di vasi antichi dipinti di Bologna fig. 1.

[3]) Skias 106 fig. 26. The Argive Heraeum 53 fig. 26.

[4]) Anden Grav i Serie γ. Skias 102 f.

[5]) Prøver, utydeligt afb. American Journ. V, Tavle I—II.

[6]) Sml. det kretiske Kar, American Journ I, 256 fig. 4 (paa bortvendte Side).

[7]) Wide i Athen. Mitt. XXI, Tavle XIV, 1.

[8]) Athen. Mitt. XXIV, Tavle III, 15

[9]) Troja und Ilion I, Beilage 37 til Side 273. nr. III.

[10]) Athen. Mitt. XXVIII, Beilage XXIV 5. Wide 58, fig. 116. Annali 1872, Tavle K 11. Sml. Side 149, nr. 66. Ungattisk: Arch. Jahrb. II, 55, fig. 19.

Gaar vi nu til Eleusis, vil vi især i nederste Gravlæg finde Vaserne af Akropoliskeramikkens Type. Dog kan der endnu i Grave, hvis Vaser ellers er ganske anderledes udviklede, findes et enkelt gammeldags Stykke, saaledes i Grav *a* fra midterste Lag[1]) en Amfora med Halvcirkler om Skulderen, altssa af Salamisgenren.

---

[1] Wide 22 fig. 37. Thera II, 30 fig. 84. 45 fig. 144. 156 m. Anm. 33. 191 fig. 383 og 384 o. s. v.

[2] Skaalen Tavle I.

[3] Hoernes: Urgesch. der bild. Kunst 293 og 302 f. Boehlau: Arch. Jahrb. III, 349 Anm. 14.

[4] Journ. of hell. stud VIII, 75 fig. 20.

[5] Perrot & Chip. I, fig. 541.

[6] Wide 13 fig. 20. American Journ. I, 256, fig. 4, især b (tilhøjre). Sml. V, Tavle III. Pfuhl i Athen. Mitt. XXVIII, 159.

Udviklingen spores baade i Vaseformer, Teknik og Ornamentik. I Isisgraven, hvis 68 Kar alle er overførte til Athen, er Udvalget af Vaseformer rigest. Det er af saa meget større Betydning, som den tilhører nederste Gravlag og alt vidner om høj Ælde. I ornamental Henseende er den mindre vigtig, da Vaserne for største Delen tilhører Miniaturgenren og er meget flygtigt bemalede. Men ogsaa Grav *a* og andre Grave yder værdifulde Bidrag til Forstaaelse af Udviklingen.

Kanderne bevarer deres Form og Dekorationsfelt paa Halsen. En enkelt i Isisgraven forlænger det ned paa Brystet med en lille Firkant, „en Brystlap“, i hvilken er indskrevet et Firblad. Kanderne adskiller sig fra Akropoliskanderne ved ikke at være overtrukne med sort Fernis. Det er overhovedet Eleusiskeramikkens Særkende, at den lyse Lergrund bliver staaende. Det kan skyldes Materialbesparelse, det kan ogsaa skyldes den Omstændighed, at man nu ved Glasering og Brænding forstod at give Leret den varmtrede Tone, der overflødiggør det hvide og hvidgule Overtræk, som de bøotiske, theræiske og andre Pottemagere maa gribe til. Ogsaa Fernis bliver mere ren og blank, med blaaligt Skær, naar den ses imod Lyset. Den videre Udvikling af denne Fernis, der indeholder Jærnoxyd, blev den attiske Vasekunsts Triumf[2]). Dog er der ogsaa Kander af typisk Eleusispræg, der har bevaret det sorte Overtræk, saaledes den smukke med snoet Hank og „Brystlap“ fra Grav 11[3]) og en anden med figurlig Fremstilling i Halsfelt og Brystlap fra underste Grav i Serie A[4]). Af en helt anden Type er de Kander, der fortsætter Salamiskandernes Tradition eller som den ovenfor nævnte Argoskande betegner en Krydsning af dem og de egentlige Dipylonkander ved at have en tyndere Hals og Dekoration baade paa Hals og Skulder. Flere saadanne Stykker findes i Eleusis, en fra Graven med Legetøjet, en fra en Brandgrav i nederste Lag[5]). I det sidste Stykke har Dekorationen allerede bredt sig ned paa Bugen i omløbende Baand ligesom i en beslægtet Kande i Athen[1]). En paa Thera funden er langt primitivere[2]). Kanden, Skias Tavle IV, 7, fra midterste Gravlag, holder jeg for argivisk baade for Lerets Skyld og for Halsens Trappemenster, Bugfeltets ejendommelige Fuglerække og de hængende Zigzaglinier[3]).

---

[1]) Skias 103 ff

[2]) Durand-Gréville i Revue arch. XVIII, 99 ff og XIX, 363 ff. Perrot & Chip. VII, 217 ff m. Anm. 1.

[3]) Se Tavle IV. Skias 110 og Tavle IV, 2. Tilhører nederste Lag.

[4]) Skias 79, 112 f og Tavle V, 2—2 a

[5]) Skias 113. Afb. Tavle III, 10 (Det, der ser ud som sorte Prikker, er i Virkeligheden Zigzagrækker).

Beslægtede med Kanderne er Hydrierne, paa hvilke to horisontale Hanke paa Bugen er tilføjede. Hydrien over Isisgraven staar dekorativt Amforaen fra Akropolisgravene nær. Men Skulderfeltet er triglyfdelt[4]) og Metoperne smykkede med korte Halsbaand. Den er i Form og Dekoration beslægtet med Wide fig. 105, der foruden Halsbaandene har Salsmishalvcirklerne, og med fig. 106. Hydrierne fra Isisgravens Indre har i Reglen Hovedfeltet paa Brystet og det øverste af Bugen[5]). Feltet indrammes af Triglyfer, undertiden leddeles det af dem, saa Dekorationen bliver nærmest vertikal. Feltet findes ikke paa en, men paa begge Sider af de horisontale Hanke, men den ene Side fremhæves i Dekorationen som Forsiden, saa Bruddet er ikke brat. Fremhævelsen af en Side er ellers de beotiske Vasers Særkende, mens man i Therastilen gerne holdt fast ved det gamle Princip kun at smykke en Side[6]). Gaar vi til Hydrierne fra de mellemste Eleusisgrave, f. Eks. en lille Hydria fra Grav α, ser vi, at Dekorationen har bredt sig nedefter, og at den nu er ens paa begge Sider[7]). Hermed er Anthropomorfismen brudt. Beslægtet med den i Dekorationsmaade er Wide fig. 120.

Amforerne gennemløber en ganske lignende Udvikling som Hydrierne. Det gælder især Miniaturamforerne i Isisgraven. Med Hydrien over Isisgraven og derigennem med Akropolisamforaen er Wide fig. 103 og 104 beslægtede. Disse Amforer ligner ganske de mykeniske ved det plumpe Legeme, den lidet profilerede Hals og Munding og Hankenes forsigtige Anbringelse[8]). Wide fig. 104 er da ogsaa funden blandt mykeniske Vaser i Markopulo. Nær beslægtet med disse er en i en Brandgrav i nederste Lag i Eleusis funden Amfora, kun er der mellem Halvcirklerne skrafferede Rhomber, stillede paa Spidsen[9]). Mere i Dipylonstil er en i Isisgraven funden Amfora med sortferniseret Legeme. To lyse Baand, paa Hals og Bug, er her dekorerede med den tætte Zigzaglinie. Fremdeles en Amfora fra underste Grav i Serie A', Sortdipylon, med Halsfeltet tredelt ved Triglyfer og i midterste Felt Zigzagrækker, i Sidefelterne græssende Hjorte. Nærmest beslægtet med den er en af Philios tidligere funden Amfora fra Eleusis og en Amfora i Athen[1]). Strængere geometriske, beslægtede med Hydrierne fra de mellemste Eleusisgrave, er en Amfora fra nederste og to Amforer fra en Ligbrændingsgrav i midterste Gravlag[2]). De to sidste betegner en Afart af Amforaformen, idet de kun har to smaa vertikale Greb paa Siderne i Stedet for Hanke. De hører alle tre til Sortdipylonklassen, der altsaa lever videre baade i Amforer og Kander. Men mens den første har sin Hoveddekoration i Felt paa Halsen, udekoreret Skulder og tre omlebende Baand paa Bugen under Hankene, har de andre deres Hovedfelt paa Brystet, derunder og om Halsen omlebende, dekorerede Baand. Denne Forskel beror kun paa Hankenes Plads, ellers er Ligheden i de enkelte Elementer paafaldende: Mæanderen er Glansnummeret, fælles for fig. 5 og 7 er de afsluttende Straalespidser og Metopedekorationen med „Timeglas“ som Fyld. Dekorationen er ganske ens paa begge Karrets Sider, altsaa som i de yngre Hydrier. Af disse strængt geometriske Sortdipylonamforer findes der en Mængde i Eleusis[3]). To store smukke Amforor, en fra nederste, en anden fra midterste Gravlag er vistnok begge importerede[4]). Den ene, som Furtwängler vil gere til ungattisk[5]), men som i Virkeligheden er rhodisk, saaledes som Dragendorf rigtigt har set[6]), røber straks sin fremmede Afstamning ved Ler og Fernis, ved slankere Proportioner, ved den naturligt tegnede Fugl, sikkert en Hejre, ved Sivbladene paa Hankene, der synes at svaje for Bølgeslaget[7]), samt endelig ved det store Volutmotiv under Fuglens Ben, der netop er karakteristisk for rhodiske Vaser[8]). Den er da ogsaa funden sammen med lutter udenlandsk Keramik og en Imitation af et protokorinthisk Kar. Ogsaa den anden Amfora staar for sig ved Lerets Skønhed, Halsdekorationens udpræget vertikale Forløb og den stærke Anvendelse af Punktrosetter og Punktkredse. Men noget absolut sikkert tør jeg ikke paastaa angaaende den[1]).

---

[1]) Wide fig. 118.
[2]) Athen. Mitt. XXVIII, 181 og Beilage XXIV, 2.
[3]) Wide fig. 43 og Schliemann: Tiryns Tavle XX a.
[4]) Sml. Thera II, 147 fig. 357.
[5]) Sml. Annali 1872 Tavle K, 9, for Formens Vedkommende.
[6]) Wide 3 og 19 fig. 32 f. Thera II, 199 ff.
[7]) Skias Tavle II, 16.
[8]) Myk. Vasen Tavle XVIII, 126.
[9]) Skias 87, 119 og Tavle III, 4.

---

[1]) Philios 174 Anm. 3. Wide 30 fig. 52 og 53.

[2]) Skias 113 f og Tavle III, 5 og 7—8. Sml. Dragendorf i Thera II, 187.

[3]) Sml. fra Thera. Athen. Mitt. XXVIII, Beilage XXIV, 5.

[4]) Skias 30, 90 f og Tavle III, 1 og 2.

[5]) Gemmen III, 441.

[6]) Thera II, 182 Anm. 88.

[7]) Sml. med Myk. Vasen Tavle XXVI 196 b og 197.

[8]) Catalogue of vases in the Brit. Mus. I A 433. Thera II, 180 fig. 371. Pottier: Vases du Louvre Tavle 10 A 286. Sml. Tavle 12 A 314 ff og A 321 og 328.

Kratere, af Form som Skaale, men med høj Rand og — dares Hovedkendemærke — to horisontale Hanke til Greb paa hver Side, er ikke sjældne. Isisgravens Kratere er dekorerede ganske som dens Hydrier og Amforer. Samme Form og samme Anordning af Dekorationen har ogsaa en Krater fra Graven over Isisgraven, kun at her en græssende Hind er afbildet i Midtfeltet[2]). Det smukke Fragment af en Krater[3]) fra øverste Lag staar paa Overgangen til næste Gruppe, de yngre Dipylonvaser, ligesom andre Stykker fra samme Lag. De faa Stykker danner en Særstilling og svækker ikke Betydningen af de Hundreder af typiske Epideigmata fra de andre Lag[4]).

I Isisgraven har Skaalene faaet den naturlige Lergrund, men Dekorationen er endnu den gamle i Felt. Enkelte har dog faaet en noget højere afsat Læbe. I den lidt yngre Type, som Kvindegrav *a* repræsenterer, spalter de sig i to Klasser: den første bevarer den gamle Form, dog med langt højere og skarpere profileret Rand (en god Prøve i Pithosgraven i midterste Lag, Skias 81 og 94. Sml. Wide fig. 97 og 98). Den anden Art Skaale er fladere og rummeligere, har to horisontale, flot svungne Hanke helt oppe ved Mundingen, et Vidnesbyrd om forbedret Teknik. Paa en af Skaalene sidder der en Tap umiddelbart paa hver Side af Hanken. Det er vistnok Rudimenter af Akropolisskaalenes Brystvorter, der er blevne til et rent dekorativt Element. Heraf udvikler sig en Hankform af meget smuk Profil, der hyppigt er anvendt i Skaale, undertiden ogsaa paa Kar af anden Slags[5]). Den er især anvendt i Bøotien i de saakaldte Fugleskaale, og Boehlau antager de „knapagtige Framspring“ for Rudimenter af ganske smaa Hanke med Gennemboring[6]). Men selv paa bøotiske Skaale kan man endnu finde disse Framspring skilte fra Hanken og siddende ganske som Brystvorter, kun gentagne paa begge Sider, altsaa allerede ornamentalt anvendte. At den gamle Skaalform trods de to nye lever videre, er en Selvfølge.

Bægre. Et Par Akropolisskaale havde en vertikal Hank, uden at dette iøvrigt gjorde nogen Forandring i Karformen. I Isisgraven har vi rigtige Bægre. Nogle minder i Form om de trojanske eller de tarvelige mykeniske[1]), dog mangler de Foden, og Læben er tydeligere afsat. Af disse udvikler sig med jævne Overgange den for Dipylonstilen særegne Type med høj, halsagtig Rand og ringe, vulstagtigt Legeme[2]). Den høje Rand bærer da Hoveddekorationen. Formen er smagløst barok, især i Sammenligning med de smukke mykeniske Bægre[3]). En Krydsning af Bægre og Kander har vi i de svære Kander med tyk cylindrisk Hals, som en Grav i midterste Lag har bragt for Dagen[4]). Halsen bøjer udaf og er bredest ved Mundingen; den mægtige, flot svungne Hank maa støttes med en Tværstiver. Af denne Type var der ikke mindre end ti Stykker i Graven af ialt femten Kar[5]). Denne Form byder Maleren en stor Flade til Dekoration i den svære Hals. Han har metopedelt den med lange Triglyfer, ganske som vi finder paa flere af Isisgravens Vaser. En Tilbagevenden til Horisontalinddelingen og samtidigt strængere Principper i Dekorationen røber den anden bredhalsede Kande[6]). Her er Halsen delt i tre Bælter, og kun nederste Bælte er metopedelt. Saavel formelt som dekorativt falder disse Kander, særligt den sidste, der omtrent er dekoreret over det hele, i Periferien af Eleusisvaserne.

---

[1]) Se Dragendorf i Thera II. 188

[2]) Skias 100 fig. 24 og 105.

[3]) Skias Tavle III, 3.

[4]) Sml. Skias Tavle III, 6 og IV, 5.

[5]) Wide 52 f.

[6]) Boehlau i Arch. Jahrb. III 329 ff. fig. 1 og 6—8.

Kantharoi. Allerede i Isisgraven har vi en meget smuk, lille Kantharos med høje, vertikale Hanke og tydeligt afsat Læbe, altsaa ikke engang saa plump som de langt senere bøotiske Eksemplarer[7]). Ligeledes drager Legemet sig stærkere indad mod Foden som i alle Dipyloneksemplarer. Dog disse Træk findes allerede paa de bedre Kantharoi i Troja II[8]). Kantharoi tilhører altsaa ikke alene Slutningen af Dipylonperioden, som Boehlau og jeg har troet, thi deres Antal her i Eleusis er ikke ringe. Derimod tror jeg, at min Definition af denne Vaseforms Udvikling er rigtig, og Dragendorf har givet mig Medhold[9]). Isisgravens Kantharos har For- og Bagside fremhævede i den ornamentale Udsmykning. Paa Forsiden har Hovedfeltet Vinkellinier med dobbelt Knæk, paa Bagsiden enkelte Vinkellinier. En Kantharos fra en Pithos med Barnelig fra midterste Lag har figurlig Udsmykning: to Heste ved Krybben, en anden fra en Barnegrav et Billede af én Hest ved Krybben[1]).

---

[1]) Troja und Ilion I, 264 fig. 137—138. Myk. Vasen XXVIII 246.

[2]) Skias Tavle IV, 9 og Wide 47 fig. 81—84.

[3]) Myk. Vasen XX, 144. XVIII, 125, 131 og 132. *Ἐφημ. ἀρχ.* 1889, Tavle VII, 19. Sml. fra Troja VI: Troja und Ilion I, Beilage 39 (til Side 288) nr. V.

[4]) Skias 98 m. Anm. 1 og Tavle IV, 1 og 8 (i samme Grav Bægeret 9).

[5]) nr. 8.

[6]) nr. 1.

[7]) Athen. Mitt. XXVI Tavle V. Arch. Anz. 1900, 110.

[8]) Troja und Ilion I, Beilage 35 (til Side 265) nr. IX.

[9]) Arch. Jahrb. II, 54. Athen. Mitt. XXVI, 33 f. Thera II, 197 Anm. 146.

Pyxides. I Lighed med den tragtformede Pyxis fra Akropolisgravene er der i Isisgraven funden en lille Skaal uden Hanke, med gennemhullet Læbe til Snore. Inde i Skaalens Midte er tegnet et Firblad — Indertegning er noget ganske nyt — og Hovedbæltet paa Ydersiden er femdelt. Som Metopedekoration er to Gange anvendt Zigzag- og en Gang Vinkelrækker, derefter Blade paa Spidsen og slutteligt en Række af fire Fugle med mørke Rosetter som Fyld. Under Hovedstriben følger et smallere Baand med de modvendte Spidser. Aabenbart et lille Pragtstykke, teknisk meget delikat udført. I de egentlige Pyxides er Udviklingen ringe, thi her var Forgængerne naaet ret vidt i dekorativ Skønhed. Dog bliver Knappen paa Laaget noget større[2]), Mæanderen optages undertiden i Hovedfeltet og fortrænger da enkelte af de gamle Ornamenter: Zigzag, udfyldte Firkanter, Mæanderspidser o. a. til Laaget, hvor før kun Punktrækker fandtes. Saadanne Pyxides eksporteredes, og fra Thera har vi en Efterligning[3]).

De grove, monokrome Pithoi saavel som alle de Brugsgenstande, der er omtalte i første Del, forbigaaes her som uvæsentlige for Formgivningen. Derimod maa deres Ornamentik tages i Betragtning.

Hvad Dekorationen som Helhed angaar, er Overgangen fra delvis anthropomorfistisk til ganske symmetrisk og lineær Udsmykning karakteristisk for alle de Vaseformer, der i Akropolisvasernes Klasse var dekorerede i Felt og kun paa en Side, eller de med dem beslægtede. Isisgravens Vaser har endnu Bryst og Ryg, men i den Gruppe, der repræsenteres af Grav α og Pithosgraven, er begge Sider ens dekorerede. Men for alle Eleusisvaserne gælder endnu, at der er den nøjeste Sammenhæng mellem Vaseform og Dekorationsprincip[4]).

Vi gaar over til de ornamentale Enkeltheder, baade de kendte fra Akropolisvaserne, for saa vidt de frembyder nye Metamorfoser, og de ny tilkomne.

Halsbaandene (Hydrien over Isisgraven og Wide fig. 105) stammer ned fra den trojanske Ornamentik, men er bevarede gennem hele den mykeniske Periode og saaledes direkte overførte fra mykeniske Vaser1). Ogsaa i Dipylonridsteknikken findes de2).

---

[1] Skias 83 og 92 med fig. 20.

[2] Skias Tavle IV, 6 fra Grav 19, der indeholdt fem Pyxides og en Kande. Skias 83.

[3] Athen. Mitt. XXVIII, 128 og 137. Beilage VIII, 3 og XXV, 3.

[4] Undtagen Skias Tavle IV, 1, som jeg derfor ikke rigtigt kan regne til denne Klasse.

Det samme er Tilfældet med det slangeagtige Ornament (se Wide fig. 104, 106 og 107), der fra Troja er gaaet over i mykenisk Ornamentik og derfra i geometrisk og Dipylonstilen, navnlig ved Salamisvasernes Mellemkomst, hvor det er hyppigt3). Halsbaand og Slangeornament af denne Art findes paa en hel Klasse primitive Hydrier og Amforer4), der sammen med de førstnævnte Akropoliskander vidner om den jævne Overgang fra mykenisk til Dipylonstil. Det er naturligvis et Tilfælde, at intet Stykke af den Art er fundet blandt Akropolisvaserne. Til samme Kategori hører Amforen med Dobbeltspiralen paa Halsen, Wide fig. 103. Ogsaa et Skaar i Sparta og enkelte monokrome Kar5) vidner om, at den mykeniske Spiral ikke straks viger Pladsen. I protokorintisk, tildels i theræisk Stil holdt den sig længe6).

Cirkeldekorationen er iøvrigt meget sparsom paa Eleusisvaserne. Punktrosetter er ikke sjældne, forekommer bl. a. paa Granatæblet fra nederste Lag7), ligeledes paa den tvivlsomme Amfora fra nederste Lag sammen med Cirkler, omgivne af en Punktrække8). Paa en Skaal fra en dybtliggende Grav er der i Metoper, altsaa med vertikalt Forløb, Kredse af Punktrosetter, forbundne med Punkttangenter. Det er tillige den ældste Prøve paa de forbundne koncentriske Kredse, de falske Spiraler, som man forlængst har sat i Forbindelse med den ægte mykeniske Spiralrække9). Dog kender man allerede i mykenisk Tid falske Spiraler, især i Elfenbensarbejder10). Dipylonmaleren er for kejtet til at tegne en Spiral, en Cirkel kan han nemt lave med Passeren. I den gamle Økeramik havde man undertiden koncentriske Cirkler og Spiraler Side om Side i samme Dekoration11). Kretisk og bøotisk geometrisk Stil mødes i fælles Kærlighed til koncentriske Cirkler uden Tangenter; paa

---

1) Troja und Ilion I, Beilage 37 (til Side 273). Annali 1878 Tavle R, 2—7.

2) Br. og P. 138 fig. 31. Hyppigt paa smaa monokrome Aryballoi fra Dipylongravene. Sml. Skias Tavle II, 14.

3) Troja und Ilion I Beilage 36 (til Side 272) nr. I. Myk. Vasen XXII 160. XX1 49.

4) Herhen hører ogsaa Pottier: Vases du Louvre Tavle 30 D 40.

5) Br. og P. 134 fig. 30.

6) Thera II, 190 fig. 382—383. 136 fig. 316 og 321.

7) Skias 83 og Tavle II, 5. Sml. 100 fig. 24.

8) Skias Tavle III, 1. Begge Slags Punktrosetter mykeniske. Myk. Vasen III, 20. VI, 30. XV, 96. XXVIII, 237. XLI, 426.

9) Boehlan i Arch. Jahrb. III, 347. Wide i Athen. Mitt. XXII 244 f.

10) Kuppelgrab v. Menidi Tavle VI, 15. Bull. de corr. hell. II, Tavle XIII, 1.

11) *Ἐφημ. ἀρχ.* 1889, 86 ff. Især 88 fig. 15. Athen. Mitt. XXI Tavle V, 14.

Melos minder de falske Spiraler om den mykeniske Ranke. Bedst lader maaske Overgangen sig forfølge paa Trefødder og Metalplader fra Olympia, Dodona og Athen[1]. Den egentlige falske Spiralrække hører i Grunden ikke til Eleusisornamentikken, kommer i hvert Fald først op mod Slutningen (Skias Tavle IV, 8). Derimod optræder den hyppigt under Form af sorte Ellipser med Tangenter, et langt flygtigere Ornament og derfor gerne anvendt ved Miniaturgenstande baade i Eleusis og senere hen (Skias Tavle II, 9 (Findested Side 84) og 92 fig. 20 paa Hanken. Sml. Annali 1872 Tavle K 6 og 15). I Østilarterne kan man tydeligere spore Ornamentets Sammenhæng med den mykeniske Enkeltspiral[2], dog forekommer det ogsaa i sin mørke Omdannelse[3], i bøotisk Stil endog ganske forflygtiget[4] som stundom ogsaa i Dipylonstilen (f. Eks. Skias Tavle IV, 9).

Rundbuemotivet. I de høje Metoper paa Kanden, Skias Tavle IV, 8, findes der Rundbuer med Skraffering. Noget mindre og af plumpere Form er Rundbuerne paa flere ældre Skaale i Eleusis og altid fyldte ud med Skraffering, kun paa en enkelt Skaal med indskrevne Trekanter. Begge Slags „Fyld" er karakteristisk Dipylon. Rundbuen selv er overført fra mykenisk Kunst. Paa Metalbægre indpressede Mykenæerne baade Rundbuer og Spidsbuer, men ogsaa paa Vaser er Rundbuerne hyppige, og deres Form varierer naturligvis ganske anderledes end i Dipylonstilen[5].

Blade stillede paa Spidsen er ikke sjældne hverken i Eleusis eller senere i Dipylonstilen[6]. (Bl. a. den lille Skaalpyxis fra Isisgraven). I kretisk-geometrisk Stil findes Ornamentet i to Varianter: skrafferet og bladlignende som i Dipylonstilen eller som en sort Linse, udspændt mellem to Snore[7]. Af den sidste Variant udvikler sig den i Dipylonstilen sjældne, ophængte eller udspændte Rhombe[8]. Wide sammenligner rigtigt Ornamentet med et Kollier. Fra Enkomi kendes en Mængde aflange, i begge Ender gennemborede Guldblade, der maa have dannet Hængesmykker af den Art, og sammesteds er fundet et ægyptisk Kollier, der giver et godt Begreb om deres Udseende. Men Ornamentet selv findes iøvrigt allerede indpresset paa et sentmykenisk Guldblad fra de øvre Lag i Mykenai (i Athens Nationalmuseum, men ikke omtalt af Tsuntas i Ἐφημ. ἀρχ. 1887, 169 ff). Det er altsaa et ægte mykenisk Ornament, men om Kreta eller Attika først har indlemmet det i Systemet, er ikke godt at sige.

---

[1] Olympia IV (Tekst) 80 ff og især Tavle XXX, 574. Carapanos: Dodone et ses ruines Tavle 49, nr. 16—19 og 21. Journ. of hell. stud. XIII, 234.

[2] Thera II, 158 fig. 366 a. Wide fig. 9. Americ. Journ. V, Tavle IX, 11. Athen. Mitt. XXVIII, Beilage XIV, 5—6.

[3] Thera II. 141 fig. 335. Athen. Mitt. XXVIII, Beilage XVIII, 3.

[4] Wide fig. 36. Revue arch. 1902, I, 373 fig. 1. Arch. Jahrb. III, 357.

[5] Riegl: Stilfragen 122 f. Schliemann: Mykenai fig. 475, 453. Myk. Vasen XXXII, 306, 308, 312. XXXIV, 344 o. a.

[6] Sml. Wide 39 fig. 69 og 41 fig. 70. Perrot & Chipiez VII 171 fig. 55 o. m. a. Hæsligt i lakonisk Stil, Wide fig. 41.

[7] Wide 12 fig. 17. Athen. Mitt. XXII 242 fig. 12. American Journ. V Tavle IX nr. 10.

[8] Findes f. Eks. Wide fig. 69 og paa Skaalen fig. 96 t. h.

Firbladet optræder første Gang i „Brystlappen“ paa en af Isisgravens Kander, senere meget hyppigt. Det er overhovedet et af de mest yndede Ornamenter til Udfyldning af et lille Felt (sml. Skias Tavle IV, 9). Allerede Furtwängler har rigtigt betegnet ogsaa det som et direkte Laan fra mykenisk Ornamentik[1]).

Den ottebladede Roset forekommer paa det Sistron-lignende Redskab af „Legetøjet“[2]). Den har sin nærmeste Analogi paa mykeniske Guldsmykker, men kunde ogsaa efterligne de sentmykeniske Vasers dejlige ottebladede Rosetter[3]). Vi møder den ofte paa Dipylonvaserne og ligeledes i Therastilen[4]).

Straalespidserne i nederste Ornamentstribe, hvis Udvikling fra mykenisk Ornamentik vi ovenfor søgte at paavise, er i enkelte sene Stykker fra Eleusis tegnede som to indskrevne Trekanter (bl. a. Skias Tavle IV, 1). Overgangen dannes ved Straaler, tegnede i Omrids og med en mørk Prik som Midtpunkt.

Skakbrætornamentet findes paa den højre Rand af et Bæger fra Pithosgraven i midterste Lag[5]). Det er senere ret hyppigt i Dipylonstilen, derimod meget sjældent i Therastilen og anden eftermykenisk, geometrisk Keramik[6]). Det optræder allerede i gammelthessalisk Ornamentik, men er heller ikke sjældent paa mykeniske Vaser, fra hvilke det er gaaet over i Dipylonstilen[7]).

Det var de Ornamenter, der paa en eller anden Vis stod i Forbindelse med mykenisk Ornamentik. Vi vender os nu til de mere originale Dipylonmønstre.

---

[1]) Myk. Vasen (Tekst) XII og Tavle XXVIII, 226, 227, 238, 239. XXXIII 320, 321. Schliemann: Mykenae 220 ff.

[2]) Skias 112 fig. 31.

[3]) Schliemann: Mykenae 215, 302 og 303. Myk. Vasen XXXVII.

[4]) Thera II, 137 f fig. 321 og 323.

[5]) Skias 81 og 94.

[6]) Thera II, 140 fig. 330 og 142 fig. 338.

[7]) Myk. Vasen XXXIV, 341.

Mæanderen begynder at undergaa Metamorfoser, selv om den regelmæssige med Profilering til venstre stadigt er den hyppigst forekommende. Vi møder allerede paa Isisgravens Vaser helt sorte Mæandre uden Skraffering, en i Therastilen yderst sjælden Variant[1]). Vi finder Skraamæanderen paa en lille indenlandsk Efterligning af en protokorintisk Miniaturflaske[2]) og paa en anden mærkelig lille Kande[3]). Begge Steder skylder den tekniske Vanskeligheder, foraarsagede ved Karrets Runding, sin Form og har intet med Tekstilmæanderen at gøre. Paa et andet Kar fra Isisgraven er en mærkelig forvirrende Virkning opnaaet ved Udeladelse af Skrafferingen mellem de to Linier. En Amfora sammesteds fra og enkelte andre Kar har ligesom den smukke Trefod af Ler[4]) en vertikal Mæander i lang, smal Metope (ikke at forveksle med Stejlmæanderen). En Hydria fra Grav *a* har i Bugfeltet to Mæandre, der rejser sig mod hinanden som to Bølgetoppe[5]). Endelig har den sene Kande, Skias Tavle IV, 1, en smagløs Kombination af den almindelige Mæander og Stejlmæanderen.

Skrafferede Rektangler har en Pyxis i omløbende Baand.

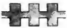

Det kunde minde om gammelthessalisk Ornamentik. Men det kan forklares langt naturligere. Man betragte den lyse Grund, og man har de lyse, mod hinanden vendte Støtter, der i kretisk-geometrisk Stil synes at gaa forud for de modvendte Spidser, der udfylder hinandens Mellemrum[6]). Jeg opfatter det som et Rudiment fra Eksperimenterne med Mæanderspidserne, hin Ombytning af lyst og skrafferet, der betinger adskillige Dipylonornamenters Genesis. Ornamentet lever videre paa Pyxides og omdannes til to forbundne „Treforke“[7]). En Kombination af de forbundne Rektangler og Mæanderen ser jeg i det mærkelige Ornament paa Halsen af en Theravase[8]).

Hagekorset forekommer som Fyld i mindre Felter paa adskillige Vaser og indridset paa en monokrom Krukke (Skias Tavle III, 9. Sml. Br. og P. 119 fig. 12. Skias Tavle IV, 1 og 9. Sml. Wide fig. 120).

---

[1]) Wide 4 Anm. 3.

[2]) Form som Skias 106 fig. 26.

[3]) Skias Tavle II, 10.

[4]) Skias Tavle IV, 3.

[5]) Skias Tavle II, 16.

[6]) Sml. igen American Journ. I, 256 fig. 4.

[7]) Perrot & Chip. VII, 164 fig. 46.

[8]) Thera II, 145 fig. 345.

Dette Ornament, der forekommer Jorden over hos de forskelligste Folk, vil jeg i min tyske Omarbejdelse give en udførligere Omtale[1]. Det kendes ikke i Ægypten og Assyrien, men forekommer ofte i Troja som Dekoration af Karlaag og Vindsler[2]. Fra primitive Dybder dukker det op igen i Dipylonstilen, som det synes senere end Mæanderen, hvis Skraffering det som oftest antager. Hagekorset er sjældent i theræisk, kretisk, overhovedet i Østilarterne.

Trekanter. Man vil huske de modstaaende Trekanter som Echinus under de ældste Akropoliskanders Halvcirkler. Liggende paa Siden og indskrevne i et rektangulært Felt forekommer de modstaaende Trekanter hyppigt, særligt som Bordure i Sortdipylonamforerne (Skias Tavle III, 5 og 7). Ofte skrafferes Trekanterne (Wide fig. 120), og Dragendorf har derfor vist Ret i at betegne dette „Timeglas“ som en ved Diagonaler delt Rektangel, af hvis Trekanter to er skrafferede eller sorte, saa meget mere som vi har selve Delingen ved Diagonaler paa tarvelige Stykker og i monokrom Dipylonteknik[3]. Ligheden med Echinustrekanterne er da vist tilfældig. Motivet er meget yndet ogsaa i de andre geometriske Stilarter, navnlig i protokorintisk Stil[4].

Rhomberækker. Naar man i Stedet for at lade Rhomberækken „svæve i Luften“ lægger den fast mellem to Horisontalbaand, der berører Rhombernes Spidser, fremkommer et netlignende, smukt Baand af Trekanter, stødende sammen med Spidsen, og deri indfalsede Rhomber. Paa en lille Hydria fra Grav *a* har vi dette Baand i al Simpelhed, med Punktering i Trekanter og Rhomber (Skias Tavle II, 16). Vil man ret føle Farvens Overlegenhed over Ridsteknikkens, saa sammenligne man med et Aphidnaskaar, hvor de sammenstødende Trekanter allerede forekommer[5]. Den videre Udvikling til to Rhomberækker forefinder vi i en forholdsvis primitiv Dipylonkande fra Thera[6].

Fremdeles maa nævnes Vinkellinier med dobbelt Knæk (findes bl. a. paa Isisgravens Kantharos), der dog er en allerede i Ridsteknikken kendt Variant[1]).

---

[1] Sml. L. Müller: Det saakaldte Hagekors' Anvendelse og Betydning i Oldtiden. Vidensk. Selsk. Skr. 5 Række V. Hist-phil. Afd. Side 1 ff.

[2] Perrot & Chip. VII, 169 f. Troja und Ilion I, 278 og Beilage 48 (til Side 428) m, n, o, q. Schliemann: Ilios 627 f.

[3] Thera II, 142 fig. 337 og 159. Br. og P. 134 fig. 30. Sml. Thera II, 197 fig. 391. Wide fig. 116. Athen. Mitt. XXVIII Beilage V, 1.

[4] Wide 59 og Fig. 13. Skias Tavle II, 3. Athen. Mitt. XXII 277 fig. 9. Thera II, 74 fig. 263 og 180 fig. 371.

[5] Athen. Mitt. XXI Tavle XV, 3.

[6] Athen. Mitt. XXVIII Beilage XXIV, 2.

Paa samme Maade som vi ovenfor ved Omtalen af Akropolisvaserne straks tog de i Eleusis fundne Eksemplarer med for at faa Ornamentforraadet fuldstændigt samlet, vil vi ogsaa handle her. Paa Kerameikoskirkegaarden i Athen er, foruden enkelte Vaser, der allerede tildels er medtagne, alle Karrene fra Grav VIII og IX af Eleusisvasernes Type[2]). Det gælder navnlig for Grav IX, af hvis fem Kander de tre godt kunde være fundne i en Akropolisgrav, mens de to andre har udpræget Eleusisdekoration. Skaalformen med den høje Rand og de horisontale Hanke med Fremspring er os bekendt fra Grav *α* og Pithosgraven. Kantharos er heller ikke ny, Hankenes Dekoration ægte eleusinsk. Hverken formelt eller dekorativt bringer disse Vaser noget nyt Derimod er Vaserne fra Grav VIII os lige saa nye af Form, som velkendte i Henseende til Ornamentik. Denne Modsigelse forklares ved, at de er Miniaturting, et helt ensartet Miniaturudstyr til Graven. Deraf den hastige, skødesløse Bemaling og fantasiløse Gentagelse af de bedst kendte gamle Mønstre, mens Vaserne derimod formelt skulde ligne et helt „moderne“ Service. Dekorativt byder de ikke andet nyt end et S-Ornament paa en Miniaturskaal[3]). Det er i Dipylonstilen ret sjældent[4]) og er sandsynligvis afledet af det i mykenisk Stil velkendte Ornament: den løbende Hund, som jeg en enkelt Gang har set ogsaa i geometrisk Stil, bl. a. paa et lakonisk Skaar i Sparta. Den rigtige geometriske Omdannelse af den løbende Hund har vi paa en interessant, paa Thera funden Dipylonkande[5]). Paa en theræisk Skaal har det undergaaet en ny Metamorfose, idet det optræder mæanderagtigt skrafferet[6]).

Dette var Eleusisvasernes Ornamentik. Men allerede nu er de figurlige Fremstillinger begyndt at spille en Rolle paa Dipylonvaserne.

Dipylonfuglen. I femte Metopefelt af den lille Skaal-pyxis fra Isisgraven findes en Række paa fire Fugle af følgende Udseende:

---

[1]) The Argive Heraeum I, 55 fig. 29.
[2]) Br. og P. 115—118 og Tavle VIII.
[3]) Br. og P. Tavle VIII, 1 nr. 2.
[4]) Findes bl. a. Conze: Anf. der Kunst Tavle V, 3.
[5]) Athen. Mitt. XXVIII Beilage XXIV, 2.
[6]) Thera II, 149 fig. 359.

Senere er Fuglefremstillinger meget hyppige paa Eleusisvaserne[1]. Saaledes var af de i Pithosgraven[2] nedlagte 13 Kar tre Skaale og en Kande bemalede med Fuglebilleder. De er i Reglen tegnede med Skraffering, dog stundom ogsaa helt sorte, undertiden begge Dele paa samme Vase (Skias Tavle V, 2 a). Fuglene optræder i Reglen i Række[3], mens de i Therastilen oftest staar alene i Feltet[4]. Paa en allerede nævnt Vase er to Fugle i Færd med at æde en Fisk. Et lignende Genremotiv: Fuglen fortærende en Slange kendes fra Therastilen[5]. Fuglerækken er ældgammel, findes paa trojanske Vindsler, paa Fylakopivaser, og baade stiliseret — med tydelig Tilknytning til disse sidste — og naturlig paa sentmykeniske Vaser[6]. I geometrisk Stil er de fælles for næsten alle Stilarter[7]. Undertiden tror man at genkende en Hejre eller en anden langbenet Vadefugl[8], men oftest er det kun Fugle slet og ret ligesom paa nordiske Metalarbejder[9].

Slangen er kun en ringe Ændring af Slangelinien med Tilføjelse af Gab e. l. Den findes hyppigst paa Skaale og føles saa lidt levende, at den undertiden ledsages af Punktrækker.

Hesten. Terrakottaheste er fundne i Grav α og i Graven med Askelaget (Skias 94). I en Pithos med Barnelig fra midterste Lag er funden en lille Kantharos med Maleri: to Heste ved Krybben (Skias 92 med fig. 20), en lignende er funden i en dybtliggende Barnegrav med én Hest ved Krybben (Skias 83. I samme Grav Granatæblet, Skias Tavle II, 5)[10]. Hesten, der først i sentmykenisk Kunst kom til at spille en Rolle i Dyrebillederne, og som i hin Periode kun afbildedes for Vogn, er Dipylontidens Yndlingsdyr og fortrænger aldeles Oksen. Grunden dertil er, at den nu anvendes til Ridning, og paa en Kantharos fra Kerameikosgrav IX har vi den første Ryttertegning, i hvilken Nyforsøget er kendeligt, især ved Rytterens Anbringelse paa Hestens Bagpart[1]. Omslaget kan forfølges ud over Mellemeuropa[2]. Samtidigt spores en Ændring i Gengivelsen. Mens Tyrebillederne stadigt er prægede af stor Naturtroskab som i den mykeniske Periode, tilstræber man at fremstille Hesten saa yderligt slank som muligt. Det lod sig uden Vanskelighed gøre i Tegning, men krævede stor Møje i Broncestøbning. At man overvandt alle Vanskeligheder, viser, at det var Alvor med Sagen. Det er især i Olympiabroncerne, hvis bedste Stykker synes at være samtidige med den fuldt udviklede Dipylonstil, at vi kan forfølge Kampen[3]. Disse Bronceheste var vel oftest Votivgaver efter en Sejr i Væddeløb, mens Oksebilledet kun er Erstatning for Slagtofret. Det betinger Omslaget i Smag. Passionen havde vendt sig fra Fortidens Tyrekampe til den ædle Hestesport. Man bemærke, hvorledes paa Eleusisvaserne Krybbens Tremmer er tegnede over Krybbens Rand, som saa vi det i Fugleperspektiv. Det er en Stræben efter Tydelighed i Fortællingen, der præger alt Dipylonmaleri[4].

---

[1] Sml. Wide 59 fig. 117 og 119 og Pellegrini: Vasi dipinti di Bologna fig. 2.

[2] Skias 81 og 94.

[3] Undtagelse f. Eks. Wide 30 fig. 52.

[4] Wide 4.

[5] Wide 4. Conze: Anf. der Kunst Tavle II. Athen. Mitt. XXVIII, Beilage VII, 5.

[6] Troja und Ilion I, 427. Annual of the Brit. School V, 16. Myk. Vasen XXXV, 360—361 og XXXVIII og følgende Tavler.

[7] Thera II, 156.

[8] Wide fig. 15. Athen. Mitt. XXII 238 fig. 7. Sml. Olympiabroncerne, Olympia (Tekst) IV 34 og 36 og IV Tavle XIII og XVIII 293—294.

[9] Perrot & Chip. VII 196 og 201. Conze: Anf. der Kunst 24. Hoernes: Urgesch. der bild. Kunst 491 ff.

[10] Sml. Conze: Anf. der Kunst 24 og Tavle IV.

Hjorte bl. a. paa en Krater fra Graven over Isisgraven (Skias 100 fig. 24 og 105) og i Halsfeltet paa Gravamforaen i underste Grav af Serie A' (Skias 79), **Bukke** paa samme Sted paa en Sortdipylonkande fra sidstnævnte Grav (Skias Tavle V, 2—2 a). Som Hestene ved Krybben, afbildes Hjorte og Bukke paa Græsgangen[5]. Det er endnu kun Hinden, vi møder, først senere optræder Hanhjorten med Takker. Bukkene kendes straks paa de bøjede, undertiden snoede, lange Horn[6]. Intetsteds savner vi mere end her den Ynde og Friskhed, der var over de mykeniske Fremstillinger af disse Dyr[7].

Karakteristisk nok er alle andre Dyr end Fuglene altid tegnede i fuld, sort Silhouet. Det kommer af, at ligesom Fuglen er det mest udbredte, saaledes er den ogsaa det første levende Væsen, der træder op i geometrisk Stil, paa en Tid da mykenisk Omridstegning vel endnu var Norm. Det er sikkert ligeledes Fortidens Tradition, der bevirker, at Skridtet fra ren Ornamentik til figurlig Fremstilling, der i Norden tog Aarhundreder[1], her geres hurtigt og nemt. Og takket være den, var der heller ikke langt til Fremstillingen af

---

[1] Br. og P. Tavle VIII, 2. Perrot & Chip, VII 227, fig. 99.

[2] Hoernes: Urgeschichte der bild. Kunst 476 ff.

[3] Wide kalder dem urigtigt for hamrede. Wide 60. Furtwänglers Udtryk Terrakottastil er ogsaa uheldigt. Olympia (Tekst) IV, 30. Forbindelsen med Athen, sml. Olympia IV Tavle XIV 217 og de Ridder: Catalogue des bronzes trouvés sur l'Acropole d'Athènes. Paris 1896. 174 ff., især fig. 148—149.

[4] Pernice i Arch. Jahrb. XV, 93.

[5] Sml. Annali 1872, 139 f. Arch. Jahrb. I, 99 Wide 44 fig. 73. Furtwängler i Athen. Mitt. VI, 111. Olympia IV, Tavle XVIII 296 h.

[6] Sml. Arch. Jahrb. II 50 og fig. 9—10.

[7] Furtwängler: Gemmen I Tavle III. Myk. Vasen XXXIX—XL.

Mennesket. Paa en Skaal fra Grav 11 af nederste Gravlag møder vi det i Fremstillingerne af en Skibs- og en Landkamp[2]. Det er en Sortdipylonskaal med opsparet Felt paa For- og Bagsiden, og Fremstillingen selv røber, at det er et Førsteforsøg. Skibets Enkeltheder vil jeg behandle udførligere i den senere Fremstilling, her skal blot gøres opmærksom paa, at Rorbænkene ses ligesom Tremmerne over Krybben paa en før omtalt Vase. Det er en Kamp ved Skibet, vi har paa Forsiden. Sikre Fremstillinger af Søslag kendes ikke[3]. Manden paa de geometriske Vaser ses kun fremstillet i Krig, paa Jagt, ved Fest eller Begravelse. Fredelig Sejlads er meget sjælden[4], Markarbejde som i vore nordiske Helleristninger, der dog ogsaa fortrinsvis er krigeriske, er ganske ukendt[5]. De to Mænd for Skibets Stævne er Hopliter. Ved Bevæbningen maa man lægge Mærke til den lille Parerstang paa Sværdet hos Krigeren til højre, fordi Pernice havde antaget, at den var forsvunden i den egentlige Dipylontid, mens den kendtes baade i mykenisk Tid og i Dipylontidens Slutning[6]. Sværdskeden ender hos Krigeren tilvenstre paa Skaalens Bagside i en Fod, sikkert af Metal til Beskyttelse af Træet[7]. Ved Menneskefiguren er der adskillige Svagheder, selv sammenlignet med senere Dipylonmaleri: Skikkelserne svæver i Luften eller har Fedderne stikkende i Fernisgrunden, de Faldne ligger slet ikke som senere, deres Arme er af helt ulige Længde. De bueskydende Mænd har Armene anbragte paa samme Side, „Overskæringen“ af Legemet er selv i Maleriet besværligt[8]. Hovedet er tegnet som en oval eller tilspidset Klat enten paa en tynd Hals eller nede mellem Skuldrene. Hos en enkelt Figur er der svage Spor af Haar i Nakken. Stiliseringen af Legemsdelene er knap saa fremskreden som senere i Dipylonstilen. Nøgenheden har sin Grund i den sorte Silhouet. Maleren kan skjule Benene i Klædningen, men han kan ikke gøre os klart, at den tillige dækker Overkrop og Arme, og om dens Stof og Fald maa han helt tie. Iøvrigt, Ære være Dipylonkunstneren for hans Vedhængen ved Silhouetten! Han undgaar derved de Meningsløsheder, som de mykeniske Malere begaar, naar de tegner Skjolderand eller Lanser synlige gennem Legeme og Hals, skønt disse bæres i den fra Beskueren fjærnede Haand[1]. Opfattelsen af Legemet som rumfyldende, som kompakt Masse blev af allerstørste Betydning for senere Tider og danner Overgangen fra Tegning til Maleri.

---

[1] Soph. Müller: Tierornamentik 23 ff.

[2] Skias 110 og Tavle V, 1—1 a.

[3] Helbigs „Søslag“ er ikke overbevisende. Hom. Epos^2 77. Monum IX Tavle XL, 3.

[4] Bull. de corr. hell. XXV 145 fig. 2.

[5] Montelius: Les temps préhistoriques en Suède. Paris 1895. fig. 134, 138—140, 145—146.

[6] Athen Mitt. XVII 218 ff Sml. XVIII, Tavle III.

[7] Sml. Athen. Mitt. XVII 219 fig. 7.

[8] Löwy: Die Naturwiedergabe in der älteren griech. Kunst. Rom 1900. 1 f. og 47 ff.

De andre Menneskebilleder kommer os ikke ved, da de dels findes paa et protokorintisk, dels paa senere Dipylonskaar[2].

Udviklingen er da ikke saa ligetil, som Wide og Dragendorf har ment. Ingen kunde i Grunden heller vente, at Dipylonmalerne først skulde føre deres Ornamentik til Fuldendelse og derefter af Lede ved den give sig i Lag med Billeder af Dyr, sidst af Mennesker. Ikke engang de trojanske Vindsler røber en saa ensformig Udvikling. Vor Behandling har forhaabenligt gjort Datidens Keramik og Dekoration mere almenmenneskelig og forstaaelig Det man kalder Fabriker, var jo kun enkelte Haandværkeres Værksteder. Derfor maatte Individualiteten trods al Tradition spores. Ornamentikken er langt fra bragt til Fuldendelse, før allerede friskere Naturer har givet sig i Kast med Billeder af Menneskelivet. Afhængigheden af Traditionen spores, foruden i selve Legemsformerne, tillige i Malernes Hang til at smugle de kendte geometriske Mønstre som Fyldmotiver ind paa Billedets tomme Pladser.

B. Yngre Dipylonvaser.

Udgangspunktet maa her være de Kerameikosgrave, der er behandlede i Brückners og Pernices Artikel[3]. Dog er Vaseindholdet ikke let at faa samlet, spredt som det er i Athenermusæets Skabe[4]. Af de 19 Dipylongrave har vi omtalt de to, hvis Vaser i Dekoration stod paa Eleusisvasernes Stade, Grav VIII og IX. Om Vaserne fra Grav XI og XVII ved vi aldeles intet. De øvrige Graves Vaseindhold, der kun delvis har Interesse, er følgende:

Grav I: Stor Gravamfora (Br. og P. 101 ff. *Δελτίον* 1892, 6 nr. 1).

Grav II: Stor Gravamfora (Br. og P. 103 f. *Δελτίον* anf. St. 7 nr. 2).

---

[1] Myk. Vasen Tavle XLII. Schliemann: Tiryns Tavle XIV.

[2] Skias 87 f m. Anm. 4 og 110 Anm. 1 og Tavle V, 3.

[3] Athen. Mitt. XVIII 101 ff.

[4] Sml. Collignon & Couve: Catalogue des vases peints d'Athènes. Paris 1902.

Grav III: 1) Primitiv Amfora, 2) Kander med bladformet Munding og naturlig Hals, 3—5) Skaale, 6) Stor Gravkrater (Br. og P. 93 ff og 104 ff. *Δελτίον* anf. St. 8 nr. 8).[1])

Grav IV: Stor Gravamfora (Br. og P. 107. *Δελτίον* anf. St. 7 nr. 3).

Grav V—VI (kan ikke skelnes): 1) Kande med vid Hals, 2) Monokromvare og Hanken af en stor Gravvase (ikke at eftervise). (Br. og P. 107—111. *Δελτίον* anf. St. 10 nr. 17. Sml. nr. 20).

Grav VII: 1) Kande med vid Hals, 2) Skaal med høj Rand, 3) flad, bred Skaal med to Hanke og Indertegning (Br. og P. 112. *Δελτίον* anf. St. 10 nr. 15).

Grav X: 1) Primitiv Amfora, 2) Miniaturbæger med flygtig Tegning af Zigzaglinier, i Smag med Vaserne i Grav VIII, 3) Monokrom Pithos (Br. og P. 118 ff. *Δελτίον* anf. St. 10 nr. 18).

Grav XII: Kande med vid Hals.

Grav XIII: 1) Primitiv Amfora, 2) Kande med vid Hals, 3—7) Skaale med høj Rand (Br. og P. 127 ff. *Δελτίον* anf. St. 9 nr. 11. Bull de corr. hell. XIX 275 ff.).

Grav XIV: 1) Kande med snæver Hals, 2) Amfora (Br. og P. 131 f. *Δελτίον* anf. St. 8 nr. 7).

Grav XV: 1) Kande med vid Hals (kun Fod og Laag bevarede), 2) Skaal med høj Rand, 3) Pyxis (Br. og P. 132).

Grav XVI: Skaale med gennembrudt Fod, Miniatur, flygtigt bemalede.

Grav XVIII: 1) Fragmenter af en Gravamfora (ikke til at eftervise), 2) Skaale med gennembrudt Fod (Br. og P. 133 f. *Δελτίον* anf. St. 9 nr. 14).

I Grav I, V—VI og XII er fundet Diademer, i Grav XI og XIII Benlister. Grav XIX indeholdt intet Gravgods.

Primitive Amforer: Grav XIII, 1 = Wide 29 fig. 48[2]) og Grav X, 1 = Wide fig. 49. Formen uhyre primitiv[3]), Ferniseringen af den første er ganske som paa primitive Eleusisamforer med mørk Skulder og Fod, lysere Bugfelt[4]). Dekorationen er indskrænket til Halsen og til en Side og bestaar paa den ene af en Sammenstilling af tarvelige Hjulornamenter med tre indskrevne Trekanter med Kors, paa den anden af Hjul og lyse Rhombestjærner. I Eleusis og Athen har jeg set tre Amforer af endnu raaere Type med helt sortferniseret Legeme og primitiv Halsdekoration, f. Eks. paa den ene i Eleusis[1]):

---

[1]) Sml. Wide 62. Thera II, 187 Anm. 104.

[2]) Ogsaa afb. Bull de corr. hell. XIX, 278 fig. 7.

[3]) Sml. Wide fig. 103.

[4]) Sml. Wide fig. 103—105. Skias Tavle III, 4.

Paa den i Athen:

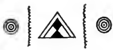

Baade ved dette og ved Karret fra Grav XIII har man en Følelse af, at der tilstræbes Lighed med et Ansigts Øjne og Næse. Beslægtede med disse pithoslignende Amforer er en hel Række af udenlandsk Fabrikat, fundne paa Thera, i Troizen, i Tanis i Ægypten og i Italien (Syrakus og Etrurien). De adskiller sig kun ved det stærkt rødlige Ler. Baade Fundomstændigheder og Indskrifter viser, at disse uhyre udbredte Vaser tilhører VII, tildels VI Aarh.[2]) De er sikkert fra et stort Handelscentrum og muligt, som Dragendorf mener, udbredte ved Vinhandel. Jeg tror i Modsætning til Dragendorf, at de udenlandske Kar er senere end og Efterligninger af de attiske baade for Fundomstændighederne, og fordi vi paa de attiske Kar dels har Tilknytning til Ansigtsvasen, dels gennem Rhombestjærnen til den udviklede Dipylonstil, mens Ornamentikken paa de fremmede Vaser sløjer af og tankeløst gentages.

Meget primitiv er ogsaa Amforaen Grav III, 1 = Wide 30 fig. 51. Den staar endog tilbage for Philiosvasen, Wide fig. 52. En Overgangsform mellem dem er fig. 50.

Kander. Først tager vi Kanderne med naturlig Hals og bladformet Munding som Grav III, 2 = Wide fig. 88. Den ligner Sortdipylonkanderne af Eleusistypen ved Dekorationen baade i Halsfelt og Brystlap (Dekoration henholdsvis høje Straaler med koncentriske Kredse imellem og korte Zigzagrækker), men teknisk staar den langt højere ved Overfladens Renhed og Fernis' lysende Blankhed. En Mellemform, teknisk og dekorativt, findes i Athen (Musæumsnr. 701), men baade Brystlappen og de koncentriske Cirkler mangler her. Af samme Form, men helt anden Ornamentik er Wide fig. 89—91. De to sidste er dekorerede over det hele. Dekorationen er gennemført uden Hensyn til horisontal Leddeling og bestaar af Cirkler og andre Elementer, som vi senere skal behandle. Brückner og Pernice har ogsaa sammenstillet Kanden fra Grav III med den kendte, af Furtwängler publicerede, der bærer den ældste attiske Indskrift, vi kender[1]. Dog er denne sidste mere primitiv i Dekoration, nærmest som en Eleusiskande[2]. Indskriften er senere indridset, ingen ved hvor længe efter Brændingen. Paa den anden Side er Kanden funden i en Dipylongrav i 1871. Og nu kender vi Indskrifter i Mængde fra Thera, tilhørende den geometriske Periode, og et Par Dipylonskaar fra Athens Akropolis bærer Indskrifter, malede paa før Brændingen. Der er derfor ingen Grund til hverken at antage Vasen eller Indskriften for Sendipylon[3]. Om Indskriften selv udførligere i den tyske Udgave[4].

---

[1]) Den anden omtalt af Wide 29 Anm. 32.

[2]) Thera II, 188 f. Wide fig. 46—47. Athen. Mitt. XXVIII, 206 f. Flinders-Petrie: Tanis II, Tavle XXIV, 9. Notizie degli scavi 1895, 130 f. Pottier: Vases du Louvre Tavle 30 D 39 og Side 36 D 33 ff.

Kander med snæver Hals. Foruden Grav XIV, 1 = Wide fig. 85 tillige Wide fig. 86 (sml. *Δελτίον* 1892, 10 nr. 20) og 87. Naar undtages Halsens Længde minder Formen om primitive Forhilleder, og dermed stemmer, at de alle har Brystvorter, de to foran paa rigtigt Sted, fig. 85 helt henne paa Siden. De har alle et hult Laag i Halsen; den ene Kandes Laag har bøjleformet Greb (fig. 86), de to andre Kanders en Fugl til Haandtag. Det hule Laag og den lange Hals gør det sandsynligt, at de er Kultvaser, thi ellers har den upraktiske Halsforlængelse ingen Mening. Dekorationen strækker sig over hele Vasens Flade, er strængt geometrisk og strængt horisontal. Dog har fig. 86 endnu Mindelser om Eleusisdekorationen i en Brystlap med Skakbrætornament foran. Men man har ikke nøjedes hermed, men ogsaa dekoreret Resten af Skulderfladen i tre Baand paa hver Side, fyldte med Blade pas Spidsen, Dipylonfugle og Rhomber. Kanden fig. 87 har Metopedekoration (dobbelt Firblad og Hagekors) i et Baand. Ellers er Dekorationen overalt horisontal og bestaar af Mæandre, simple og kunstige, af Bølgelinie, indfælsede Rhombe-rækker, Skakbræt, Savornament (fig. 86) og paa fig. 85 græssende Hinder.

Kander med vid Hals er langt talrigere. En saadan er allerede funden i everste Gravlag i Eleusis (Skias 80 og Tavle III, 6. Ikke en Amfora, som Skias siger). Den har ligesom Kanderne med tynd Hals Brystvorter foran, Mæanderen indtager en hæderfuld Plads, men der er allerede — som i Wide fig. 87 — et Baand, feltdelt i Metoper, hvis Hoveddekoration er Rhombestjærnen. Efterhaanden tiltager nu Metopedekorationen paa disse Kander, samtidigt med at Mæanderen enten helt udelades eller drives ud i barokke Former. Disse Omstændigheder gør det sandsynligt, at Kanderne med vid Hals gennemgaaende er lidt yngre end de smalhalsede, en Form hvis Upraktiskhed snart maatte blive indlysende, hvorfor man holdt sig til den allerede skabte, svære Type[1]). En af de mest gammeldags er Kanden Grav V—VI, 1 = Wide 44 fig. 73. Den har Brystvorter langt omme paa Siden, græssende Hinder, to metopedelte Bælter med Firblad og Hagekors, tre Bælter med modvendte Trekanter og et med den skraffErede Zigzaglinie. I det hule Laag sidder en Skaal, Offerskaalen. Af omtrent samme Form og Dekoration er der flere i athenisk Kunsthandel. Ved Formgivning beslægtede er ogsaa Wide fig. 72, mærkelig ved sin pragtfulde Rhombe, Punktrosetterne og de falske Spiraler, og fig. 76—77, i hvilke Metopedekorationen giver det hele Præg, og navnlig Bugens høje Metoper med deres Rundbuemotiv fortsætter Traditionen fra en bestemt Klasse Eleusiskar (sml. Isisgravens Amforer, Hydrier og Kratere og Kanden Skias Tavle IV, 8). Fig. 76 har en Skaal, fig. 77 en Kande paa Laaget. Indbyrdes beslægtede er to pragtfulde Kander: Grav VII, 1 = Wide fig. 75 og 75 a og Grav XIII, 2 = Wide fig. 74 og 74 a[2]). Den første har endnu Brystvorter omme paa Siden, dens Laag er formet som en Skaal med Foden i Vejret, altsaa en ganske praktisk Indretning, som kunde tyde paa, at enkelte Kander virkeligt anvendtes i Livet. Den har endnu en lille almindelig Mæander foran paa Brystet, Feltdekoration paa to Steder med Rhombestjærner og Hagekors, det sidste Ornament med ombøjede Spidser i et Felt foran paa Halsen. Kanden, Wide fig. 74, har en lille fin Kande paa Laaget, der øverst krones af en Fugl. Fuglen, der i Kanderne fig. 85 og 87 var Haandtag, er her rent dekorativ. Allerede den lille Kande har Metopedekoration med Rhombestjærne og Hagekors. I alle den egentlige Kandes Metoper er Hagekorset med ombøjede Spidser anvendt som Udsmykning. Af Mæanderen intet Spor. Kanderne med Videreudvikling af Mæanderen fortsætter Traditionen fra Wide fig. 85. Hertil hører den fragmenterede Kande fra Grav XII, nær beslægtet med Wide fig. 71 og en ganske lignende Dipylonkande i København. Alle har de ogsaa de indfalsede Rhomberækker tilfælles[3]). Med dem hører ogsaa den plumpere Kande i Wien sammen, Masner: Katalog Tavle I, 30, og, som det synes, Kanden Grav XV, 1, saa vidt Foden tillader

---

[1] Athen. Mitt. VI, 106—112 og Tavle III.

[2] Sml. Skias Tavle V, 2. Se ogsaa Wides Bemærkning Side 49 Anm. 34. Beslægtet med Conze: Anf. der Kunst Tavle IV.

[3] *Ἀθήναιον* 1880 (IX) Tilføjelse efter Side 50. Thera II, 111. Arch. Anz. VIII, 17.

[4] Se foreløbigt Athen. Mitt. VI, 106 ff og XVIII, 225—230 og Tavle X.

---

[1] Sml. Skias Tavle IV, 1.

[2] Afb. ogsaa Bull. de corr. hell. XIX, 275 fig. 1 og Perrot & Chip. VII, 163 fig. 44.

[3] Københavnerkanden har hult Laag med Fugl som Greb, ganske som fig. 85.

Slutninger. Paa Laaget af denne Kande sad tre Terrakottaheste, af hvilke den midterste er bevaret.

Alle disse Kander med den vide og snævre Hals danner, som selv et flygtigt Blik lærer, en Gruppe for sig med en ganske udpræget, strængt geometrisk Ornamentik. Det er dem, jeg i foregaaende Afsnit har betegnet som Kultvaser og Forløbere for de kendte store Gravamforer. Ejendommeligt nok møder vi deres Ornamentik paa næsten alle Kar, større og mindre, fra de samme Grave. Det er især Gravene VII, XIII, XIV og XV, hvis Udstyr er prægel af det, jeg kunde ønske at kalde **den strænge Stil.** Før vi definerer dens Ejendommeligheder, vil vi samle Resten af Materialet.

Amforer: Grav XIV, 2 = Wide fig. 55. Mæanderen, i mindre geniale Variationer end paa Kanden fig. 85 fra samme Grav, spiller Hovedrollen og anbringes, naar den omdannes, i bredere Felt. Ellers det regelmæssige: Skakbræt, modvendte Trekanter, Rhomberækker. En elendig Amfora, Wide fig. 114, hører herhen, som Halsens Mæander, Trekanterne og den skrafferede Zigzaglinie viser. Det samme gælder, trods den figurlige Udsmykning, Wide fig. 56[1]).

Skaale med høj, brat Rand: Grav VII, 2 = en af de Wide fig. 98 afbildede, Grav XIII, 3—7, to store og tre mindre (afb. Bull. de corr. hell. XIX, 275 ff og Perrot & Chipiez VII, 163 fig. 43) og Grav XV, 2. En af Skaalene i Grav XIII og den i Grav XV indeholdt Knokkelrester. Det var altsaa Tallerkener eller Smaaterriner, og nu forstaar vi det praktiske i den høje Rand. De er i Form ganske forskellige fra de flade, elegante Drikkeskaale, som Pfuhl med Urette betegner som „Teller“[2]), og som naturligvis ogsaa lever videre, saaledes som navnlig et Eksemplar fra Grav VIII viser. Enkelte Tallerkener havde Laag og gennembrudt Fod, der altsaa kunde virke som Fyrfad. Miniaturvaserne i Grav VIII viser, hvor hyppigt en saadan Fod anvendtes[3]). I Dekoration beslægtede med disse Tallerkener er Wide fig. 96 ovenfor t. v. og nedenfor i Midten og t. h., fig. 97 t. v. og i Midten, fig, 98 og fig. 100 t. v. Rayet-Collignon: Céramique 19 fig. 17 (= Perrot & Chipiez VII, 169, fig. 52). Ogsaa i København findes en saadan Tallerken. Som almindelige Træk gælder, at Randen, naar den er høj nok, er metopedelt, Vulsten har et Baand, der standser ved Hankene, hvor undertiden et lille Felt er afgrænset og dekoreret. De anseeligere Tallerkener, især de fra Grav XIII har desuden Plads til et omløbende Baand paa Randen og et til paa Vulsten under Hankene. Af de simple Drikkeskaale forekommer en ny Variation, Skaalene med gennembrudt Fod. De i Grav XIII er strængt dekorerede med Triglyfer og Metoper, smykkede med Hagekors og Zigzaglinier. De i Grav XVI er flygtigt Miniaturarbejde ligesom de i Grav VIII. Men nu ved vi, hvor den Form hører hen.

---

[1]) = Annali 1872, 138 nr. 3. Dumont-Chaplain I, 97. Kroker: Arch. Jahrb. I, 96. E.

[2]) Athen. Mitt. XXVIII, 181 f. og Beilage XXV, 2. Om Formens Videreliv paa Thera se ssts. Beilage XIII og XIV. Sml. for Bøotien Arch. Jahrb. III, 330 ff.

[3]) Br. og P. Tavle VIII, 1. Sml. Wide fig. 96 i Midten, 101 og 102. Conze: Anf. der Kunst Tavle V, 4.

Pyxides: Grav XV, 3, som Br. og P. fejlagtigt kalder en Skaal[1]), har forneden mørke Tangentellipser, derover Baand med simpel Mæander, paa Laaget skrafferede Trekanter, Blade paa Spidsen og Zigzaglinier. Altsaa endnu ingen Udvikling fra Eleusispyxides, og det samme gælder de fleste Pyxides fra Kerameikos. Enkelte har dog, under Indflydelse af den strænge Stil, optaget Metopeinddelingen i det bredeste Baand med Hagekors, Firblad o. l. Disse Daaser har tillige i Reglen Heste paa Laaget i Stedet for Greb. Gode Prøver i Athen[2]) o. a., en enkelt ogsaa i København. Sml. Perrot & Chipiez VII, 164 fig. 46 og 183 fig. 68[3]), Masner: Katalog Tavle I fig. 31. Monum. IX, Tavle XL, 2.

Bægre: Karakteristisk den høje Rand, der gør Overgangen mellem Bægre og Kander næsten umærkelig. Typiske især Wide fig. 78—79 og en i København, Musnr. 40. Slettere de smaa Wide fig. 82—84.

Det karakteristiske for den strænge Stil er foruden den aldeles overvejende lineære Dekoration navnlig dens horror vacui. Ornamentforraadet og Ornamentudviklingen er i Hovedtrækkene følgende:

Mæanderen forekommer i forskellige Variationer og er paa en Mængde Vaser Yndlingsornamentet. Simpleste Variation er Mæanderen med nedadbejet Spids, som paa Amforaen Wide fig. 55. Kunstigere er det at stille to Mæandre ovenpaa hinanden, som f. Eks. i Skulderfeltet paa Kanden Wide fig. 85 og paa Amforaen Wide fig. 56. Paa samme Kande og paa Wide fig. 71 og de dermed beslægtede[4]) findes den eleganteste og dristigste Mæanderform, den strænge Stil har skabt. Skydende op som en Stængel bærer den en til højre profileret Mæander paa sin Top, men idet den paa den modsatte Side er for nedgaaende, skyder den en Mæanderspids ud mod højre Side, der udfylder Hulrummet ved næste Mæanders Stængel. Hvorledes denne Form slog an, og hvor vanskelig den var at kopiere, viser de mer eller mindre vellykkede, ofte ræddelige Efterligninger og Omdannelser[1], til hvilke muligt ogsaa de argiviske Vasers Trappemæandre hører[2]. Den vertikalt forløbende Mæander er sirligt anvendt i de høje Metoper paa Kanden, Wide fig. 76, og smukt afsluttet foroven af et Hagekors. Stejlmæanderen er ikke udviklingsdygtig. To parallele Stejlmæandre har Amforaen Wide fig. 55 i et bredt Baand paa Halsen.

---

[1]) Musnr. 182.

[2]) Musnr. 179, 197 o. m. a.

[3]) Sml. fig. 55 og den bøotiske fig. 91.

[4]) Kanderne Grav XII, Københavner- og Wienerkanden (sidste Masner: Katalog Tavle I, 30).

Hagekorset: Meget yndet som Metopedekoration. Eneste Udvikling er Hagekorset med ombøjede Spidser, der bl. a. findes paa Kanderne Wide fig. 74 og 75 og paa et Bæger i København.

Firbladet er ved Siden af Hagekorset Metopeudsmykning. Horror vacui bevirker, at Mellemrummene mellem Bladene fyldes af Trekantspidser. Det dobbelte Firblad, hæsligt, naar det indskrives i en Firkant og Mellemrummene fyldes med Trekanter, er anvendt Wide fig. 87 og Masner: Katalog Tavle I, 31.

Rhombestjærnen (Rautenstern) er en meget hyppig Metopedekoration. Ornamentet er dannet af en Rhombe, paa hvis Sider Trekantspidser viser sig. Rhomben selv er skrafferet og dekoreret med Skaktavl. Denne sidste Udvikling af Rhomben kan forfølges baade i kretisk og i rhodisk Ornamentik[3]. Men mens Rhomberne i Østilarterne under mykenisk Paavirkning faar Spidserne dekorerede med Stave, spiralagtige Mæandre eller T-formede Opsatser[4], har Dipylonstilens Rhomber Udvæksterne paa Siderne. Ornamentet er sikkert foranlediget ved Synet af Rhomben, indskreven i en lys Metope[5]. Dennes Hjernes skrafferes efter det i Dipylonstilen kendte Princip, og Ornamentet er der som et nyt Vidnesbyrd om attisk Dekorations Originalitet. Se Skias Tavle III, 6 og Wide fig. 71, 74 a, 75, 79, 89, 97 o. m. a.[6]) Helt lyst findes Ornamentet paa den primitive Amfora, Wide fig. 49, der vel hermed omtrent kan dateres.

Indfalsede Rhomberækker. Den enkelte og dobbelte Rhomberække mellem Trekantspidser kender vi fra Eleusis. Ogsaa her skrafferes og tavles Rhomberne i den strænge Stil, og der skabes da et meget smukt Tavlornament til Baanddekoration. Paa Kanden Wide fig. 86 er der kun én Rhomberække, Skias Tavle III, 6 har paa Halsen tre

---

[1] Wide fig. 78—79 og 114. Pottier: Vases du Louvre Tavle 20 A 511.

[2] Wide fig. 43.

[3] Wide fig. 15. Arch Jahrb. I, 135 nr. 2940.

[4] Wide i Athen. Mitt. XXII, 233—240. Thera II, 143 fig. 341.

[5] Wide fig. 15 og 72. Thera II, 180 fig. 371. Arch. Jahrb. I, 136 nr. 2964.

[6] Efterlignet i bøotisk Stil. Athen. Mitt. XXVIII, Beilage XXVIII, 1.

Rækker, Wide fig. 71 har fire, Grav XII's Kande fem Rækker. De to sidstnævnte Steder dannes Indramningen af skrafferede Zigzagrækker. Tilløb til indfalsede Rhomberækker findes ogsaa i kretisk Stil[1].

Skrafferede Zigzaglinier. Ornamentet udvikler sig aabenbart af de meget almindelige, større og mindre modstaaende Trekanter, og Overgangen forstaaes gennem Tallerkenerne Grav XIII, 3—7, Wide fig. 98 og fig. 97 t. v. Særligt sammenligne man den sidste med den ellers fuldkomment ensartede fra Rayets Privatsamling[2], og man vil forstaa Ornamentets Genesis gennem den kendte Ombytning af lyst og skrafferet[3]. Saa stolte var Malerne af Ornamentet, at de ideligt gentog det og dets Moderornament paa de store Kander, og hvor det er særligt hyppigt, mangler Mæanderen. I det lange Løb maatte naturligvis alligevel Mæanderen gaa af med Sejren. Sml. Wide fig. 78, fig. 74, hvor det har faaet Punktering i Mellemrummene som Slangelinien, fig. 73, 114 o. s. v. Det gaar lige over i Therastilen, hvor det hyppigt anvendes paa de store Kar, og hvor det undergaar en ny Metamorfose, idet det tegnes snart punkteret, snart sort og saaledes nærmes til den egentlige Zigzaglinie[4].

Trekantpyramide: Wide fig. 76 viser et smukt Metopemotiv af skrafferede Trekanter, stillede ovenpaa hverandre. Det er et yndet mykenisk Motiv, bedst kendt fra den elegante Rosetvase af fjerde Stil[5], og gentages ogsaa senere hyppigt, saaledes i græske og romerske Mosaikarbejder.

Mens **Skakbrætmønstret** hører med til den strænge Stil, er derimod **Rundbuemotivet** sjældent. Paa Wide fig. 76 er det højere end paa Eleusisvaserne, men ikke ellers forskelligt, paa fig. 77 er det blevet sort. I Therastilen optræder det en enkelt Gang endog som Hængesmykke, et Bevis paa denne Stils baade Afhængighed og Selvstændighed[6].

Fuglerækker, græssende Hinder, liggende Bukke[7], **den punkterede Slange** savnes ikke i den strænge Stil, men findes kun paa de mindre iøjnefaldende Steder, saaledes f. Eks. i Wide fig. 74 paa Laaget og den lille Kande. Derimod er den plastiske Slange paa Hanken hyppig. Wide fig. 55 og 77. Sml. Arch. Jahrb. II, 34. Det samme, som gælder om den billedlige Fremstilling, gælder ogsaa om de falske Spiraler og Tangentellipserne. Er man ked af ideligt at gentage det samme, griber man til dem, men de skydes altid i Baggrunden og findes ikke paa de smaa Kar af denne Klasse. Typisk for den strænge Stil er dens Retliniethed. Arbejdet med Lineal spores overalt, det er den geometriske Stils ἀχμή, hvor man ingen Meje skyer for at opnaa smagfuld Inddeling og nejagtige Maal.

---

[1] Wide fig. 13, 14, 17 og navnlig 23. Americ. Journ. I, 256 fig. 4 t. v.

[2] Rayet Collignon: Céramique 19 fig. 17. Perrot & Chip. VI, 169 fig. 52.

[3] Sml. Conze: Anf. der Kunst Tavle V, 1 b, 3 og 1 c 1.

[4] Thera II, 135 ff. fig. 313, 318, 320, 321, 324 327, 330 o. m. a. Athen. Mitt. XXVIII, Beilage II, 1 og 3. III, 1 og 2. IV, 1 og 2. VI. 1. VII, 2.

[5] Myk. Vasen XXXVII, 380. Sml. 381, 382. XXXIII 322, 325.

[6] Athen. Mitt. XXVIII, Beilage VII, 3.

[7] Masner: Katalog Tavle I, 30.

At man ogsaa i Gravene, hvis Vaseindhold bærer den strænge Stils Præg, kan finde Kar med helt figurlig Dekoration, er kun naturligt. Det er Tilfældet med Skaalen Grav VII, 3 = Br. og P. 113 fig. 10[1]). I en Stribe paa Skaalens Inderside er fremstillet en Række dansende Kvinder foran en tronende Figur, en knælende Mand med en Lyre og en Gren, to rustede Krigere og to Fabelvæsener, Vingekentaurer. Det hele er sikkert en attisk Pottemagers Efterligning af orientalske Forbilleder, som jeg i anden Sammenhæng skal vise. Kvinderne er beklædte med et halvlangt Gevandt og har Haaret tegnet ved en lang og en kort Streg. Beslægtet, i hvert Fald i Motivet, er en Skaal, fundet i 1871, med Afbildning af et Dansekor af Mænd og Kvinder. Annali 1872, 142 nr. 39. Monum. IX, Tavle XXXIX, 2[2]). Kvinderne er iferte lange Kjoler, hvis Mønster er gengivet ved Skaktavl. Trefødderne paa Skaalens Yderside kan være rent dekorative, men kunde ogsaa tænkes at bentyde til Sejrsprisen. Mærkelig er en Skaal i Athen med metopedelt Billedfelt paa Indersiden[3]). I hver Metope sidder en negen Kvinde med noget, der nærmest ligner en Ten, fra hvilken hun trækker Traaden. Altsaa en enestaaende huslig Idyl!

Vi maa her indskyde en Række store Vaser, der sandsynligvis er samtidige med Vaserne af den strænge Stil, skønt Fundomstændighederne er ukendte. Det er Sortdipylonamforerne, der fortsætter den ganske lignende Vaseklasse fra Eleusis (bl. a. Skias Tavle III, 5, 7 og 8). Efter Hankenes Anbringelse falder de i tre Klasser: 1) virkelige Amforer, af Typen Skias Tavle III, 5. De ligefrem vrimler i Athens Musæum, delvis tarvelige og primitive Stykker med Mæandre i Halsfelt og med et Baand paa Bugen af Rhomberækker eller Blade paa Spidsen[4]). Saadanne Stykker er fundne paa Thera[5]), et endog paa Kypern, mærkeligt ved i Lighed med Kanderne at have en Brystlap foran, delt ved Diagonaler[1]. Tre af Wide afbildede Amforer røber direkte Tilslutning til Eleusisarten. Den snoede Hank paa den ene er ligesom Brystlappen paa Kyperneksemplaret overført fra Kandeformen. Wide fig. 58—60. Fig. 60 udmærker sig tillige ved Lerets og Farvens Skønhed og Formens Elegance og røber sig derved som yngre ligesom den elegante Sortdipylonkande Grav III, 2. Den er da vistnok ogsaa funden i den Hirschfeldske Grav, der havde en mægtig Krater som *ἐπίσημα*[2]. Ejendommeligere er Wide fig. 64[3], med finere Profilering af Læben, med savtakket Ornament i Borterne foroven paa Hals og Bug, med firdobbelt Mæander uden Skraffering i Bugfeltet. 2) Amforer med vertikale Greb paa begge Sider, Formen Skias Tavle III, 7—8. Forøvrigt er disse Amforer ikke nær saa hyppige i Athen, som de var i Eleusis. Wide fig. 62—63 viser den traditionelle Dekoration. En bisar Idé er det at give fig. 63 tre Hanke forneden til Fødder. Jeg kender ikke som Wide Metalforbilleder, men vel Paralleler indenfor geometrisk Keramik[4]. 3) Krateramforerne, Wide 65—68. De har samme Form som anden Klasse med den høje, svungne Hals med vid Munding, tillige samme Ornamentfordeling: bredt Baand paa Halsen og et Hovedfelt mellem Hankene paa begge Sider. Teknisk er de langt fuldkomnere, ogsaa langt slankere. Og naar den tynde Hals brækker af, hvad der ofte sker, ligner de ganske rigtige Kratere[5]. Thi fra dem har de paa hver Side de to svungne Greb med Fremspring. Der kendes da ogsaa i hvert Fald en Krater med ganske analog Ornamentik. Thera II, fig. 379 b.

---

[1]) Perrot & Chip. VII, 222 fig 96. Formen som Thera II, 317 fig. 510.

[2]) Sml. Arch. Jahrb. I, 96 K. Perrot & Chip. VII, 61 fig. 8 og 175 fig. 59 (begge Steder med gale Citater).

[3]) Musæumsnr. 729.

[4]) Musæumsnr. 12925.

[5]) Athen. Mitt. XXVIII, 179.

I ornamental Henseende byder hverken Klasse 1 eller 2 synderligt nyt. Kun Wide fig. 64 er interessant dels ved det savtakkede Ornament i Baand, der har udviklet sig, ved at man lod Straalespidserne gaa baade op og ned, et Vidnesbyrd om, at Lovene for primitive Ornamenters Genesis lever endnu[6], og den firedobbelte Mæander uden Skraffering, en Fordobling af en Variation, vi kender fra Isisgraven, at en almindelig Mæander ved Udeladelse af Skraffering geres indviklet. Paa Hanken af fig. 64 findes en Rhomberække, hvis enkelte Rhomber er kassetterede ligesom Mæanderen, ved at fire Rhomber simpelthen er indskrevne i hverandre. Baade den kassetterede Mæander og Rhombe kommer igen i Hals- og Bugfeltet af fig. 68. Mere original er Dekorationen og de enkelte Ornamenter paa Krateramforerne. Bugfeltet er nemlig ved tre Triglyfbaand delt i to Metoper. Triglyfbaandene fyldes med Skraastreger, Vinkelrækker, Rhomberækker eller en vertikalt forløbende Mæander. Metoperne har hver sit Hjulornament, mens Hjørnerne undertiden fyldes med Punktrosetter. Paa Fig. 65—67 er der under hver Metope en lille Bort med Zigzagrækker, fig. 65 har under Hankene mørke Blomsterrosetter. Hankene selv er overspundne hos dem alle med et Net af tykke og tynde Streger[1].

---

[1] Musæumsnr. 117. Wide 34, Anm. 33.

[2] Annali 1872, 141 nr. 29.

[3] Fra Kerameikos. *Δελτίον* 1888, 28 nr. 44.

[4] Prøve i Athen, Musnr. 185. Fra Thera Athen. Mitt. XXVIII, 215 fig. 58.

[5] To Stykker fundne paa Thera. Thera II, 185 f og fig. 379 a. Pottier: Vases du Louvre, Tavle 10 A 226.

[6] Sml. Troja und Ilion I, Beilage 37 (til Side 273) nr. III

Hjulornamentet er ikke det primitive, vi har omtalt ovenfor[2], men et smukt og kompliceret, hvis Oprindelse Wide rigtigt har afledet fra mykenisk Metalornamentik[3]. Hyppigst bestaar det af et lyst Kors med lige lange Arme paa mørk Grund af indskrevne Trekanter[4]. Samme Ornament efterlignes i Bøotien og findes paa et Skaar fra Necropole del Fusco ved Syrakus, hvor det ogsaa ser ud som lokal Efterligning[5]. Forskelligt herfra er det ordenskorsagtige Ornament, der hæver sig skrafferet eller helt sort paa lys Baggrund. Det kendes foreløbigt kun paa tre Sortdipylonamforer (Wide fig. 67—68, Vases du Louvre A 266), mens det er hyppigt i Østilarterne[6]. Dragendorf forklarer det etsteds rigtigt som Efterligning af et virkeligt Vognhjul. Man behøver blot at efterse Hjulene paa de store Gravvasers Vogne for at opdage det. Jeg tror derfor paa Ornamentets Opstaaen indenfor Dipylonstilen. I hvert Fald berettiger intet til at nære Betænkeligheder angaaende tredie Klasses attiske Proveniens, som Dragendorf mener[7]. Netop det, at Hjulet paa Wide fig 67 er takket, viser hen til attisk Tradition (sml. Conze: Anf. der Kunst Tavle VIII. Wide fig. 81) og kommer stadigt igen paa de store Gravvaser. Sammenhængen med disse sidste ogsaa paa andre Punkter har Wide rigtigt set[8].

I Dekorationen af Krateramforerne er der ikke Tale om horror vacui, saalidt som overhovedet i Sortdipylonklassen. Den levende eller figurlige Fremstilling er ganske udelukket.

---

[1] Sml. allerede Skias Tavle III, 3.

[2] Wide fig. 48—49.

[3] Athen. Mitt. XXII, 241 f.

[4] Wide fig. 65—66. Thera II fig. 379 a og b.

[5] Wide fig. 32. Thera II, 200 fig. 398 a og b. Sml. 183 fig. 372 (rhodisk?). Notizie degli scavi 1895, 189 fig. 90.

[6] Athen. Mitt. XXII, 240 ff. Thera II, 136 ff og 161. Sml. Athen. Mitt. XXVIII, 164. Olympia IV, Tavle XIX, 323.

[7] Thera II, 186.

[8] Wide 38 f.

Jeg har antaget deres Samtidighed med Kanderne af den strænge Stil af den Grund, at jeg finder begge Klassers dekorative Ejendommeligheder sammenblandede paa de store Gravvaser. Det gælder især, naar vi gennemgaar følgende Række: Grav II og Grav IV's Amforer = Wide fig. 70 og fig. 69, uden at iøvrigt Fordelingen er sikker, Grav I-Amforen = Wide 40 nr. 23 og en stærkt fragmenteret Amfora i Louvre nl. Pottier: Vases du Louvre A 516. De har alle Form som Krateramforer. Om disse minder ogsaa det vigtige Hovedfelt med Triglyfer og Metoper mellem Hankene. Men Baanddekorationen breder sig. I fig. 70 er allerede hele den høje Hals overdekoreret, paa de andre Kar lægges der paa samme Maade efterhaanden Beslag paa hele Vasen fra Hoved til Fod. Denne horror vacui er den strænge Stils Arv. Til Baanddekoration tages efterhaanden alt i Brug, hvad Dipylonstilen har skabt, Straalerne ved Foden og det savtakkede Ornament (Sortdipylon), Zigzag- og Rhomberækker, Blade paa Kant, ophængte Rhomber, Slangelinier, græssende Hinder og hvilende Bukke med tilbagedrejet Hoved, Mæander, Stejlmæander, alle de Mæanderformer, den strænge Stil havde skabt, og endnu værre Skyskrabere. I Hoveddekorationen er Triglyfbaandene fyldte med en vertikal Mæander som i de bedre Krateramforer. Metoperne er i fig. 70 endnu kun to i Tal, men formeres paa de andre til tre, en større i Midten, to mindre paa Siderne. Under Figur 70's Metoper er der en Bort med Stejlmæander[1]). Fig. 69 har Borter baade ovenfor og nedenfor Metopen, ja den store Metope i Midten har endog foruden den øvre Bort med Zigzaglinie en tredelt Bort forneden med staaende og hængende Trekantspidser, derimellem en Rhomberække. Det samme gælder de andre. Metopedekorationen er i fig. 70 Hagekorset, altsaa et typisk Ornament fra den strænge Stil. Men det er tegnet dobbelt, med Kassettering som Mæander og Rhombe paa Sortdipylonvaserne. De andre Vaser har i midterste Metope figurlig Fremstilling af Begravelse og Ligklage, i Sidemetoperne paa Bagsiden, hvor midterste Metope er mindre, en seksarmet Bladroset, indskreven i fem Cirkler, af hvilke den yderste har Takker. Bladrosetten træder med andre Ord i Stedet for Egerne. Paa Forsiden er de smaa Metoper skrumpede ind til Hængebaand med Mæandre. Under Hankene har vi Blomsterrosetterne, paa fig. 70 desuden Vinkelrækker, en Trekantpyramide og Dipylonfugle, paa fig. 69 og de andre klagende Figurer, paa fig. 69 særligt det ottearmede Hagekors.

I dekorativ Henseende betegner Krateren Grav III, 6 og den kendte Hirschfeldske Krater en Videreudvikling (Annali 1872, 142 nr. 41. Monum.

---

[1]) Sammesteds Zigzaglinier i Wide fig. 65—67.

IX Tavle XXXIX, 1 og XL, 1).[1]) Paa Randen af den første er tegnet en simpel Mæander med Mæanderhager i Mellemrummene. Hirschfelds Krater har ogsaa en Mæander paa Randen, men nu har tydeligt nok Fantasien løbet sig træt. Den første Vase har i hver af Sidemetoperne, der begrænses af Baand med Zigzag og Mæander, en ottearmet Bladroset, indskreven i to Cirkler, der begge har Takker. Metopen har foroven en Bort med skrafferet Rhomberække, forneden en med liggende Bukke. Hovedmetoperne er ødelagte. Paa Hirschfelds Krater er af Metoperne paa Siden kun to Hjørnefelter ved Hankene tilbage, smykkede med Rosetter i takkede Cirkler. Alt andet optages af Billederne. Forneden afsluttes det hele med et Par Baand. Men ud over Billedfladen mylrer nu alle de Ornamenter, der var blevne landflygtige ved den stærke Indskrænkning af Metoper og Baand, og i selve Figurstilen spores den geometriske Stilisering stærkere. Det er, som tog de fordrevne Ornamenter „Sjælehævn“.

Ogsaa rigtige Amforer har naturligvis været anvendte som store Gravvaser, saaledes Wide fig. 57 fra Eleusis. Hverken paa denne eller paa fig. 70 og paa Kuriumvasen fra Kypern er der i Vasens Dekoration nogen Hentydning til Karrenes Bestemmelse som Gravmonumenter. Navnlig fig. 70 gør os det naturligt og forstaaeligt, at den strænge Stils Kander, muligt ogsaa Krateramforerne har været anvendte til samme Brug.

Tager vi nu de tre Tallerkener for os, Grav III, 3—5, af hvilke to er afbildede hos Wide 52 fig. 97 t. h. og fig. 99[2]), er Forskellen fra den strænge Stils Tallerkener aabenbar. Fælles for dem alle er den naturligere, rundere Form, og i Dekorationen Tangentkredsene, fælles for Wide fig. 99 og den tredie Skaal (Musnr. 723) er Fyldmotiverne: Hagekors og Punktrosetter. Mens fig. 99 har liggende Bukke i Felter, har den sidste sammesteds Dipylonfugle. Nær beslægtet med den er Wide fig. 96 t. v. Altsaa paa de smaa Kar en Dekoration hovedsageligt af Cirkelornamenter og levende Væsener, de Ting der i den strænge Stil fjæledes til de store Kars afsides Egne. Mærkeligt nok er Tallerkenerne, som Hirschfeld omtaler fra Udgravningerne 1871, og som vel er fundne sammen med de store Gravmonumenter, delvis af ganske samme Art[3]). Vi har altsaa samtidig med de store Gravvaser en Række Smaakar, dekorerede i en ny Stil, som jeg for det overvejende Ornaments Skyld vil kalde Cirkelstilen. Ogsaa et Bæger og et Par Smaakander fra Kerameikos og en Vaskekumme i København (Musnr. 41) hører dekorativt hid, Wide fig. 81 og 90—91. Navnlig de to Kanders store Cirkler vidner om Stilens Forfald, idet de ganske bryder den horisontale Leddeling, og minder om lethaandet Ødekoration, især den kypriske[1]). Den slappe Cirkeldekoration med Passeren kulminerer i de to sene Københavnervaser, hvor selve Triglyferne er Cirkelrækker. Furtwängler i Arch. Zeit. 1885, 131 ff og Tavle VIII[2]).

---

[1]) Den øvrige Litteratur skal blive opregnet i den tyske Udgave.

[2]) Musnr. 723—725.

[3]) Musnr. 866—869. Annali 1872, 141 nr. 32—38, Tavle K 14 og 16. Sml. 149 nr. 66 og Tavle K 11 og Wide fig. 100 i Midten.

De nye Ornamenter, der kommer til mod Slutningen af Dipylonstilen, er ikke mange. Heller ikke forandres de gamle synderligt. Foruden Cirkler og Tangentellipser og de kassetterede Ornamenter i Sortdipylonstilen er der Grund til særligt at nævne:

Mæanderen. Wide fig. 69 udvikler Mæanderen fra den strænge Stils Kander yderligere (sml. Wide fig. 71), idet her tre Mæandre er stilledo ovenpaa hverandre i Halsens bredeste Baand. Den store Amfora fra Grav I[3]) har en endnu mægtigere Halsmæander, der foruden de tre Etager ligesom den strænge Stils Mæandre skyder et Led ind under næste Mæanders Stængel. Paa Krateren fra Grav III er Skyskraberne opgivne, og man falder tilbage til en Kombination af simpel Mæander og Mæanderhager: Moder og Datter. Det var Stammens sidste Skud.

Ottearmet Hagekors findes under Hanken paa Wide fig. 69 og paa den københavnske Dipylonkantharos, mens det i bøotisk Stil er meget almindeligt[4]). Jeg lod mig deraf forlede til at erklære sidstnævnte for bøotisk, en Fejl der nyligt er gentagen af S. Reinach[5]). Blinkenberg forklarer Ornamentets Opstaaen ved, at to simple Hagekors er lagt ovenpaa hinanden[6]). Vi kender jo den ganske lignende Fremgangsmaade ved den dobbelte Bladroset. Jeg har søgt at paavise dels Opstaaen af den mykeniske Søstjærne og at forklare Udviklingen fra fem til otte Arme ved den geometriske Stræben efter Symmetri. Rundheden i Tegningen af Dyret er bevaret i de østlige Stilarter, navnlig i Fikelluravaserne[7]). Og bøotiske Hagekors optræder undertiden med kun seks Arme, hvad jeg antager for at være første Stadium, og røber snart ved de kløftede Spidser, snart ved den animalske Bevægelighed eller Armenes

---

[1]) Thera II, 160 f.

[2]) Sml. især Perrot & Chipiez VII, 179 ff og fig. 62—66.

[3]) 1,78 Meter høj. Wide 40 nr. 23.

[4]) Boehlau: Arch. Jahrb. III, 352. Pottier: Catalogue du Louvre I, 240.

[5]) Athen. Mitt. XXVI, 37. Revue arch. 1902, I, 374 Anm 1.

[6]) Personlig Meddelelse.

[7]) Longpérier: Musée Napoléon III Tavle 8 og 38.

Anbringelse om et Legeme, der i Midten er lyst, at Forbindelsen med Naturen ikke helt er gaaet i Glemme[1]). Vil man ikke antage en ny Metamorfose, maa man se det i Sammenhæng med mykenisk Dyreliv. I Dipylonstilen kunde det nok være et Laan fra Bøotien paa dette sene Tidspunkt.

Økseornamentet. Findes paa Wide fig. 91, fig. 69 o. a., deriblandt ogsaa paa Kuriumvasen. Det er, som allerede Furtwängler har set, et direkte Laan fra den mykeniske Ornamentik[2]).

Rhomben med Spidser er en overfladisk Omdannelse af Rhombestjærnen og forekommer kun paa meget sene og slette Stykker, f. Eks. Skias Tavle IV, 5 og Wide fig. 80. Endnu i ungattisk Stil har dette Ornament ikke helt fortrængt sit Ophav[3]).

De billedlige Fremstillinger varieres, især bliver den mykeniske Harejagt igen yndet og findes f. Eks. paa den sene Københavnerkande[4]). En Tyr er afbildet paa Indersiden af en Skaal, funden paa Thera (Athen. Mitt. XXVIII, Tavle III). Den bærer endnu Præg af mykenisk Realisme. Scenerne fra Menneskelivet, Fester og Kampe til Lands og til Vands, er ogsaa hyppige. Næsten alt af den Art er samlet paa de to omtalte Københavnervaser. Figurstilens Udvikling skal behandles i andet Sammenhæng. Indertegning bliver mod Slutningen almindeligere, navnlig i Tegning af Øjet paa Mennesker og Dyr. Hovedformen udvikler sig fra „klattet“ til pæreformet[5]). Allerede paa Krateren Grav III, 6 differencieres Trækkene. Højdepunktet i eksakt Tegning af Legeme, Ansigt og Haar, af Hesten og alle Detaljer ved Forspand o. s. v. naaes i den af Murray publicerede Krater, Journ. of hell. studies XIX, 198 ff og Tavle VIII.

En Særstilling indtager den allerede nævnte Kuriumvase, Cesnola: Cyprus Tavle XXIX. Formen er ikke ny, Kuriumvasen er en Krater med brat Rand ved Mundingen, ganske som de samovarlignende Kratere fra Grav VIII. Trods de tydelige Berøringspunkter med Cirkelstil og — i Metopeinddeling — med Krateramforerne er der mærkelige mykeniske

---

[1]) Perrot & Chip. VII, 214 fig. 93, 149 fig. 28. Revue arch. 1902, I, 373 fig. 1. Arch. Jahrb. III, 352 fig. 29 (omme paa Siden). Lille Kande afb. i min Artikel, Athen. Mitt. anf. St. fig. 1.

[2]) Myk. Vasen (Tekst) XII. Sml. Tavle XXVI 193—195.

[3]) Arch. Jahrb. II, Tavle III. Athen. Mitt. XVII Tavle X.

[4]) Allerede paa Wide fig. 114. Motive's Udbredelse se Furtwängler: Myk. Vasen (Tekst) XII og Tavle XXXIX 409—11. Arch. Zeit. 1881, 33 f. og 1883, 155 og 161.

[5]) Den pæreformede Hovedform kendes ogsaa i anden primitiv Kunst. Sml. Heiberg: Italien 188.

Reminiscenser, baade de livfulde Heste med Føl og navnlig de to Geder, der rejser sig paa Bagbenene og æder af et Træ, mens et Gedekid springer op mod den ene Geds Yver. Graef fandt i athenisk Kunsthandel en ganske lignende Fremstilling paa en sen Dipylonpyxis og har ligeledes paa en Dipylonkande i New-York funden en lignende Sammenstilling af Økser og Tangentkredse[1]. Denne sidste var ligesom Kuriumkanden funden paa Kypern. Muligt har en driftig Athener arbejdet med Eksport for Øje og derfor lempet sine „Billeder“ efter de østlige Egnes mykeniske Smag.

Mens Diademerne fra Dipylongravene delvis bærer udenlandsk Præg og synes at være prægede over østlige Formsten, kan man paa Fiblerne forfølge Dipylonstilens Udvikling, navnlig de sidste Stadier. Benlisterne fra Grav XI og XIII er for allerstørste Delen værdiløse i formel Henseende.

---

[1] Athen. Mitt. XXI, 448 f.

HENVISNINGER

Citaterne fra Anmærkningerne er mærkede med *.

A.

Abnsir 55, 56 f, 86.
Adoption 12.
Afrodite 71, 73.
Agamemnon 4, 18.
Agia Triada 8.
Ahnekultus, se Animisme.
Ajas, Telamons Søn 18.
Akropolis, Grave ved, 17, 33, 40, 41, 78 f, 83, 105.
Akropolislagene, se Perserlagene.
Akropolisvaserne 105 – 110.
Albanerne 19
Algonkinfolkene 23.
Alkmæoniderne 11*.
Alten, v., 25*.
Amerik Gravsk., se 5*.
Amforer 47, 84 f., 86, 94 f., 96, 106, 107, 112 ff., 127 f. (primitive), 131, 135 ff., 138 f.
Ammer 97 ff.
Amorgos 38.
Anbringelse, Ligenes, 5, 8 f., 50 f.
Anf. der Kunst, se 27*.
Animismen 2 f., 11 f., 13, 22, 30*, 48, 100.
Ansigtsvasen 128.
Anthesterierne 98.
Aphidnagravene 17, 37, 41 f., 48, 82.
Aphidnavaserne 106, 109, 110, 121.
Arch. Anz. = Archäologischer Anzeiger (udkommer sammen med Arch. Jahrb.).
Arch. Jahrb. = Jahrbuch des kaiserl. deutschen archäol. Instituts in Berlin.
Argolis 53, 75*.
Argos 16, 55*, 109, 111.
Aristofanes 97, 98*, 100.
Aristoteles 11*, 24*.
Artemidoros 64.
Artemis 72.
Aryballoi 52, 54, 62.
Assarlikgravene 7, 14 f., 45, 79 f., 82, 92*.
Assyrien, se Kaldæerne.
Astragaler 65.
Athenaios 92.
Athen. Mitt. = Mitteilungen des kaiserl. deutschen archäol. Instituts in Athen.
Autoktontro 100.

B.

Baanddekoration 107, 129, 138.
Badekar 57, 91 f.
Bahnson, Kristian, 5*, 9*, 10*, 11*, 19*, 20, 21*, 22*, 48*, 62*, 71*, 89*, 90*.
Balsamering 9.
Bantufolkene 3*.
Barnegrave 16, 28, 33, 39, 43, 46 ff., 49 f., 58, 64, 95, 99.
Begravelse 27, 28, 29 ff., 32, 33 ff., 50 ff., 99.
Benarbejder 77 f., 142.
Bensamling 28, 35, 99.
Benskraberi 20 f., 22.
Bergkh. 96*.
Birch 48*.
Bissing, v., 33, 80*, 81*, 92.
Bjælkeloft over Gravene 39, 44.
Blade paa Spidsen 116, 118 f., 129.
Bladformet Munding 106.
Blinkenberg 5*, 69*, 70*, 82*, 91*, 140.
Blisnitzagravene 7, 18, 82.
Blouet 1.
Blümner 74.
Boeckh. 97 f.
Boehlau 17*, 18, 21*, 49*, 50*, 52*, 63*, 65, 75*, 82*, 85*, 108, 110*, 114*, 115*, 117*, 140*.
Bonald 14*.
Bosejük 109.
βόθρος 39 ff., 52, 86.
Brandgrave 16, 17, 18, 28, 31, 32 f., 41, 43, 50, 82 ff.
Brandnekropol (forhistorisk i Eleusis) 16 f.
Brandspor 50.
Bronce 60 f., 74, 78 ff., 84 f., 124.
Broncealder 5, 19, 29, 43*, 52, 56, 73, 78, 84, 110.
Broncebæger i Urnernes Hals 26, 47, 85 ff.
Br. og P. = Brückner og Pernice. Se 29.

Brückner 30 (Datering af Dipylongravene), 39, 40, 45*, 60, 91 f., 94 f., 97 (om Choephorer), 126 ff.
Brückner og Pernice 28 f.
Brudebad 96.
Brugsch. 65*.
βρυκόλακες 12.
Brystlap 111, 119, 128, 129, 136.
Brystvorter 106, 109, 114, 129, 130.
Buccherovaser 63*.
Bukke 124, 134, 139, 141.
Bægre 114 f., 132, 140.
Bølgelinien 109, 129.
Bøotien 34, 42, 51, 54, 57, 61, 62, 63 f., 69*, 72, 75, 77, 82, 87 f., 95, 114.

C.

Carapanos 59*, 118*.
Cesnola 141*.
Chipiez, se Perrot & Chipiez.
Choephorer 13*, 97.
Cicero 2, 30, 98.
Cirkeldekoration 117 f., 128 f., 137, 138, 139 f.
Cirkelstilen 140 f.
Cité antique 3.
Clarac 58.
Collignon 64*, 95*, 126*. Se ogsaa Rayet-Collignon.
Conze 26*, 27, 91*, 122*, 123*, 129*, 131*, 134*, 137.
Corneto 64.
Coulange, se Fustel.
Curtius 25*, 100*.

D.

Daaser, se Pyxides.
Danaidesagnet 96.
δεισιδαιμονία 99.
Delos 42.
Demeter 63, 65 f., 73, 100.
Demosthenes 96.
Diademer 76, 142.
Diels 10*, 20*, 23*, 68.
Diminigravene 32*.
Dind = Dindorf 97*.
Dipylonfugle, se Fugle.
Dipylongravene 16, 25 ff., 27 (Fundomstændigheder), 28 f (i Eleusis), 31 ff. (i Eleusis), 33 f. (ved Akropolis og Ilissos), 100 f. (alm. Betydning).
Dipylonporten 25, 27, 28.
Dipylontiden 30.
Dipylonvaserne 27, 28, 29, 30, 51 ff., 81, 101, 105 ff. (ældre D.), 126 ff. (yngre D.).
Dobbeltbegravelse 5, 46, 87.
Dobbeltspiraler 117.
Doerpfeld 16*, 17, 26*.
Dolke 78, 79, 80.
Dragendorf 8*, 14*, 17, 19, 34, 53*, 58, 62*, 65, 105, 107, 113, 114*, 115, 121, 126, 128, 137.
Dümmler 5, 14*, 15, 28, 71*, 74*, 79, 81, 100*.
Dumont-Chaplain (La Céramique Grécque) 108*, 131*.
Durand-Gréville 111*.
Dødningeofre, se Gravkultus.

E.

ἐγχυτρίστριαι 96 ff.
ἐκφορά 89*.
Ἐφημ. ἀρχ. = *Ἐφημερὶς ἀρχαιολογική.*
Eleusisgravene 7, 16 ff., 28, 31 ff., 34, 43, 50, 78 f., 100.
Eleusisvaserne 110—126.
Elfenbensstatuetter 66 ff.
Ellipser 118, 135.
Elysion 23.
Emmanuel 88*.
Enkeltgrave 5, 33, 51.
Eocæn 1.
Epikur 2.
Eridanos 26*.
Erman 12*, 20*, 33, 90*.
ἐσχάρα 6 f., 17, 18, 40 f., 85 f., 91, 93 f., 96.
Etrurien 61, 62*, 63 f., 75.
Etymologicum Magnum 97 f.
Evans, Arthur, 2, 68*, 70*, 75*.

F.

Faleronkander 26.
Familiegrave 6, 19, 34, 36 f., 43, 51.
Fauvel 25 f.
Fejtberg 12*.
Feltdekoration 107, 112, 116.
Fernis 106, 111, 128.
φιάλη 15, 87.
Fibler 73 f., 76, 79, 142.
Firblad 111, 116, 119, 129, 130, 133.
Firkanter 108, 116.
Fjerkræ, Ofring af, 45, 64.
Fodtej 22, 61.
Fritze, v., 67*, 68*.
Fröhner 75*.
Fugle 116, 122 f., 129, 130, 134, 139.
Furtwängler 6*, 7*, 8*, 11*, 30*, 57*, 58*, 59*, 60, 62*, 67 f., 70*, 71*, 72*, 73*, 80*, 95*, 113, 119, 124*, 129, 140, 141.
Fustel 3 f.
Fødselsdag, den Dødes, 20.
Fønikerne 25, 66.

G.

Gaertringen, Hiller v., 8*, 14*, 34.
Gardner 59*, 96*.
Garenne, Trefoden fra la 60.
Geder, se Bukke.
Genitalier 63 f.
Genstandssjæl 23.

Geometrisk Tid 37*.
Gerhard 92*.
Glaukos og Polyeidos 51.
Glaukos fra Chios 61.
Gomperz 2*, 21*.
Graef 30*, 54*, 142.
Granatæblet 63 f.
Granulering 74 f.
Grätenornament 109.
Gravfred 35 ff., 46.
Gravgods 5, 6, 8, 9, 17, 47, 51 ff., 56 ff., 77, 84.
Gravkamre, se Kuppelgrave.
Gravkultus 6, 9 f.. 11, 12, 17, 19 f., 29 f., 36, 40, 41, 51, 65, 77, 85, 86 f., 93 f., 96.
Gravofre, se Spiseofre.
Gravrelieffer 61 f., 63 f., 68*.
Gravstene, se Steler.
Gravvaser 24, 28, 38 ff., 42, 68, 87, 91, 94 ff., 138 ff.
Grube, se Offergrube.
Gruppe 11.
Grædekoner, se Klagekvinder.
Guldarbejder 6, 10, 73 ff., 76 f.
Gurniá 69*.
Götze, v., 67*.

H.

Hadestroen 21, 23, 62, 68, 100.
Hagekorset 120 f., 129, 130, 133, 138, 140 f. (ottearmet).
Halbherr 16*.
Halsbaand 109, 112, 116 f.
Halvcirkler 106, 108, 109, 112.
Haneofret 63 f.
Harejagt 141.
Harpokration 96*.
Harrison, Miss, 11*.
Heiberg 24*, 141*.
Hel 21*, 23, 28.
Helbig 4, 7*, 9*, 14*, 15, 16 f., 18*, 28, 41*, 45*, 50, 52, 73*, 79*, 80*, 81*, 82*, 83*, 87*, 125*.
Helleristninger 125.
Helms, Otto, 74*.
Heraion 16*, 59*, 108.
Herodot 9*, 11*, 12*, 14*, 23*, 48*, 66*, 84*, 90*, 96*, 100*.
Heroskultus 7, 9 f., 24*, 100.
Hesiod 92.
Hestebilledet 123 f., 131, 132, 141.
Hesteofre 62 f.
Hieroglyfer 30.
Hinder, se Hjorte.
Hirschfeld 27, 38, 52, 76, 83, 138 f.
Hissarlik, se Troja.
Hjorte 124, 129, 134.
Hjulornament 127, 137.
Hoernes 1*, 110*, 123*, 124*.
Hom. Bestattgebr = Zu den homerischen Bestattungsgebräuchen, se 7*.
Homer 14 f., 17 f., 19, 22, 23, 24, 28, 30, 62, 73, 79 f., 81, 82, 8, 84, 86, 87, 88, 89 f., 92, 99.
Homolle 66.
Horror vacui 132, 133, 137.
Hulalter, se ἐσχάρα.
Hund, løbende, 122.
Hustruer, Ofring af, 10.
Hydrier 41, 47, 54, 86, 91, 112.
Hængespiraler 109.

I.

Idoler 5, 67 ff.
Ilissos, Grav ved, 33 f.
Indhegninger om Gravene 31, 37 f., 41.
Indianerne 11, 19, 20, 22, 48, 61 f., 90.
Indien 18.
Indskrifter 38, 129.
Irokeserne 20.
Isis 58, 65 f.
Isisgraven 32, 36, 41, 43, 51, 55, 56, 57, 58, 59, 64, 65, 74, 78, 93, 111 ff (Vaserne), 136.
Istar 23, 67 ff.
Isæus 13*, 20*, 99*.

J.

Jahvedyrkelsen 11, 22.
Jonas, Profeten, 68.
Jonerne 18, 61, 75, 99.
Journ. of hell. stud. = Journal of hellenic studies.
Jyderne 12.
Jærnet 14, 16, 29, 34, 60 f., 74, 76, 78 ff.
Jættestuer 4.
Jøderne 11, 12, 22, 23, 24, 68.

K.

Kakodæmonisme 11.
Kaldæa 5, 9*, 18, 21*, 22, 23, 24, 48, 67, 68, 90*, 99*.
Kallinos 9*.
Kamaresvaser 6, 106*, 108.
Kander 52, 92 ff, 106, 107, 111 f, 114, 128 ff, 140, 142.
Kantharoi 115 f.
Karbegravelse 46 ff.
Karien, se Aasarlik.
Kawwadias 16*.
Keftiurelieflerne 6.
Kerameikos 25.
Kerameikosgrave, de senere, 21, 31, 35, 36, 37, 43*, 45, 46, 83, 86, 98 f.
Kinkel 18*.
Klagegestus 70, 88.
Klagekvinder 70, 88, 97 ff.
Klagesange 87 ff.
Klazomenæ 48*.
Kline 9.
Klokkefigurer 69*, 72.

Klæder 73, 78, 135.
Knossos 69*.
Koerte 63*.
χοηφόροι 97 f.
Koldewey 38*.
Krateramforer 136 ff, 141.
Kratere 94, 114, 136, 138 f, 141.
Kroker 131*.
Kronologi 5, 29 f, 33, 42, 81, 128.
Kultvaser 131.
Kumanudis 27, 38.
Kuppelgrave 7 ff, 15, 16.
Kurium 42, 139, 141.
Kurve 57.
χύτρα 92, 98.
Kvindefigurer 66 ff.
Kvindernes Stilling 10 f.
Kykladegrave 4 ff, 7 f, 17, 51, 67, 69, 74, 76, 78 ff.
Kypern 42, 60, 67, 80, 135, 142.
Købke 1*.
Köhler 4*, 67*, 69, 80*.
Køkkentøj 49, 51 f, 58 ff.
Kønsdrift, Sjælenes, 63 f.

L.

Lagene i Eleusis 32, 35 f, 87.
Lamarck 1.
Lange, Julius, 1.
Lansespidser 33 f, 78, 79.
Larer 58*.
Larnakavognen 60 f.
λάρναξ 15.
Legetøj 56, 62, 65, 107, 119.
Lekythoi 53 f, 83, 89*, 90 ff.
Ligbrændingen 14 ff, 22, 27, 28, 30, 31, 32 f, 50, 52, 62, 82 ff, 100.
Ligklædningen 73, 87.
Ligstene, se Steler.
Litauerne 12, 20, 22, 62, 82, 90.
Livius 25.
Lobeck 99, 100*.
Loeschcke 6*, 52.
Loft over Gravene 43 ff.
Lolling 4.
Longpérier 140*.
Ludvigsen 4*.
Lukian 12 f, 22*, 73*, 88, 89, 95, 96, 98.
Lund, Troels, 70*.
Lusieri 26, 82.
Lutroforer 39, 40, 42, 91 f, 95 f, 97.
Lyderne 11.
Løver 30.
Löwy 125*.

M.

Mackenzie 106*.
Manatt, se Tsuntas-Manatt.
Marathongraven 41, 45, 83, 86, 105.
Mariani 6*, 70*.
Martha 57*, 63*.
Masner 130*, 132, 134*.
Maspéro 5*, 9*, 12*, 13*, 18*, 20*, 22*, 23*, 48*, 61*, 68*, 99*.
Massebegravelse 9.
Matthæus 13*.
Mayer, Max, 69 f.
Megara Hyblæa 18, 21.
Megarerne 51.
Mened 24*.
Menelaos 23.
Menidi 4*, 9, 11, 15*, 29, 62*, 66, 78*, 82, 91, 100, 117*.
Menneskebilledet 125 f, 135, 141.
Menneskeofringer 4, 6, 10, 70.
Mesopotamien 18.
Metapont, Trefod fra, 60.
Meurer 48*.
Meyer, Aage, 22*, 82*, 90*.
Mickiewicz 20*.
Milchhoefer 30*, 39, 63*, 95*.
Miniaturvaser 53, 54 ff, 111, 122, 131, 132.
Minos, pseudoplatoniske, 32*, 96.
Miocæn 1.
Mithras 68.
Moderen med Barnet 70.
Mon. ant. dei Lincei = Monumenti antichi dei Lincei.
Monokromvaser 54 ff, 83, 85, 106, 107, 120.
Montelius 7*, 18*, 125*.
Müller, L., 121*.
Müller, Ottfried, 1.
Müller, Sophus, 4*, 7*, 9*, 21, 37*, 43*, 46*, 52*, 56*, 73*, 75*, 78*, 80*, 84*, 125*.
Murr 63*.
Murray 51*, 61*, 75*, 89*, 141.
Myc. Age = The Mycenaean Age. Se 7*.
Mykenai, se Kuppelgrave og Skaktgrave.
Myres 6*.
Mælkespande 58.
Mæanderen 25, 66, 106, 107, 108 ff, 113, 120, 129 f, 132 f, 134, 135 f, 137, 139, 140.
Mæanderhager 109 f, 140.

N.

Naupliagravene, se Palamidigravene.
Naville 30.
Neandria 38.
Nekropolen = Aus ionischen und italischen Nekropolen, se 17*.
Nekyia 24.
Netosamfora 76, 95.
Nord. Altert. = Nordische Altertumskunde, se 4.
Nygrækerne 12, 19, 20, 21, 36, 42, 63, 64, 89 f, 95, 96, 98, 99.
Nøgenheden 66 ff, 71, 125 f.

O.

Offeralter, se *ἐσχάρα*.
Offergrube, se *βόθρος*.
Olympia 59, 60, 71, 118, 123*, 124.
Olympisk Gudetro 22.
Opstandelse 68 f.
Ordenskors 137.
Orientering, se Anbringelse.
Orkomenos 8, 32, 109.
Orsi 15*, 16*, 18, 21, 82*.
Ossilegier 21, 84, 98 f.
Ottebladet Roset 119.

P.

Palamidigravene 9.
Palæolitiske Folk 3*.
Palæologos 27 f, 30.
Palæokastro 9.
Paton 14*, 82.
Pausanias 1, 8*, 10*, 25*, 99*.
Pellegrini 109*, 123*.
Pernice, se Br. og P. Desuden 60, 78*, 124*, 125.
Perrot & Chipiez (Histoire de l'Art de l'Antiquité) 6*, 10*, 11*, 12*, 15*, 16*, 18*, 19*, 24*, 28, 29*, 38*, 39, 42*, 59*, 66*, 67*, 68*, 70*, 71*, 72*, 75*, 76*, 77*, 79*, 80*, 81*, 87*, 88*, 97, 110*, 118*, 120*, 121*, 123*, 124*, 130*, 131, 132, 134*, 135*, 140*, 141*.
Perserlagene paa Akropolis 29*, 56, 64*.
Peruanerne 9.
Petrie 6*, 128*.
Petronius 10*, 13*.
Pfuhl 14*, 15*, 34, 38*, 41*, 48*, 49*, 53, 84*, 107*, 110, 131.
Phallos 63.
Philios 28 (Betydningen af Citatet), 36, 39, 75.
Philostratos 64.
Pindar 2*.
Pithoi 85, 116.
Pithosbisættelsen 28, 29, 32, 35, 42, 46 ff, 55, 57.
Platon 13, 97, 98, 99*.
Plinius 18.
Pliocæn 1.
Plutarch 10*, 20*, 45*, 46*, 50*, 51*, 73*, 88*, 89*, 100*.
Πολίτης 89*.
Pollux 99.
Polos 66, 72 f.
Polynesierne 9.
Porcellæn 30, 74.
Pottier 91*, 113*, 117*, 128*, 133*, 136*, 140*.
Poulsen 63*, 115, 140, 141*.
Preller 66.
Prim. Cult. = Primitive Culture.
Prothesis 77, 87 ff.
Prothesisvaser 39, 40, 42, 90 ff, 94 f.
Protoattiske, se ungattiske Vaser.
Protokorinthiske Vaser 53 f, 113, 120, 121.
Psyche (anden Udgave), se 4*.
Punktkredse 114, 117.
Punktrækker 107, 108, 116.
Punktrosetter 113 f, 117, 130, 137, 139.
Pyxides 52, 106, 107, 116, 132, 142.

Q.

Quinci, de, 1.

R.

Rav 73 f.
Rayet-Collignon 27 f, 30, 38, 87*, 131, 134.
Reichel 67*, 69, 70*, 75*, 79*, 88*.
Reinach, S., 58, 140.
Rejse, Sjælens, 20 ff, 52, 61 f, 100.
Rekonstruktioner 1 f.
Rektangler, skrafferede, 120.
Reliefvaser 72.
Rheneia 42.
Rhomber 107, 108, 112, 118, 121, 127, 129, 133 f, 136, 137, 138, 141.
Rhombestjærnen 127 f, 129, 133, 141.
Ridder, de, 72, 124*.
Riegl 118*.
Robert 80*.
Rohde 2*, 3*, 4*, 7*, 9*, 10*, 11*, 12*, 13*, 18*, 19, 20*, 22*, 23, 24*, 32*, 41*, 45*, 88*, 89*, 96, 98*, 99*, 100*.
Romerne 4, 20, 22, 48, 49, 99.
Rosetter 107, 109, 116, 119, 137, 138, 140.
Ross 22, 25*, 48*.
Rundhuer 75, 118, 130, 134.
Runde Husform 8*, 82*.
Russerne 12, 20.
Ryttere og Ridning 62, 123 f.

S.

Saitisk 30.
Salighed 23 f.
Salamisgravene 7, 15 f, 51.
Salamisvaserne 106, 111, 117.
Samosnekropolen 17, 21, 49*, 50*, 52, 62 f, 63, 65, 82.
Sappho 96.
Sarkofager 8*, 15, 45, 48*, 88.
Saner, Bruno, 1.
Savignoni 61*.
Savornament 129, 136.
Scheol 23, 68.
Schliemann 4, 6*, 17, 50, 57*, 67*, 74*, 77*, 80*, 112*, 118*, 119*, 121*, 126*.

Schmidt, B., 12*, 64*.
Schmidt, Hub., 69*.
Schoning 21*, 23*.
Schuchhardt 4*, 5*, 6*.
Schwalli 11*, 12*, 23*, 68*, 71*.
σήματα, se Steler.
Service 52.
Seskio 110.
σφαῖραι 64 f.
Sibyll. Bl. = Sibyllinische Blätter, se 10*.
σιδήρου κόλλησις 61.
Silhouet 124, 125.
Situla 58.
Sivkurve 57.
Sjælefester 21.
Sjælenes Væsen 11 ff, 22 f, 69.
Sjælevandring 21.
Skaale 106, 114, 131 f, 141.
Skaktavl 119, 129, 133, 134.
Skaktgrave 4, 5 ff, 15, 16, 32 ff, 40 ff, 48, 50 ff, 64*, 67, 75, 80.
Skarabæer 30, 38, 58 65.
Skatkamre 8.
Skel efter Døden 23 f.
Skias 16 f, 31 (Betydningen af Citatet), 34, 58, 63, 65 f.
Skraalinier 107, 108, 137.
Skraamæander 110, 120.
Slangelinien 109, 117.
Slangen 94, 123, 134.
Smith 51*.
Smykker 73 ff.
Solon 45 f, 50, 51, 88, 89, 98*.
S-Ornament 122.
Sortdipylon 113, 125, 135 ff.
Spande 58.
Sparta 10, 20, 32, 61, 63.
Spata 66, 78*.
Spencer, Herbert, 2*.
Spidser, modvendte, 107, 108 ff, 116, 120.
Spiraler 60, 117 f, 130, 135, 139, 142.
Spiseofre 9, 39 f, 45, 53, 94.
Stackelberg 22, 26.
Stais 17, 28, 32*, 42*, 48, 49*, 57*, 58*, 62*, 63*, 67, 77, 83*, 92, 105*.
Stamatakis 16*.
Stauropulos 42.
Steler 6, 10, 38, 41.
Stenalderen 21.
Stengel, Paul, 10*, 11*, 39*, 45*, 64*.
Stenklædte Grave 6, 32, 43 ff, 48, 85.
Stensætning, se Indhegninger.
Stobæus 100*.
Straaler 107, 108, 113, 119, 128.
Strabo 19*.
Strack 1.
Straffe i Underverdenen 24.
Strænge Stil 131 ff.
Studniczka 100*.
Størrelse, Gravenes. 36, 39, 42 f.
Støvler 61 f.
Svejsning 60 f.
Sværd 33, 55, 75, 79 ff, 125.
Syrakus 15, 18.
Syrosnekropolerne 7 f.
Sørensen 23*.
Søstjærne 140 f.

T.

Takker paa Hjulornamentet 137 ff.
Tallerkener 131 f, 134, 139 f.
Tangentellipser, se Ellipser.
Tangentkredse, se Spiraler.
Tarent 32.
Teiresias 28*.
Terminsofre 20.
Theophrast 99.
Thera 11, se 8* og 34.
Theragravene 14 f, 34, 37, 38, 42, 45, 47*, 48*, 49, 50, 52, 53, 54*, 55, 57*, 58, 62, 64, 65, 70, 73, 82, 83, 84, 85.
Theseion 1.
Thorikos 17, 32, 48 f, 82.
Threnoi, se Klagesange.
Thukydides 11*, 42*, 81, 82*, 96*, 99*.
Thurioi, Guldblade fra, 68.
Thutmes den III, 6.
Timeglasornament 113, 121.
Tombe a pozzo 15, 48.
Tovornamant 60, 66.
Trappemæander 112, 133.
Treforkornament 120.
Trefødder 30, 44, 59 ff. 118, 120.
Trekanter 106, 108, 109, 119, 121, 130, 133, 134, 138.
Tretallets Hellighed 20*.
τρίτα καὶ ἔνατα 20.
Troja 16, 17, 67, 75.
Tsuntas 4, 5, 7, 8, 9*, 10*, 17, 50*, 55*, 69*, 72*, 74*, 75*, 80*, 82*, 119.
Tsuntas-Manatt (The Myc. Age) 4*, 7*, 8*, 9*, 16*, 29*, 50*, 61*.
Tumuli 37.
Tylor 2, 4*, 9*, 10*, 11*, 12*, 20*, 23*.
Tyrebilledet 107, 124, 141.
Tyreofre 9, 45, 94, 96.

U.

Udsættelse af Børn 97, 99 f.
Undset 34*, 79*, 80*.
Ungattiske Vaser 29, 46*, 58, 73, 75, 92, 93*, 94*, 95, 105, 109*, 141.
Urner 15, 16, 25 f, 27 ff, 33, 35, 48, 82 ff, 93, 99.
Ussing 3*, 23*, 53*, 92.

V.

Vaabenbegravelse 5, 6, 18, 23, 26, 33 f, 78 ff.
Vafiograven 11, 15.

Vampyrer 12, 19, 23, 64.
Vandringer og Ligbrændingen 18.
Vaskebækken 91 f, 140.
Velanidezagravene 41, 83, 86, 105.
Vindsler 57, 64.
Vingekentanrer 135.
Vinkler 107, 108, 109, 115, 116, 121 f, 137, 138.
Vollgraff 16.
Vollmoeller 9*.
Vurvagravene 41, 45, 83, 86, 105.
Væddekampe 89.

W.

Wachsmuth 20*, 36*, 42*, 63*, 68*, 89*, 98*, 99*.
Waldstein 108*.
Walpole 26.
Weddaerne 3*.
Weicker 64*, 73*.
Welcker 1, 63*.
Wide 17*, 42*, 47*, 48*, 49*, 57, 69*, 72*, 75*, 85*, 87*, 92, 93*, 94*, 105 (Betydningen af Citatet), 107, 124*, 126, 137.
Winckelmann 97.
Wolters 11*, 26*, 29*, 34, 51*, 62*, 69*, 71*, 72, 76 f, 82*, 91, 92*, 94*, 95*, 96.

Z.

Zahn 11*, 33, 49, 105 f.
Zakro 5*.
Zeller 3*.
Zigzaglinier 106, 107, 108, 113, 116, 128, 130, 134 (skrafferede Z), 137.

Æ.

Æggeofre 9, 45, 64.
Ægypterne 12 f, 14*, 19 f, 22, 29 f, 33, 36, 48*, 53, 55, 56 f, 58*, 61, 65 f, 69, 70, 73, 75, 80, 81, 90*, 110.
Æschylos 71*, 97.

Ø.

Øgravene, se Kykladegravene.
Økseornamentet 141, 142.
Økser 81.

TAVLE I

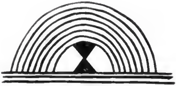
a

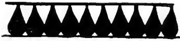
b

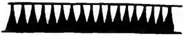
c

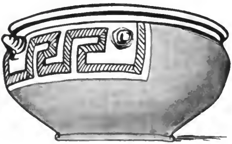

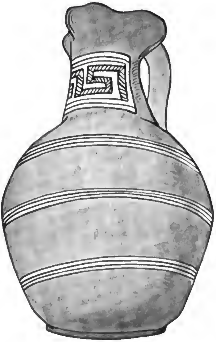

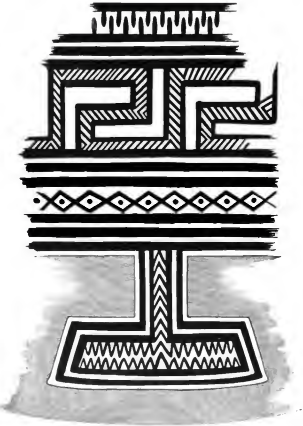

Arc1825.24.5
Dipylongravene og Dipylonvaser
Fine Arts Library
3 2044 034 349

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

.24.5

Dipylongravene og dipylonvaser

DATE	ISSUED TO

Arc 1825.24.5